

MIT LIVS MANGFOLDIGHED

AF Bobby Berkhuijsen

**Det Historiske Udgiverværksted
I Grenaa 2000**

Forord

Jeg er født i Amsterdam i 1931 af hollandske forældre. Jeg var deres førstefødte, og da jeg var syv uger gammel, flyttede vi til Italien, hvor min fars forældre havde slået sig ned på et landsted i Sydtyrol.

Da jeg var to år gammel og havde fået en lillebror, flyttede vi til Rom, hvor min søster blev født. Min mor var journalist og skrev for hollandske aviser, min far handlede med kunst. Vi tre børn kom i en tysksproget skole for udenlandske børn i Rom. Ferierne tilbragte vi altid hos vore bedsteforældre i Sydtyrol.

Efter krigens afslutning i 1945 rejste jeg for første gang til Holland. Jeg var da 15 år og kom på en international, engelsksproget kostskole, hvor jeg som 17-årig tog ”The English School Certificate”, der nærmest svarer til en dansk realeksamen.

Derpå var jeg ”et år i huset” på en dansk gård, og siden har jeg faktisk været i Danmark - i ca. 50 år med små afbræk. Som 24-årig blev jeg gift med en dansker og fik to døtre med fem års mellemrum. Forinden var jeg blevet uddannet til børnehavelærer og havde arbejdet to år i en børnehave. I 1961 fik jeg dansk statsborgerskab, og i 1962 blev jeg skilt, da min mand var alkoholiker.

Jeg opgav mit børnehavejob og blev tresproglig korrespondent på aftenskole. Som alenemor har jeg mest arbejdet på kontor, bl.a. seks år på Gutenberghus – på ”Anders And”s redaktion. Derpå arbejdede jeg en del år hos globetrotteren Jørgen Bitsch på Mols, og jeg sluttede af med otte år som turistchef i Rønne på Djursland. Herefter gik jeg på efterløn.

Nu er jeg pensionist, men er tillige guide på Kattegatcentret i Grenaa. Jeg er endvidere med i et erindringsværksted under HK-senior Djursland og har dér opdaget, hvor dejligt det er at skrive

Bobby Berkhuijsen

Dette er den femte bog fra Det historiske Udgiverværksted i Grenaa siden dets oprettelse i september 1996. Ved alle udgivelserne har lægesekretær Inge Larsen samt Bent Kjeldsen fra Grenaa Egnarkiv været de aktivt arbejdende, og sådan har det også været ved nærværende udgivelse. I et samarbejde indbyrdes og med forfatteren har de stået for at klargøre manuskriptet til trykning: sproglig finpudsning og redigering, billedredaktion og opsætning. Tak for vel udført arbejde og for et godt samarbejde fra først til sidst.

Tilbage er kun at ønske læserne god fornøjelse.

Udgiverudvalget

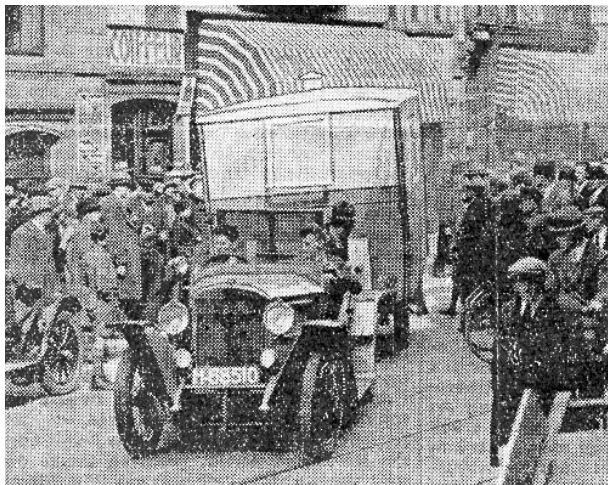
Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 : Vakke (far)	7
Kapitel 2 : Moenge (mor)	12
Kapitel 3 : Opa og Oma (farfar og farmor)	18
Kapitel 4 : Min italienske barndom	23
Kapitel 5 : Kvækerskolen EERDE	32
Kapitel 6 : Mit første år i Danmark	36
Kapitel 7 : Den svære kunst at blive voksen	40
Kapitel 8 : Norge – sommeren 1951	43
Kapitel 9 : I børnehavelære	47
Kapitel 10 : Ægteskab og børn	51
Kapitel 11 : På kontor 1960-71	55
Kapitel 12 : Jørgen Bitsch Safari 1974-80	59
Kapitel 13 : I kollektiv på Djursland	63
Kapitel 14 : Turisme på Mols 1981-88	65
Kapitel 15 : Christian	69
Kapitel 16 : Om at turde vove springet	71
Kapitel 17: Den tredje alder	74
Kapitel 18. Og bagefter?	77

**FAR – Otto Paul Koch – for os altid
”VAKKE” (udtales Fakke)
31.01.1899 – 10.02.1969.**

Vakke og Moenge (mor – udtales Munge) kom begge fra pæne, solide, borgerlige hjem, idet både farfar og morfar havde været storkøbmænd, tilhørende Hollands rigmandsklasse, de såkaldte *Heeren*. Men Vakke og Moenge, mine forældre, havde gjort oprør ved at vælge journalistfaget som deres levevej. De mødte hinanden på en provinsavis, hvor de begge var i lære. Journalistik ansås dengang for et useriøst erhverv. Mange mente, at journalister ofte havde en lidt for livlig fantasi eller rent ud sagt var fulde af løgn. Det var ikke noget for de unge fra ”det bedre borgerskab”. Og så var de oven i købet på en *katolsk* avis – noget, der absolut ikke var velset i protestantiske kredse. Mine forældre blev begge deres familiers sorte får, men det tog de sig ikke af. De var unge og nyforelskede, de var ægte bohémer og blæste på konventionerne.

I denne gamle bil med ”sigøjnervogn” startede mine forældre og deres venner en planlagt ”verdensrejse” fra Rotterdam i 1929. Publikumsinteressen var enorm.

Da de var udlærte, besluttede de at rejse igennem Europa med deres bedste venner, et

ungt kunstnerpar. De købte en brugt sigøjnervogn med plads til to hængekøjer, som de hængte over hinanden, så det blev til to dobbeltsenge – med megen morskab til følge. Dertil fik de fat i en brugt bil med ”personlighed”, som Vakke udtrykte det. Den kørte kun, når den selv ville, og kunne godt finde på at gå i stå midt på sporvognsskinnerne, hvilket den gjorde på sin jomfrutur i Amsterdam. Da de ikke ejede kongens mønt, ville de skrive rejsebrevne undervejs til deres avis. De startede i Belgien og Luxembourg og fortsatte igennem Tyskland. Deres hankat, Javaan, fulgte dem trofast overalt og levede af de mus, den fangede undervejs. Rejsebrevne blev ikke den store succes, men det blev en tegneserie med daglige strips, som Vakke og Moenge skrev, og kunstnerparret illustrerede. Den holdt liv i dem alle fire og blev i øvrigt populær i mange år. Senere begyndte Vakke at opkøbe lokalt kunsthåndværk, og sigøjnervognen blev omdannet til en lille butik, når de kom til en by. Som regel fik de lov at stå på selve torvet. Handelen gik strygende, når Vakke med en højttaler havde kundgjort, hvilke herligheder man kunne købe.

Da de kom til Schweiz, var det blevet vinter, og bilen strejkede i den dybe sne. Deres venner tog hjem til Holland, og mine forældre fik lov til at overvintre i et munkekloster på Skt. Gotthard-passet. Her hjalp de munkene med at opspore forulykkede vejfarende, godt hjulpet af Skt. Bernhardshunde, der er oplært til at opsnuse mennesker, der er begravet i sne. Også her var Javaan hos dem. Om foråret rullede de ned til Sydtyrol, hvor Vakkens forældre havde købt et landsted ”Bühlerhof”. Opa og Oma, som vi kaldte dem, var flyttet til varmere himmelstrøg og ville tilbringe deres otium her. Vakke blev taget til nåde, især fordi mine bedsteforældre blev meget betaget af Moenge. I 1930 blev de unge så gift i landsbykirken og drog tilbage til Amsterdam,

efter at de med blødende hjerte havde skrottet bilen og sigøjnervognen.

I Amsterdam lejede de en husbåd, der havde set bedre dage. Når de kom hjem efter en glad aften, skulle de først tage højde for vandstanden, der i Amsterdams kanaler reguleres via et sindrigt system af sluser. Deres elskovsrede kunne ligge helt op til kajkanten, men den kunne også ligge to meter under gadeniveau, så at man skulle klatre ned ad en rebstige. Her blev jeg født i marts 1931. Boligen var ikke just børnevenlig. Engang, da min mor var på indkøb og til alt held havde taget mig med, var bunden gået ud af skuden, så alt deres habengut lå nede i kanalen, mens katten Javaan havde reddet sig op på taget. Heldigvis var det lavvande den dag. Det fik dem til at beslutte en permanent flytning til mildere himmelstrøg, og de drog i første omgang igen til Sydtirol, da jeg var syv uger gammel. ”Bühlerhof” havde 24 værelser, så der var plads nok.

På ”Bühlerhof” tilbragte vi alle vore sommerferier. Hvert andet år kom Vakkés søskende med ægtefæller på besøg fra de hollandske kolonier på Java og Sumatra for at være sammen med deres børn og forældre. Børnene, otte i alt, gik nemlig i skole i Holland. På den måde blev familierne samlet hos bedsteforældrene. Samværet med vore fætre og kusiner varede dog kun, indtil krigen lukkede grænserne.

Om efteråret efter den første sommer fandt mine forældre en lejlighed i Bolzano tæt ved Bressanone. Her blev min bror Killy født. Så tog de skridtet fuldt ud og flyttede til Rom, hvor min lillesøster Nenne så dagens lys. Moenge regnede med at kunne arbejde for katolske aviser i Holland ved at skrive om Vatikanet og paven, og det kom til at holde stik. Vakke havde nu helt slået sig på kunsthåndværk, som han fortrinsvis opkøbte i Sydtirol og videresolgte i ind- og udland. Han handlede blandt andet med fine, håndsnittede træfigurer af Jomfru Maria med barnet,

krucifikser og andre religiøse figurer, som han solgte til de mange små souvenirbutikker omkring Vatikanet. I Firenze købte han håndgjorte læderting og syd for Neapel kaméer, halvædelstene, hvori der er udskåret et motiv, f.eks. et portræt, som bliver brugt i smykker. Desuden blev han repræsentant for forskellige kunstforlag, der fremstillede kunstbøger og reproduktioner. Han var altid på farten, og det passede ham fint. Han var flot, charmerende og veltalende, skabte nemt kontakter og fik nye venner allevegne.

Mens Moenge sad i tårnlejligheden i Rom og passede os tre småroller, samtidig med at hun prøvede at tjene lidt på freelance-journalistikken, var han den store charmør, hvor han kom frem. En rigtig Don Juan. Han tjente godt, men pengene forsvandt som sand mellem fingrene på ham. Når han kom hjem, købte han luksusting til Moenge, mens vi manglede det allernødvendigste. Moenge var ikke stiv i det huslige og kæmpede med alt det praktiske. Da de købte deres første støvsuger, opførte han sig som en kåd dreng. Han hældte indholdet af køkkenskabet ud på gulvet – ris, kaffe, mel, sukker osv., hvorefter han sugede det hele op under begejstrede sejrshyl. En stor knægt, man ikke kunne tage alvorligt. ”Peter Pan, the boy who wouldn’t grow up”, kaldte Moenge ham tit. Hun blev allergisk over for mænd, der ikke blev voksne. Vi børn frydede os, når han var hjemme. Han klovnedede og legede med os, havde altid smågaver i lommerne og tog os med på sjove udflugter. Til daglig kunne man dog ikke regne med ham. Så snart vi blev syge eller umulige, smuttede han. Han var altid på farten, og vi vidste aldrig, hvornår han dukkede op. Moenge holdt ham ud i syv år, så lod hun ham gå.

Vakke havde utallige elskerinder, og det vidste Moenge godt. Han var dog stadig forelsket i hende, faktisk hele sit liv. Han besøgte os et par gange årligt, mens vi var børn, og det var altid en fest. Efter et par dage brød helvedet så løs igen, og han fortrak skyndsomst. Vi børn

blev af og til præsenteret for en ny ”mor”, når vi besøgte ham. Hende skulle vi så kysse på kinden, puha. Han foreholdt os tit, hvor heldige vi var, at vi havde flere mødre, det kunne andre børn ikke prale med. Moenge besøgte os engang, mens vi boede hos Vakke og hans norske kone Hassie i Colmar, og hende kom Moenge til at sætte pris på. Hun var dejlig, stor og blød, med et varmt hjerte. Hun var kugleskør, og vi elskede hende. Hassie gik til sangundervisning på operaskolen i Wien, men var egentlig kunstmaler. Vi skulle lære at male med akvarel, oliefarver, tempera osv.. Men allerhelst spillede hun teater for os. Så blev vi sat på to stolerækker, 1. og 2. parket, og Hassie gik hemmelighedsfuldt ind i soveværelset. Når hun kom frem igen, havde hun klædt sig ud i fantastiske rober med en stor fjerbesat hat på hovedet. Så sang hun skønne arier for os, mens hun udfoldede hele sit skuespillertalent. Når vi klappede begejstret, nejede hun beæret og boblede af glæde.

Vakke med sin norske kone Hassie, som vi alle elskede, fordi hun var skør, sjov og festlig.

Det huslige lå ikke til Hassie. Opvasken efter morgenmaden hobede sig op i badekarret og blev klaret af rengøringskonen en gang om ugen. Vi måtte på badeanstalt for at blive vasket. Den var gammeldags med herre- og dameafdeling, og Nenne og jeg kom i samme kar, hvor vi blev skrubbet af en badedame med

hvidt forklæde. De varme måltider spiste vi altid på restaurant, ofte byens bedste. Vi lærte også at spise snegle, som er en elsässer-specialitet. Da der var krig – det var i 1942 – mente Hassie, at vi skulle hamstre, for det gjorde alle andre jo. Fødevarer var rationerede, så der var ikke meget at hente. Men salt – det var en dum ting at mangle, så vi børn blev sendt ud efter det pund, hver person kunne købe ad gangen, og kom hjem med 1½ kg salt dagligt. Det blev hældt i en stor tønde, indtil den var fuld. Efterhånden blev det så hårdt, at vi måtte bruge hammer og mejsel for at få lidt til morgenægget. Og rosiner, de var nærende, men ikke til at opdrive. Hassie købte derfor 20 kg druer, spændte snore op under de lave lofter i alle stuer og hængte klaserne omvendt op, så at de ikke skulle rådne. Herefter kunne Vakke ikke gå oprejst i sit hjem, da han jo var så høj. En nat lød der pludseligt et forfærdeligt brøl fra soveværelset. Det kom fra Vakke, der havde fået et knyttnæveslag lige i synet. Hassie havde drømt, at en stor slange var ved at kvæle ham – og den havde hun dræbt, hvilket hun var stolt af. Men også Hassie-æraen fik en ende.

Da jeg var barn, anså Vakke mig for ret håbløs. Det var lige, før han tvivlede på, om jeg nu også var hans datter, selvom jeg faktisk ligner ham. Jeg var klodset og tungnem, min næse var for stor – en fårenæse kaldte han den – og jeg blev sikkert aldrig nogen skønhed. Det fik jeg tit at vide, men også, at jeg såmænd var en ”god pige”. Med mine søskende var det noget ganske andet- min bror var jo hans eneste søn og min lillesøster hans ”lille prinsesse” med de lyse krøller og blå øjne. Hun skulle nok gøre lykke hos det modsatte køn, noget, han mente, var altafgørende for en kvindes lykke. Da jeg engang gav ham et velkomstk nus efter en lang adskillelse, beklagede han sig til Moenge over, at jeg ikke havde lært at kysse ”rigtigt” endnu. Jeg var seks år. Ikke sært, at jeg havde mindreværds komplekser som teenager og helt op i 30-års alderen. Det var dog ikke Vakkens skyld alene. Moenge havde også altid noget at udsætte på mig, og Killy drillede og nedgjorde

mig over for sine venner. Desuden vidste jeg jo godt, at jeg var håbløs. Jeg var dårlig i skolen, langsom til alt og bulede ud i puberteten.

Vakke og jeg på udflugt i "Madurodam", en slags hollandsk Legoland

Tilbage til Vakke: kønnes subtile leg og erotiske erobringer var en livsstil for ham. Han var en mester i at besnære smukke kvinder med sin charme, sin humor og sin virile udstråling. Når jeg som teenager bebrejdede ham hans åbenlyse fremgangsmåde og evige erobringstrang, belærte han mig om, at alle kvinder i hans liv havde prist sig lykkelige over at have kendt ham. Han anså nærmest sig selv for at være "Guds gave til kvinden", ligesom syditalienerne. Han benyttede enhver lejlighed til at lære os noget om "livet", da vi kom i teenage-alderen. Men da Nenne engang spurgte ham, hvorfor damerne i en af Amsterdams letlevende gader havde "gymnastiktøj" på, mente han dog, at han måske skulle vente lidt endnu med hendes "indvielse". Vi har en halvsøster og en

halvbror, som han fik med sin tjekkiske kone, men dem havde vi ikke megen kontakt med.

Til det "at lære noget om livet" hørte selvsagt de mindre "kulturelle" forlystelser. I Paris tog han os f.eks. med på "Folies-Bergère", den berømte varieté med let påklædte damer, og raffinerede, men også vovede danse- og stripteasenumre. I München blev vi slæbt med i "Münchner Hofbräuhaus", hvor man kun kan få øl i literkrus. De stoute serveringspiger med kræfter som en bryggerhest bærer nemt otte krus i hver næve. Da alle ikke kan drikke en hel liter, bliver sjatterne hældt i et stort kar i hjørnet af kæmpehallen. Her står spritterne så med lange sugerør og forsyner sig. Da der er trængsel omkring karret, og det gælder om at beholde sin plads, har de en spadserestok med, som de stiller skråt ud for gylpen, når de skal af med væskeoverskuddet. En lille pyt på gulvet er bortvisningsgrund.

Jo, vi lærte meget af Vakke. En anden ting, han havde forstand på, var kunst, især malerier. Vi fik altid lov til at vælge nogle reproduktioner fra hans kollektion, når vi besøgte ham, og vore værelser hang fulde af tidens største kunstnere. Jeg har haft en Van Gogh-, Matisse-, Chagall- Gaugin-, Braque- og Utrilloperiode, hvor jeg kunne se mig mæt i den pågældende malers værker. Når jeg fik en ny serie, fik mine veninder de gamle. Men hvis en af os udviste dårlig smag ved at vælge noget underlødigt, var han fortvivlet. Han lagde grunden til en blivende interesse for at gå på museer og udstillinger hos os alle tre. Det har jeg personligt haft stor glæde af.

Jeg har livet igennem bevaret kontakten med Vakke. Da jeg var blevet voksen og blev gift i Danmark, kom han stadig et par gange årligt-pludselig stod han der, uanmeldt. Han blev ven med min mand og elskede sine børnebørn. Som ældre blev han meget rastløs efter altid at have været på farten. Alle hans kvinder havde forladt ham, men han slog sig til sidst ned hos en gammel tante i Holland, vor elskede tante Lili, som var hans søsters ungdomsveninde.

Han fik lungekræft og døde i en alder af 70 år hos Nenne, som havde hentet ham hjem til sig. Aftenen før hans død dukkede jeg efter en pludselig indskydelse op hos hende, efter en togrejse på 9 timer- måske en forudanelse? Vi var begge hos ham, da livet sluttede.

Vakke, fire år, yderst til venstre, med sin tvillingebror Dick og sin mor - Oma.

**MOR - NORAH BERKHUIJSEN,
kaldet MOENGE (udtales Munge)
25.07.1907 – 30.01.1960**

Moenge er født i Malaysia på øen Penang ud for Malakkas kyst. Hendes far var en hollandsk købmand, der bl.a. opkøbte kautsjuk til det hollandske marked. Hun var efternøler som nummer seks i flokken. De andre søskende var for længst sendt til Holland for at gå i skole. De boede hos fru Harting, der havde indrettet sit hjem til ”oversøiske” børn af god familie. Man mente dengang, at troperne var usunde for børn at vokse op i.

Hendes mor kom fra Irland, og hende er jeg opkaldt efter. Kathleen Mabel. ”Bobby” er mit kælenavn, og det har fulgt mig trofast livet igennem. Jeg fik det efter en grandkusine i Sydafrika, hvor det er et almindeligt pigenavn. Moenge var umådelig stolt af sin irske afstamning. Desværre døde hendes mor, da hun kun var tre år gammel. Min morfar var så knuget af sorg, at han ikke kunne tage sig af den lille Norah, som derfor blev sendt til Holland til en ugift faster, hvor hun fik en kærlighedsløs barndom. Det hjalp, da hun kunne begynde i skole og flyttede hen til sine søskende og reservemor, fru Harting, som de alle holdt af.

Efter den normale skolegang kom hun et år på pigekostskole i England for at lære sproget og alt det, en pige af god familie skulle lære. Også håndarbejde, hvor hun engang skulle strikke en trøje. Den holdt ikke målene, men slap med nød og næppe igennem inspektionen, efter at hun havde spændt den ud mellem sengestolperne i sovesalen i våd tilstand, så at den kom til at passe. Da hun kom hjem fra England, var hun 18 år og blev sendt på dannelsesrejse til Schweiz, også i et år. Derefter fandt familien en passende ægtemand til hende, en ung tandlæge, som hun dårligt nok kendte. Men så sagde hun nej, hun havde andre planer med sit liv. Hun havde altid været glad for at skrive og ville være journalist, selvom det ikke var passende for en pige af

god familie. Hun fandt en læreplads på et katolsk provinsblad. Familien var forfærdet. Værre blev det, da hun på chefredaktørens opfordring konverterede til katolicismen. Moenges familie var strengt calvinistisk, og katolikker var i deres øjne rene kættere. Det passede Moenge fint, at hun kunne gøre oprør på den front også. Herefter blev hun ekskluderet af ”klanen”, kort og godt.

På denne avis mødte hun min far, Vakke, der også var i journalistlære. Det var kærlighed ved første øjekast, og de unge svævede på en lyserød sky. I et brev til sin bror Eric fra dengang fortalte hun om den mest vidunderlige mand, der nogensinde havde levet på jorden. Selvsagt godkendte familien heller ikke ham, selvom han kom fra det bedre borgerskab. Han var jo også journalist. Det blæste de unge dog på. Efter læretiden tog de på eventyrrejse i en sigøjnervogn sammen med et andet ungt par. Moenge fortalte, hvor stolt hun blev, da en gammel sigøjnerkælling på en lejrplads engang beordrede hende til at hente vand. Tænk, at blive betragtet som ligemand af dette frie folk! Til sidst havnede de hos Vakkens forældre i Sydtyrol, og det blev begyndelsen til et livslangt venskab. Opa og Oma, som vi altid kaldte vor bedstefar og bedstemor, tog spontant Moenge til deres hjerter, og hun fandt i dem de forældre, som hun aldrig havde haft.

Opa og Oma var naturelskere og havde købt en mindre herregård, ”Bühlerhof”, i en landsby nær byen Bressanone. De elskede bjergene og tog os senere ofte med på fjeldvandring i vore ferier. De unge blev gift i landsbykirken og drog så tilbage til Amsterdam, hvor de lejede en husbåd på en af de mindre kanaler. I marts 1931 blev jeg født, mens en lirekassemænd spillede en populær døgnmelodi oppe på gaden. Det lovede godt for mit liv, mente min overtroiske mor. Men jeg skulle selvfølgelig have været en dreng. Hun var målløs over, at hendes førstefødte var en pige.

Moenge var totalt blottet for praktisk sans og kendskab til spædbørn. To dage gammel fik jeg brændt huden under fodsålerne, fordi jeg havde kolde fødder, og varmedunken derfor var for varm. Hun havde ikke megen mælk til mig, men hendes unge, uerfarne læge sagde, at spædbørn kun måtte få bryst. Jeg blev så underernæret, at jeg dårligt kunne skribe, hvilket min mor tolkede som et tegn på tilfredshed. Da jeg – kun syv uger gammel – kom hen til Oma, var jeg skind og ben. Lægen blev tilkaldt og sagde, at jeg knapt ville have overlevet de næste fire døgn. Nu fik jeg mælk fra Opas køer og blev en trind og glad baby. Men den manglende praktiske sans hos Moenge erstattedes rigeligt af hendes engagement og dybe interesse for, hvordan vi udviklede os. Hun var betaget af de tre små menneskebørn, der efterhånden befolkede hendes liv. Moenge behandlede os helt fra små af som selvstændige individer. Hun lyttede til os, tog os alvorligt og lod os prøve mange ting selv, dog altid under ansvar. Men hun krævede, at vi var velopdragne. Vi måtte ikke sige noget ved bordet, når de voksne talte, skulle altid spise op, have gode manerer, sige pænt goddag til gæster, huske de hvide handsker, når vi skulle med hende i byen osv.. Hun var kort for hovedet og blev let irriteret, hvis noget skulle siges flere gange

Når hun havde tid til at lege med os, gik hun til gengæld helt ind i vores verden. Jeg husker engang, jeg ikke ville i skole, fordi min dukke var så ”syg”. Moenge lovede at passe dukke Carla, og da jeg kom hjem, stod der en lille flaske hostesaft ved siden af dukkesengen, og der lå et lillebitte termometer. Begge dele havde hun selv lavet til mig – det glemte jeg hende aldrig for! Jeg vidste jo, hvor fummelfingret hun var. For eksempel havde hun en forestilling om, at en mor skulle kunne sy kjoler til sine døtre – sønner derimod var ikke tjent med at skulle gå i hjemmesyet tøj, de heldige asener. Engang, hun ville sy en kjole til mig, stod jeg i flere timer oppe på bordet med armene strakt stift ud til siderne, mens hun riede hele kjolen på min krop. Det var

ikke nogen rar oplevelse. Af samme grund var vi henrykte, når vi fik aflagt tøj fra venner og bekendte. Hun gav sig tid til lektiehjælp, hvilket dog ikke altid var en fordel, fordi hun var så utålmodig. Hun så opgivende på os, hvis vi ikke forstod tingene med det samme. ”Mod dumhed kæmper selv guderne forgæves”, sagde hun ofte. Men hun var 100% solidarisk med os, når det gjaldt. En dag spærrede min forhadte regnelærer, Herr Fuchs, mig inde i et kælderrum, fordi jeg ikke forstod lektien og derfor ikke havde lavet den. Og så glemte han mig. Moenge blev mere og mere urolig, da jeg ikke dukkede op efter skoletid. Sent om eftermiddagen fik hun fat i rektor, som fandt ud af, hvor jeg var. Moenge forlangte, at læreren næste dag skulle give mig en undskyldning i rektors og hendes påhør – det blev en af min barndoms store triumfer.

På Bühlerhof: Oma stående og Moenge siddende med mig på skødet.

Da jeg skulle til 1. kommunion, som svarer til konfirmation, tog hun aftenen før en lang snak

med mig om Gud og Jesus – og om, hvorfor det er så vigtigt at have en tro, et fast holdepunkt. Hun var selv dybt troende, selvom hun ikke gik i kirke hver søndag. Hendes stærke tro smittede, og jeg fandt ofte trøst i Jesus, når min verden var ved at bryde sammen. Skriftemålet f.eks. er en befrielse, når man er tynget af dårlig samvittighed. Man ”svæver” formelig fra kirken og kan begynde på en frisk. Men også på dette punkt har jeg tilpasset mig det danske samfund og er nærmest ateist i dag. Af og til ville jeg ønske, at jeg havde min barnetro i behold. Moenge beholdt sin hele livet.

Yderst t.h. er jeg til første kommunion. Det svarer til konfirmationen her i Danmark, men finder sted tidligere. Jeg var otte år. Det er på den tysk-katolske kirkes terrasse, og vor præst - i sort - hed Monsignor Heinemann.

Da vi endnu var små, Nenne tre, Killy fem og jeg syv år, blev Moenge skilt. Hun stod nu alene med os, og det var hårdt, men hun klarede det, fordi hun var myreflittig. Vakke hjalp af og til lidt med økonomien, men man kunne aldrig regne med ham. Hun havde en stor vennekreds, der trådte til, når det kneb. Mange mennesker gik ind og ud hos os. Vi havde husrum, og Moenge forstod at skabe et uhøjtideligt miljø, hvor alle følte sig hjemme: kolleger, forfattere, kunstnere – næsten alle udlændinge og bohémer som hun selv. Der blev drøftet og diskuteret, grinet og festet. Vinen var billig, og alt var på delebasis. I et hjørne af spisestuen var der bygget en pyramide op af Chiantiflasker, ligesom i en trattoria. Om søndagen fik vi børn vin i vandet

til maden, som det er skik i Italien, vel at mærke, hvis vi opførte os ordentligt og holdt os i baggrunden, efter at vi havde sagt pænt goddag til gæsterne.

Vi havde altid to piger i huset – en kokkepige og en barnepige. Moenge skulle nemlig have arbejdsro. Killy udviklede sig til en rigtig lille bølge, der skræmte den ene barnepige efter den anden væk. Det problem løste Moenge ved at sætte otte ansøgere til stillingen stævne samtidig. De blev stillet op på række, og så måtte Killy på fem år selv vælge en ud mod at love at opføre sig ordentligt fremover. Han valgte Filomena, som han kunne sno om sin lillefinger. Hun blev hos os i flere år. Kokkepigen Mirka boede fast hos os. Hun var en ægte romerinde, slagfærdig, sjov og altid sig selv. Hun var eminent til at organisere, finde løsninger på alle problemer og de billigste tilbud på markedet. Og så kunne hun lave mad, vaske og stryge. Moenge og Mirka var perlevenner og grinte meget sammen. For øvrigt havde Mirka to børn, en dreng og en pige på vores alder, men de voksede op hos nonnerne. Mirkas mand var ungærer, ham blev hun dog heldigvis skilt fra. I sin ungdom var hun som følge af en sygdom blevet blind. Da hun var troende, bad hun til Gud og lagde gaver henne i kirken – men det hjalp ikke en bønne. Hun skulle igennem en dyr operation for at få synet tilbage, så nu var hun færdig med Gud. Alligevel var børnene hos nonnerne, fordi det var gratis, og de fik en bedre skolegang end på de offentlige skoler. Hun lod dem også døbe to gange. De blev jo ikke døbt som små på grund af hendes vrede mod Gud, men hun opdagede, at nonnerne belønnede en dåb med nyt tøj til barnet, så de blev døbt, både da de kom i børnehave og i skole – i to forskellige klostre. ”Er man fattig, må man lære at sno sig”, var hendes kommentar.

Journalistikken

Moenge var dybt engageret og meget samvittighedsfuld i sit arbejde. Hun havde en aftale med avisikonen på hjørnet, så at hun fik alle aviser om morgenen, men kun betalte for

dem, hun ikke afleverede inden middag, hvor overskuddet blev returneret. På den måde var hun altid velorienteret og kunne som regel finde ud af de oftest spegede forviklinger, der kendetegner italiensk politik. Hun skrev for Hollands største katolske dagblad, ”de Volkskrant”. Ofte var hun til pressekonference eller reception i Vatikanet, modtog prominente, hollandske gæster og var tolk eller cicerone. Hun var altid velplejet og elegant klædt og kunne begå sig alle vegne.

Moenge i Rom efter et hyggeligt måltid med venner.

Hun havde en meget populær rubrik i avisen: ”Romersk Mosaik”. For eksempel historien om ham, der fik fjernet et ben på universitetsklinikken, hvor behandling var gratis for mindrebemidlede. Da han blev udskrevet, lød hans regning som følger: ”Amputation, indlæggelse og behandling 0 lire Begravelse af et stk. ben i indviet jord, inklusive præstens velsignelse 1.000 lire” Manden spurgte beklemmt, om den omtalte legemsdel ville blive trukket fra, når han engang skulle i jorden. Men det kunne de ikke love ham.

Moenge lavede en reportage om Roms tiggere og fandt ud af, at de havde deres egen uofficielle organisation. I et baglokale kunne de leje alt fra krykker, kunstige ben, mørke briller og blindestok til spædbørn (levende altså). De fik tildelt et ståsted, som passede til deres tiggerevner. Om aftenen skulle de aflevere en procentdel af deres fortjeneste til en ældre kone med udpræget organisationstalent, der var hjernen bag ”fagforeningen”. For lidt udbytte udløste et dårligere ståsted. Denne kone blev modtaget som en dronning i den bank, hvor hun afleverede de mange småmønter, og hvor hun fik gode renter. Til gengæld fik tiggerne et socialt netværk. Var en tigger syg, fik han lægehjælp og sygedagpenge, begavede børn kunne få en uddannelse, og gamle, forslidte tiggere en beskeden pension. Tiggere fik nemlig ikke folkepension i Italien dengang.

Tasketyve er beslægtede med tiggerne. Deres ”organisation” oplærer dem i faget ved at lade dem øve sig på legemsstore, fuldt påklædte udstillingsdukker, der er behængt med et utal af små bjælder og klokker. Det gælder om at blive så dygtig, at man kan fjerne hvad som helst inklusive tegnebogen fra inderlommen, uden at en eneste klokke ringer. Når man er udlært, skal man melde sig ind i ”fagforeningen”, der svarer til tiggernes. Og ve den tigger eller tasketyv, der ikke er organiseret. Han bliver frosset ud af kollegerne. Moenge fik et interview i stand med ”Tiggerdronningen” og overværede en undervisningstime hos tyvene. Ingen havde skrevet om dette før, og hun fik ros i journalistkredse. Hun havde de fattiges og den lille mands fortrolighed, fordi hun hjalp, når hun kunne. Hun samlede brugt tøj og andet ind til dem i sin bekendtskabskreds, gemte cigaretskod til skraldemanden (som plejede at samle dem op fra gaden), og når hun sent om aftenen gik hjem og så hjemløse tiggere sove på fortovet, lagde hun altid en skilling ved deres hovedgærde.

2. Verdenskrig.

I 1943 bliver Moenge gift for anden gang, med onkel Alex, som har boet hos os i flere år. Han er også journalist, en stiltfærdig og livsklog mand, som jeg knytter mig meget til. Onkel Alex er tysker, men har i sine yngre dage skrevet kritiske artikler om Hitler og nationalsocialismen. Han må derfor ”under jorden” hver gang, der er tysk statsbesøg. I den sidste fase af krigen kommer han i tysk koncentrationslejr, og Moenge frygter for hans liv.

Vor elskede onkel Alex, Moenges anden mand, der var tysk journalist og sortlistet hos nazisterne.

Da fronten nærmer sig Rom, sender Moenge os til venner og bekendte i Tyskland, og vi bliver spredt. Jeg havner hos en præstefamilie i Neumarkt, en lille by mellem Regensburg og Nürnberg. Der er luftalarm næsten hver nat. Derfor sover vi med overtøj og støvler på og går i beskyttelseskælder, så snart sirenen hyler. Når alarmen afblæses, er himlen ofte farvet rød over Nürnberg, der bliver målet for utallige brandbomber. Hun læser snart ud af

vore breve, at vi ikke trives. Derfor kommer hun for at hente os hjem til Italien. Grænsen er næsten lukket. Moenge har sit pressekort og en specialtilladelse, men det kniber at få os med til Italien uden visum, selvom Italien og Tyskland er allierede. Det vil tage flere uger at få et, derfor iscenesætter hun en hjerteskrærende historie: Nenne, der altid er bleg, skal spille alvorligt syg, pakket ind i tykke tæpper. Killy og jeg længes hjem til mor. Det er lige, før de tyske grænsevagter på Brennerpasset tilkalder en læge, der skal undersøge Nenne. Toget holder en time ekstra p.g.a. os tre børn, - men i sidste øjeblik har de italienske gendarmere medlidenhed med os, da Nenne giver sig til at hulke - og vi bliver sluppet ind. Moenge er meget stolt af os og af sig selv. De tyske myndigheder er nemlig ikke nemme at føre bag lyset.

Efter et ophold på den tyske kostskole i Merano flytter vi tilbage til Opa og Oma, kort før krigen slutter. Onkel Alex dukker gudskelov op igen. Han har haft det forfærdeligt og er kun en skygge af sig selv. Hans lunger er næsten ødelagte.

Efter krigen spredes vi. Jeg tager til Holland for første gang i mit liv. Nenne passes af sin gamle barnepige, der har seks børn og en barsk mand. Hun får et drøjt år. Killy kommer på et dreng hjem hos munke i Bressanone og får det heller ikke for muntert. Moenge tager tilbage til Rom for at samle stumperne sammen. Hendes elskede mand, onkel Alex, dør af den gasforgiftning, han pådrog sig i skyttegravene under Første Verdenskrig -, ja, det er en langvarig proces. Det er lige ved at slå hende helt ud. Vennekredsen er delvist opløst. Hun bliver meget syg, får konstateret brystkræft og skal opereres. Hun lader sig indlægge på universitetsklinikken, der er gratis, og hvor de fattige holder til. Her laver hun en reportage om, hvordan nyopererede får besøg af deres familier fra landet, der slår sig ned i sovesalen ved siden af den syge i flere døgn, medbringende mad, som de også giver til den syge. Om morgenen holder præsten

gudstjeneste i sovesalen, og om aftenen får ALLE en afførings- og en sovepille – også gæsterne.

Strålebehandlingerne efter operationen gør hende træt, men hun arbejder stadig, oversætter også bøger til hollandsk. Men hendes kræftsygdom blusser op igen, og de sidste to år er hun i Amsterdam. Først på et kræftsanatorium, som hendes avis betaler, derefter hos en enestående familie i et gammelt patricierhus ved en af kanalerne. Det ejes af Amsterdams forhenværende borgmester og hans kone, der er maler. De har skjult mange jøder i husets kringelkroge under krigen og har i det hele taget altid ydet humanitær hjælp. Moenge får sin egen lille lejlighed og befinder sig godt her bortset fra sygdommen, som hurtigt spredes i hele kroppen. Til sidst bliver hun også blind. En ung studine, Bianca, der har været volontør på Sicilien, hvor unge fra hele Europa efter krigen hjalp de sicilianske bønder mod mafiaen under ledelse af den italienske læge Danilo Dolci, melder sig frivilligt til at passe ”Norah”. De to kender hinanden fra en reportage, som Moenge i sin tid lavede om dette hjælpearbejde, der mundede ud i oprettelsen af co-operativer, hvorigennem bønderne kunne sælge deres varer uden om mafiaen. Der kommer stadig mange besøgende, faktisk lige til det sidste. Moenge har stadig denne evne til at samle mennesker omkring sig, alle trives i hendes nærhed. Hun kan holdes smertefri og klager sig aldrig. Vi tre besøger hende også nogle gange, og hun når at se sit ældste barnebarn, min Gurli. Hun elsker at blive kaldt ”mormor”.

Hun dør af sin kræft, 53 år gammel. Der bliver lavet fotografier af hendes fredfyldte ansigt. Hendes begravelse er helt fantastisk. Den katolske kirke i Amsterdams gamle bydel, ”Begijnhof”, er fyldt til randen. Vi tre har aldrig vidst, at hun havde så mange venner, og en af dem, den kendte forfatter Godfried Bomans, holder ligtalen. Folk kommer fra nær og fjern, selv fra Rom. Stemningen er egentlig

ikke trist, nærmere som ved en højtidsfest, helt i hendes ånd. Mange hollandske aviser bringer hendes nekrolog, men også fra italienske og vatikanske aviser får vi nekrologer tilsendt. Alle berømmer hendes menneskelige egenskaber og faglige dygtighed samt hendes dybe forståelse af – og kærlighed til – det italienske folk.

Moenge som fire-årig.

Hun var en stor personlighed. Jeg har altid set op til hende, men også følt mig knuget som ung. Jeg følte mig ofte betydningsløs i hendes nærhed, der var ligesom ikke plads til andre end hende selv, og hun var altid midtpunkt. Alligevel er hun nok det menneske, der har betydet mest for mig i mit liv, og jeg priser mig lykkelig over, at hun var **min** mor.

FARFAR og FARMOR – vore elskede ”Opa og Oma” (Otto Paul Koch og Margareta van Marle)

”BÜHLERHOF”, Opas og Omas landsted i Sydtirol. Det var vort andet hjem, hvor vi tilbragte alle vore ferier.

Som allerede fortalt var Opa og Oma efter et langt arbejdsliv flyttet fra Holland til deres landsted ”Bühlerhof” i Sarnes, tæt ved byen Bressanone i Sydtirol. Der tilbragte vi alle vore sommerferier, der varede tre måneder, på grund af den voldsomme varme i Rom. ”Bühlerhof” havde 24 værelser fordelt på tre etager samt kælderetagen med det store køkken og diverse andre rum. I haven var der mange frugttræer og frugtbuske, græs og blomster – og en stor køkkenhave. Dertil hønsehus med tilhørende hønsegård. Men hønsene gik som regel frit omkring sammen med tre - fire katte og to store danske dogger. I landsbyen Sarnes var der en kirke med tilhørende præstegård, en kro, en lille købmandshandel, hvor Linda solgte nogle lækre, klistrede bolsjer i kræmmerhuse af brunt papir, landsbyens fælles bageovn, der

lignede en jordhøj med sten og græs på, samt en del gårde. Opa havde også en gård med køer og grise samt vinmarker. Den blev passet af Johan, der boede på gården med sin familie. Der var mange børn at lege med i Sarnes, og de dukkede op, når vi kom på ferie. Det hændte også, at vi kom i juleferien, men rejsen tog ca. 10 timer. Mor satte os på toget i Rom, og så rejste vi alene. På banegården i Bressanone blev vi hentet af Opa, Oma og de to store hunde, der hylede af gensynsglæde. Og så kørte vi hjem i gårdens hestevogn med Johan på kuskesædet.

Sarnes ligger i en dal mellem høje bjerge. I bunden af dalen løber Eisack, en rivende bjergflod, der vokser til det tredobbelte om foråret, når sneen smelter. Op ad bjergskråningerne er der masser af skov afløst

af små ryddede marker, der er så stejle, at bønderne har et tov om livet, som er fastgjort med en talje til et af træerne i den øvre ende af marken. Taljen kan flyttes fra træ til træ. De arbejder sammen to og to, idet den ene bliver trukket op, når den anden går ned. Sådanne pløjer de med håndkraft, sår og høster med le eller segl og bærer kornnegene og høet ned i store kurve på ryggen. Nede i dalen kan markerne dyrkes med hesteforspand, men flade arealer udnyttes fortrinsvis til frugtavl som vin, æbler og pærer samt til dyrkning af majs, som er et vigtigt fødemiddel. Majsmel bruges blandt andet til "polenta", en tyk, stiv grød, der ikke hørte til vore livretter.

Bühlerhof: fra venstre Moenge, Oma med mig, Opa og Vakke med en af Omas "danske dogger".

Opa ejede et stykke skov oppe ad bjerget. Der tog han os tit med, da vi var små, hen til "den store sten", som var begroet med mos. Vi skrabe lidt af og legede, at det var tobak til vore piber, som Opa havde lavet af stilkeegens frugter. Han stoppede også sin egen, og så fik vi "ild på" og pulsede løs alle fire. Det var sjovt. Vi var også ofte med ham på gården for at se til køerne og få en sludder med Johan, der havde fem børn og en sød kone. Nede ved floden lavede vi dæmninger inde ved flodbredden. Opa forklarede os principperne, som ethvert hollandsk barn bør kende.

Oma var mest beskæftiget i haven. Blomsterbedene blev passet og plejet og

bugnede af georginer, zinnia, roser, margueritter, violer osv.. Jeg husker blomsterduften i den flimrende varmedis, og de mange farvestrålende sommerfugle. Op ad huset groede vin, guldregn og nasturtium, der blev sået hvert forår. Men hendes yndlingsbeskæftigelse var urtehaven, der af hensyn til hønsene var indhegnet. På komposten groede søde honningmeloner, og i bedene struttede grøntsagerne i snorlige rækker. Jeg hjalp hende tit med at plukke ærter og bønner, spinat, gulerødder og den daglige portion salat. Hønsene tog hun sig også af. Om vinteren fik de en teskefuld levertran hver dag, og hun blandede tørrede, knuste brændenælder i deres foder. Når de sandbadede og soled sig om sommeren, kunne en af kattene finde på at drille dem ved at springe ind i flokken, så de fløj til alle sider under høj kaglen. Æggene, som ikke blev brugt, blev lagt i "vandglas", en geleagtig væske, der kunne konservere dem hele vinteren. Så var der altid æg til bading og madlavning. Min bror Killy fandt engang en død kat. Den skulle undersøges, så han skar den op med sin nye lommekniv og fandt døde killinger inden i den. Også hjertet, maven, tarmene, leveren og nyrerne viste han os. Det var lidt uhyggeligt, men spændende

Opa havde en frugtkælder, hvor æbler og pærer blev lagt sirligt på tremmehylder til opbevaring. Der var en vidunderlig duft. Om vinteren vendte han dem dagligt og pillede de rådne fra, og så tog han nogle frugter med op, som han højtideligt skrællede og derefter skar i passende stykker og rakte os som en udsøgt delikatesse. Han havde et træ, hvorpå han selv havde podet fem slags pærer. Om sommeren gravede han en dyb rende om hvert frugtræ, ca. en meter fra stammen, og hældte gylle fra septiktanken i. Puha, hvor det stank, men hans frugt var første klasses og blev altid håndplukket. Stilken måtte ikke beskadiges.

Opa og Oma var begge naturmennesker og elskede at tage på vandreture i bjergene. Da vi blev ældre, fik vi lov at komme med. Vi skulle

selv bære vor rygsæk med madpakke, vandflaske, ekstra sokker, tandbørste og nattøj. Og så begyndte flere dages vandring op ad stejle veje og bjergstier. Når vi var trætte, eller der var en flot udsigt, holdt vi hvil. Hen på eftermiddagen fandt vi en "Gasthof", en landsbykro med kæmpedyner i sengene og dejlig mad. Det kunne være "Knödel", boller lavet af brød og flæsk skåret i små terninger, æltet med mel, æg og mælk og kogt i en kødsuppe. Men drak befolkningen *eddike*, slap vi heldigvis for det. Den bedste ret var "Schmarren", pandekager, der bliver revet i mindre stykker, så de bliver meget sprøde, serveret med blåbærkompot. Det hændte også, at vi overnattede på sæteren, hvor køerne kom på græs om sommeren og blev passet af nogle karle og piger, der malkede dem og forarbejdede mælken til smør og ost samt masser af frisk mælk. Og så sov vi i høet, der var stakket i små bræddehytter. Der var herligt højt oppe på sådan en "Alm", og derfra kunne man gå op på en bjergtop eller bare hen til et flot udsigtspunkt, hvorfra man kunne se hele verden – næsten!

Bagest: Vakke og tante Lili. Siddende: Opa med mig på skødet, Oma med Killy på skødet og Moenge.

Nede i "vores" dal klagede landmændene ofte over manglende regn. Sarnes var omgivet af høje bjerge, som holdt skyerne tilbage, så de ikke nåede over, inden der gik hul på dem. Derfor fik nabodalene for meget regn, og vi fik

for lidt. Når en sort sky nærmede sig, smed bønderne, hvad de havde i hænderne, og samlede medbringende deres gamle muskedonnere. Imens gik konerne og børnene i kirke for at bede Vorherre om regn. På et givet signal skød bønderne alle samtidigt op i luften – og nogle gange gav det bonus i form af en regnbyge. De mente, at lydekspllosionen rev skyen i stykker ligesom ved et tordenskrald. En overgang overvejede de endda at anskaffe en kanon. Ellers var livet på landet fredeligt. Lørdag aften blev landsbyens børn puttet i vaskebaljen, og pigernes lange hår blev flettet i tynde, stramme fletninger, så deres hår krusede. Søndag morgen gik alle i kirke i deres stiveste puds. Det gjorde vi selvfølgelig også. Vi måtte ikke spise morgenmad før messen, hvis vi ville gå til kommunion. Man skal jo være fastende, når man modtager hostien, der symboliserer Jesu legeme.

Til midsommer drog alle op ad bjergskråningerne for at beundre de hundredvis af bål, der blev tændt på højene rundt om. Der blev også blæst i alpehorn, store blæseinstrumenter, der hviler på jorden, og som giver dybe toner fra sig, der kastes tilbage fra de omkringliggende bjergvægge. Men bjerge virker isolerende. Flere mennesker havde aldrig været uden for den dal, de var født i. Det gav store problemer under krigen. Sydtyrol var blevet indlemmet i Italien ved Østrigs deling, meget imod befolkningens ønske. Italienerne forlangte nu, at sydtirolerne skulle vælge side. Hvis de skrev under på, at de ville være italienske statsborgere, kunne de beholde deres slægtsgård. Det gjorde de fleste ældre mennesker, der jo ikke kendte til andet. Men blandt ungdommen, der ofte var ret fanatisk, valgte mange at få tysk statsborgerskab. Så måtte de forlade deres hjemegn og flytte nord for grænsen. Det kom til regulære familiefejder, hvor de unge beskyldte de gamle for "landsforræderi" – og det skete, at en søn dræbte sin far i diskussionens hede. Hadet til italienerne voksede voldsomt.

Opa havde som ung tilbragt mange år i Sydafrika, hvor han også havde været storvildtjæger. I en lang gang på "Bühlerhof" hang et utal geværer fra bitte små gemser til store bøffelhorn. Om aftenen elskede han at fortælle om dengang, han reddede sin kafferboy fra den sikre død, da drengen var blevet bidt af en giftslange. Opa opdagede mærkerne efter de to tænder og måtte lave et dybt snit med sin lommekniv og suge giften ud. Han fortalte også om en flok elefanter, der engang kom stormende imod ham, om løver og geparder samt om sin lille handelsbod i bushen. De indfødte kom med tigerskind og elfenben og fik salt, sukker og geværer i bytte. Vi lyttede med åben mund.

Afrika var ikke det eneste kontinent, Opa havde berejst. Han fortalte også om Amerika, hvor han havde kørt med de første jernbaner. Ofte måtte toget stoppe og vente, når en flok vilde buffaloes var ved at græsse på skinnerne. Togkonduktøren kom af og til og bad alle passagerer pakke kortspillene sammen, fordi de nu kørte ind i en stat, hvor kortspil var forbudt. I Sydafrika oplevede Opa udgravningen af de første miner og fundet af guld og diamanter. Efterhånden blev han ekspert i at vurdere ædelmetalforekomster i jorden. Han blev udsendt af den hollandske stats nationalbank, når et nyt, lovende område skulle vurderes. På den måde kom han engang til Rusland, som gerne ville låne penge til udvinding af, hvad de mente, var et nyt, rigt fund i Uralbjergene. Opa afslørede et bedrageri, idet nogle dygtige folk havde "lagt" en "guldåre" i jordlaget i en mineskakt. Ved den lejlighed var han nær blevet lynchet.

Oma havde i sine unge dage været en feteret pianistinde, men spillede næsten aldrig på klaver mere. Hun befandt sig bedst med sine daglige gøremål og fik alting til at køre på skinner. Oma var husets sjæl. Hun var smuk med mørkebrune øjne og kridhvidt hår. Hver morgen tog hun et iskoldt brusebad og var aldrig syg. Hun var det dejligste menneske, jeg

kendte, og hun var mit store ideal. Tænk, om jeg engang kunne blive som hende!

Killy og jeg med Bühlerhofs "faktotum", Maria, i midten.

Det store køkken i kælderetagen var kokkepigen Annas domæne. Det var skønt at sidde ved køkkenbordet og slubre kaffe med mælk og sukker i sig af store drikkeskåle. Det måtte vi ikke ovenpå. Hos Anna og Maria, stuepigen, fik vi også lov at dyppe brødet i kaffen. Det sydtirolske brød er noget helt specielt. De runde, flade brød bages 1-2 gange om året. Når en familie bager i den store, fælles ovn i landsbyen, er der fest. Alle naboer får et dampende, friskbagt brød, som er en himmerigsmundfuld, brunt og groft og meget krydret. Brødene bliver derefter lagt til tørre og kan holde sig i mindst et år, stablet på hylder i en luftig kælder. Når de tages frem, er de knaldhårde. De bliver hakket i mindre

stykker med en brødmaskine og dyppet i varm suppe eller kaffe, til de er bløde. Prøver man på at bide et stykke af et tørt brød, risikerer man at knække en tand. I køkkenet fik vi kun sjældent lov at hjælpe til, jo, når der skulle kærnes smør. Det var jo tungt arbejde, men den kærnemælk, der blev af det – det var noget af det bedste, vi vidste.

Hver anden sommer kom vore fætre og kusiner fra Holland, hvor de gik i skole, på ferie. Deres forældre kom samtidig fra Indonesien, hvor de bestyrede plantager. ”Bühlerhof” var samlingspunktet. Så var der liv og glade dage. De blev en hel måned, og vi legede nye, spændende lege. Blandt andet spillede vi teater for de voksne. Vi fandt selv på stykkerne, lavede kostumer og byggede en scene i haven. Sommerens højdepunkt var, når tilskuerne applauderede, så det gav genlyd i dalen. En anden yndet leg var ”kunsthandel”. Opa var opkøberen, og alle vi børn var statuer. En af forældrene var butiksejer, og så kom Opa og bød på os. Statuerne skulle helst stå i akavede stillinger og bomstille, mens Opa gik kritisk omkring hver enkelt, mærkede på kvaliteten, beundrede den kunstneriske udførelse og begyndte at prutte om prisen, idet han gjorde opmærksom på små skønhedsfejl. Butiksejeren derimod berømmede den udsøgte marmor, som vi var fremstillet af, og forklarede vore fortrin. Det tog lang tid, og imens måtte vi ikke fortrække en mine. Ve den, der spruttede af grin. Til sidst blev de heldige, som var blevet solgt, båret væk på Opas ryg, mens han stønnede under vægten. Krigen satte dog en stopper for denne fælles familieferie.

Somrene hos Opa og Oma var vort halve liv. Der følte vi os lige så meget hjemme som i Rom. Desværre faldt Oma to år før sin død ned ad en stejl trappe og kom sig aldrig af de komplicerede brud. Opa blev 99 og tilbragte sine sidste år på et ældrepensionat i Holland, hvor jeg ofte besøgte ham. Han var rask, men led af tiltagende døvhed, hvilket gjorde en

samtale besværlig. Heldigvis elskede han dog stadig at fortælle om sit begivenhedsrige liv.

Min italienske barndom 1931 – 1946

”Børn skal lære at synge, før de kan tale”, mente vores nabo, der var operasanger. Min mor var bekymret, fordi jeg stadig ikke sagde noget i en alder af 1½ år. Derfor kom han hver aften og sang arier for mig, mens jeg sad på potten og kikkede forundret på ham med store øjne. Det med at tale har jeg indhentet senere, men jeg har altid været langsom i optrækket til min mors store irritation. Vi var flyttet til Bolzano, ikke langt fra Bressanone, hvor Opa og Oma boede, og her blev Killy, min bror, født i 1933. Et år senere flyttede vi så til Rom, hvor Nenne, min lillesøster, kom til verden en søndag i maj 1935. Hun blev døbt i selveste Peterskirken og fik en bankbog med 50 lire af paven.

Vi tre søskende på den terrasse i Rom, hvor Vakke prøvede at lære os at ”svømme”. Killy står, og jeg sidder med Nenne på skødet.

I Rom boede vi i udkanten af byen i en tårnlejlighed oven på et lille nonnekloster, der lå halvvejs oppe ad en bjergskråning. Adgangsvejen var en lang, stejl trappe, ”Scalea Ugobassi”, der førte fra en af Roms udfaldsveje op til et højt beliggende villakvarter. Fra den store tagterrasse var der en vidunderlig udsigt over den evige stad, men der var også langt ned. Det inspirerede Vakke til at montere en solid stang på terrassemuren. Den blev Killy og jeg bundet fast til med nogle solide seler, så vi hang frit over afgrunden. Vi skulle nemlig lære svømmebevægelserne, og

han kaldte stolt på Moenge for at vise hende sin opfindelse. Men hun besvimelede ved synet, så undervisningen måtte stoppe..... I Holland skal alle børn bestå en svømmeprøve, før de kan komme i skole, da vintertågen og de mange kanaler gør skolevejen farlig. Og selvfølgelig skulle vi ikke stå tilbage for andre hollandske børn.

Mit bedste eje dengang var en lyseblå kludedukke med store glasøjne, som jeg elskede højt. Desværre fik Killy en hammer og en æske søm til sin fødselsdag, hvorefter han fandt en trækasse på terrassen og besluttede, at min dukke skulle korsfæstes ligesom Jesus. Dukken blev naglet fast med 50 søm, var flad som en pandekage og stod ikke til at redde – og jeg var utrøstelig. Som treårig kom jeg i børnehaven hos nonnerne for at lære italiensk. Vi skulle sidde pænt ved små borde og tegne og synge. Slemme børn blev bundet til lærerindens bordben med et halsbånd som en uartig hund. I haven var der et skur, hvori ”ulven, der æder de slemme børn” boede. Da Killy kom i børnehaven, prøvede jeg altid at holde ham langt væk fra det skur, fordi han hørte til dem, der ofte sad lænket til nonnens bordben. Til jul opførte vi et krybbespil, hvori jeg var engel, kan jeg huske.

Da jeg var 5½ år, blev jeg meldt ind i første klasse på den tysksprogede skole for udlændinge. Den første dag spurgte lærerinden mig, om jeg var katolsk eller protestantisk. Jeg svarede, at jeg var hollandsk. Uden forklaring blev hun ved at gentage det samme spørgsmål så mange gange, at jeg til sidst grædende råbte, at jeg altså var hollandsk! Nej, skole var ikke noget for mig. Jeg blev syg af sorg og fik heldigvis malaria, så jeg slap for den væmmelige frøken. Da det trak ud med at blive rask, kom jeg et halvt år på børnesanatorium oppe i bjergene i Sydtyrol. Der var vi alle, uden undtagelse, ”førstefødte”, der måtte bøde for vore uerfarne mødres fejltagelser. Jeg havde haft ”engelsk syge”, som blev rettet op med levertran og rygøvelser barndommen igennem. I et helt år måtte jeg

ikke spise salt og kan huske, at maden aldrig smagte af noget. Børnesygdomme, hals- og mellemørebetændelse og alle slags infektioner afløste hinanden, og jeg tilbragte megen tid i sengen, hvilket lagde grunden til min store læselyst.

Som nr. to fra venstre står jeg klædt ud som engel til julekrybbespillet hos nonnerne i den italienske børnehave.

Året efter begyndte jeg i den samme skole igen. Den lå langt fra vores tårn, og Moenge aftalte derfor med en kusk, der hver morgen kørte sin hestedrosche til byen, hvor han kørte turister på sightseeing, at tage os med til skolen. Vi følte os som de rige, især når det regnede, og han slog kalechen op og lagde et tæppe over vore knæ. Efter skoletid hentede barnepigen os. Af og til kom Moenge selv og tog os med på en lille udflugt. En tur i Pincioparken måske, hvor der var dukketeater med "Pulcinella" – Pjerrot – eller en tur i børnebiografen med Anders And og "Topolino" – Mickey Mouse. Om vinteren kom vi af og til i planetariet, hvor stjernehimlen blev vist på loftskuplen. Hele kanten rundt kunne man se silhetterne af Roms kirker og tårne, så man bedre kunne placere stjernetegnene. Om aftenen blev himlen studeret flittigt fra terrassen.

De første fire år i grundskolen havde jeg en klasselærer, Herr Fuchs, som ikke kunne lide

mig. Jeg var langsom – og så var jeg dårlig til regning, som var hans yndlingsfag. Han påstod, at man ikke kunne klare sig i tilværelsen uden regning. Han var altid efter mig, så jeg blev endnu dårligere til det. I tredje blev jeg "oversidder", men det gik Moenges ære for nær. Skulle hendes datter være for dum til at rykke op i næste klasse? Umuligt. Jeg fik ekstra timer i sommerferien og kom op i fjerde. Jeg har altid hadet regning siden. Min klasselærer var også leder af morgensangen. Hvis en dreng sang falsk, blev han løftet op i de små hår ved tindingen og fik en lussing, så det sang. Herr Fuchs havde adskillige øreskader på samvittigheden. I femte klasse fik vi Fräulein Meyer som klasselærerinde. Hun var en engel. Hun forklarede tingene, så man kunne forstå dem – og så tog hun os af og til med i zoologisk have. Vi havde hende til tysk, biologi og geografi, kan jeg huske. Jeg begyndte langt om længe at synes, at skolen var værd at gå til. Og det var sjovt at lære noget.

I maj var det ofte ulideligt varmt. Så hældte Fräulein Meyer et par spande vand ud på stengulvet i klassen. Ved fordampningen afkølede luften, og vi fik lov at gå på borde og bænke for ikke at få våde sokker. På sådanne dage tog Moenge os ofte direkte fra skolen med til Ostia, Roms badestrand. Det var herligt. Efter en times togkørsel vinkede havet derude. Lynhurtigt badetøj på – og så i løb ned til vandet for ikke at brænde fodsålerne i det glohede, sorte sand. Vi havde for længst lært at svømme og dykke. Vandet var så salt, at man var helt hvid, hvis det fik lov at tørre på huden. Efter svømmeturen fik vi hver en hel agurk, den slukkede tørsten og smagte vidunderligt. Engang fik vi hver en magnet. Når man strøg den hen over det sorte sand, sugede den små jernpartikler til sig, så den blev helt lodden. Under krigen blev dette jern udnyttet til tankvogne og andet krigsmateriel. Tonsvis af sand blev kørt væk i store lastbiler.

På stranden sad italienske mødre og bedstemødre i deres underkjoler og vinkede os til sig. De brugte tiden til at maske nylonstrømper op i hånden med en fin hæklenål, mens de holdt øje med deres børn. Når de så skulle bruge lidt ”tråd” til at hæfte masken med, bad de om lov til at rive nogle af vore hår ud, da deres egne var kulsorte. Bagefter fik vi altid lidt slik.

Nenne og jeg ser betaget på en ismand, der skar sjove ansigter for børnene.

Af og til kørte vi kun til ”Ostia Antica”, Roms ældgamle havneby, der ligger længere inde i landet nu. Den består af arkæologiske udgravninger, og Moenge fortalte spændende ting fra det gamle Rom. Nenne klatrede altid op på en søjle og holdt lange taler på ”volapyk” som en anden folkeforfører. Men hun var vist mere inspireret af Mussolini, som vi hørte i radioen, end af Moenges historier om de romerske demagoger.

Om søndagen tog vi tit på udflugt i ”Campaniaen”, Roms opland. Vi lejede cykler og kørte ud ad ”Via Appia Antica”, Romernes gamle hovedvej mod syd. ”Katakomberne”, de første kristnes hemmelige, underjordiske gravgange, var et yndet udflugtsmål. Ruiner af romerske gravmæler var også spændende, især når Moenge fortalte om de personer, der lå begravet der. Det mest berømte er Cæcilia Metellas cylindriske gravmæle. Hun havde været gift med en søn af Crassus, en romersk hærfører.

Langs Via Appia ligger mange beværtninger, hvor man sidder i det fri ved lange borde og kan få et glas vin, en sodavand og noget at spise. Det sluttede vi altid af med, inden vi cyklede hjem igen. Ofte var nogle af Moenges venner med eller udenlandske gæster, der ville se Roms omgivelser. Det var herlige ture. Nenne, ”den lille prinsesse” med de lyse krøller, var ofte bordets midtpunkt. Hun gik fra skød til skød og fik tit lov til at danse, mens publikum sang og klappede.

”I Castelli Romani” i Albanerbjergene var et andet udflugtsmål. Pavens sommerresidens ligger i Castel Gandolfo. Dengang kunne man køre dertil i dobbeltdækker-sporvogn. Det var sjovt at sidde på øverste etage. Ved Nemisøen købte vi altid sæsonens første jordbær, der bliver tidligt modne i bunden af det udslukte krater. Og fra Frascati tog Moenge ofte nogle flasker af deres berømte vin med. Den er så let, at den ikke tåler transporten til Rom, da den bliver sur, hvis den skvulper for meget. Den skulle behandles nænsomt.

Vort tårn lå upraktisk og langt fra alting, derfor flyttede vi til en boligkarrè tæt ved Peterskirken og Tiberen, Roms imponerende vandvej. Der var tre lejligheder på hver etage, men tagetagen, hvor vi boede, bestod af en stor lejlighed inklusive en stor tagterrasse med buske og blomster i krukke. Mine forældre var blevet skilt nogle år tidligere, og Moenge måtte arbejde hårdt som freelance journalist for at tjene til dagen og vejen. Derfor havde vi

altid hushjælp, det var dengang en billig luksus i Italien. Som regel havde vi to. Kokkepigen Mirka, der købte ind, lavede mad og vaskede tøj, og en stuepige til at holde huset, dække bord, servere ved måltiderne, stryge, gå ture med os og hente os fra skole. Det gav Moenge arbejdsro. Nu kunne vi også køre til og fra skole i sporvogn. Killy snød ofte med billetten. Bag i vognen hos billettøren var der nemlig en målepind. Hvis man ikke nåede op til den, kørte man til børnetakst. Når der var trængsel i sporvognen, gjorde Killy sig lille og kravlede under pinden. Så snødede vi for de sparede småskillinger. Slik var ellers en sjældenhed, og når vi havde noget i vore slikæsker, måtte vi kun vælge ét stykke efter aftensmaden. Hvis man bød gæster fra sin æske, måtte man tage et stykke ekstra. Det gjorde Killy ofte, så hans slik slap hurtigt op. Moenge anskueliggjorde ved hjælp af dette fænomen, hvorfor det kommunistiske system ofte slog fejl. Selvom alle fik det samme fra starten, administrerede de det forskelligt og endte alligevel altid i ”rige” og ”fattige”.

Når vi legede ”far, mor og børn”, var Killy selvfølgelig altid faderen, der tog på arbejde med sin mappe. Hvis vi havde et par centesimi, købte han lidt lakrids nede på hjørnet hos slikmutter, som vi kaldte ”la donna baffuta” – den skæggede dame. Hun havde en kraftig hårvækst i ansigtet og var gammel og krumbøjet, og vi var lidt bange for hende. Lakridsen opløste vi i en flaske vand ved at ryste den. Det var kaffe. Et par kiks fra Mirka i køkkenet udgjorde kagerne. Det var sjovest at være ”barnet”, som enten var syg eller uartig.

Moenge var ret upraktisk til det huslige. Til min 8-års fødselsdag, hvor jeg havde fået lov at invitere hele klassen, havde Mirka fået fri, men Moenge havde lovet at bage fødselsdagskagen. Vi stod alle beundrende omkring hende, da den kom ud af ovnen – den var bare så flot, men glæden varede kort. Hun satte nemlig de otte lys ned i den glohede kage! Det sagde ”svup”, og væk var de, smeltet ned i kagen. Nej, hvor vi grinede, ikke

mindst Moenge. For øvrigt blev den fødselsdag et mareridt for hende, fordi drengene fandt på at kravle hen til nabohusenes tage over terrassemuren. Husene var ganske vist bygget sammen, men et enkelt fejltrin på den smalle mur ville have betydet et styrt på 6 etager. Det var sidste gang, vi holdt en fødselsdag hjemme. Herefter blev klasserne inviteret med på skovtur ude i ”Campaniaen” med store madkurve og saftvand. Det blev meget eftertragtede fødselsdagsfester.

Jeg på vej ind til ”dyrskue” i pausen i en cirkusforestilling.

Vi skulle selvfølgelig lære at omgås dyr. Først fik vi en skildpadde hver. De fik flotte navne som ”Prins Eugen”, ”Sokrates” osv. og gemte sig som regel under blomsterkrukkerne på terrassen, undtagen når Moenge sad i

liggestolen og vippede med sine bare tæer. De elskede nemlig kirsebær og tomater og kunne ikke stå for hendes rødlakerede negle. Og de bed til, så hun skreg. Guldfisk havde vi også en overgang. To hver, i en rund glasbowl, der blev rensset en gang om ugen, mens fiskene kom over i en lille balje med postevand. Åbenbart kunne de ikke tåle den behandling, for de blev syge. De døde en efter en, 6 dage i træk. Så gik vi i optog ned ad de mange trapper til Tiberen, der løber dybt under gadeniveau. Her blev den lille døde fisk sænket ned i bølgerne. Den heldige ejer gik forrest med fisken i en fin, lille æske, mens vi andre fremsagde noget fra den katekismus, som vi skulle lære udenad i religionstimerne. Tiberen kunne også bruges til andet – nemlig til svømning. Nogle steder var der bygget store pontoner af træ ud i floden med kabiner til omklædning og et rækværk ud i floden, så man ikke blev grebet af midterstrømmen. Vandet var ret grumset, men vi tænkte ikke så meget på forurening dengang. Moenge elskede at svømme, så der kom vi ofte.

Vi havde sommerferie i tre måneder – juni, juli og august. Så satte Moenge os på toget til Bressanone. Togene kørte aldrig til tiden, ventetiden kunne godt være på tre-seks timer. Man tog derfor mad og tæpper med og gjorde sig det behageligt på perronen sammen med de andre rejsende. Vi børn legede tagfat og skjul, og før vi fik set os om, blev der fløjtet afgang. Da vi var mindre, fandt Moenge sommetider en voksen, som hun bad om at holde øje med os i toget. Senere var jeg ansvarlig for Killy og Nenne. Vognene var så overfyldte, at bagage og børn blev rakt ud og ind ad vinduerne. Efter ca. 10 timers togtørsel stod Opa og Oma og tog imod os i Bressanone. Under krigen foregik rejsen af og til i kreaturvogn. Det var trangt, men sjovt. Og fordi vi tre børn rejste alene, fik vi altid en masse slik og frugt forærende.

”Bühlerhof” var vort andet hjem, og gensynsglæden var altid stor. Vi skulle straks klatre op i yndlingstræet, se efter, om hulen fra

sidste år ikke var faldet sammen, ryge en fredspibe med Opa ved den store sten, tage en soppetur i den iskolde Eisackflod og nyde samværet med vore bedsteforældre, der havde glædet sig mindst lige så meget som vi. Anna, kokkepigen, lavede vores livret den første aften: ”Scheiterhaufen”, som består af franskbrød sat i blød i mælk og blandet med æbler, rosiner og æg, hvorpå det bliver bagt i ovn som en slags budding og serveret med kirsebærsauce. Ummm. Sommeren fløj af sted. Da vi blev lidt større, var vi også med til høstarbejdet på Opas gård. Majscolber skulle skæres af med segl og skrælles for dæklade. Druerne skulle plukkes. De var bundet op til en slags pergola, som man gik under. Når man skar klaserne med segl, faldt de ned i den store kurv, man havde på ryggen. Alle druer blev hældt i et stort kar og skulle derefter presses ved, at vi alle stampede rundt i karret med de bare fødder for at knuse bærrerne. Det skete under sang og latter. Vi var også med til at køre hø ind med hestevogn og sidde oven på læsset, når det blev kørt i hus.

Om aften spillede vi ofte bridge eller matador. Begge dele kunne man lære meget af, mente Opa. Bridge var vi nu ikke vilde med, især fordi Opa tog spillet så alvorligt. Så var trick-track sjovere. Vi fik også lært at spille skak. Ofte fik vi dronningen forærende i starten, og en sjælden gang hændte det, at vi vandt. Når han var i humør til det, kunne Opa fortælle spændende og hårrejsende historier fra sin tid i Afrika, hvor han havde været storvildtjæger. Der lå flere årgange ”National Geographic” i reolen til at illustrere alle hans fortællinger. Og jeg lærte at læse hollandsk ved at kæmpe mig igennem tykke slægtsromaner fra biblioteket.

I maj 1940 blev Holland besat af tyskerne og måtte overgive sig i løbet af få dage. Moenge holdt os hjemme fra skolen, mens det stod på, og prøvede at forklare os lidt om denne indviklede krig. Vi havde tyske klassekammerater, som vi holdt af, og det skulle vi selvfølgelig blive ved med. Det var jo ikke dem, der ville knække Holland. I Holland

var modstandsbevægelsen meget aktiv, og to af vore voksne nevøer blev skudt på åben gade. Besættelsestropperne bestod fortrinsvis af SS-folk i Holland, det var de skrappeste. Men alt det hørte vi først efter krigen. Også i Italien kunne man efterhånden mærke krigen. I skolen skulle vi stå ret ved timens begyndelse og sige "Heil Hitler" i kor, når læreren trådte ind i klassen. Historietimerne var spækket med tyskernes glørværdige bedrifter, og vi blev holdt ajour med fremmarchen ved fronterne.

Under krigen skete der mange mærkelige ting. Vakke og hans norske kone Hassie blev anholdt i Frankrig, fordi Vakke havde et tysk efternavn – Koch. De blev interneret i hver sin lejr og senere "befriet" af tyskerne, som dog hurtigt fandt ud af, at han var hollænder, hvilket gjorde ham til "statsfjende". Han fik ikke lov til at rejse til Holland, men skulle blive i Tyskland. De kunne bosætte sig, hvor de ville inden for "Das Reich"s grænser, men måtte melde sig på politistationen hver dag. Vakke etablerede en indbringende handel med kunst, der gik som varmt brød. Tyskerne havde mange penge, men ikke meget at bruge dem til. Derfor investerede mange i blivende værdier. Hassie havde altid drømt om at komme til operaen, så hun fik sangtimer i Wien. En dyr spøg, som Vakke nu havde råd til.

Da Moenge på grund af krigen havde besvær med at få sin løn fra avisen i Holland, blev det besluttet, at vi skulle være en tid hos Vakke, der jo ikke manglede penge. Moenge sendte os derfor med skolen på påskelejr til Garmisch-Patenkirchen i de tyske Alper. Rejsen var gratis, hvis vi blev 14 dage i en Hitler Jugendlejr. Alle voksne hed "tanter", og der blev lagt megen vægt på sundhed. Vi fik en sund kost og skulle hver dag marchere til sportspladsen, mens vi sang friske, tyske sange. Der var all slags gymnastik og boldspil – "Kraft durch Freude" var jo en af parolerne, men ellers var vi ikke udsat for noget videre propaganda. Hver morgen skulle vi stille til "sundhedsparade", hvor de blegnæbbede fik en

skefuld levertran. Dem hørte jeg desværre til, men vi blegansigter fandt på råd ved at slå os selv på kinderne med en sko inden paraden, så vi blev blussende røde. Vi kom også en tur på Zugspitze, områdets højeste bjerg. Vi kørte derop med tandhjulsbane, og på toppen var der et fint hotel, hvor folk stod på ski i badedragt. Da lejren sluttede, hentede Vakke os og tog os med til Elsass.

Vakke og Hassie boede i Colmar i en taglejlighed lige ved domkirken. Da de begge to var meget på farten, anbragte Vakke os hos en kaninfarmer ude på landet. Der var flere tusind kaniner, som blev slagtet og solgt – det var jo i krigens tid, hvor kød var rationeret. Vi fik kaninragout hver dag og kunne dårligt forstå vore værtsfolk, der talte "elsässertysk". Det var et midaldrende ægtepar samt konens søster med en meget retarderet, døvstum, 19-årig søn, som vi elskede højt. Han var altid glad og fandt på så mange sjove lege. I weekenderne var vi altid i Colmar, og i forbindelse med en sådan weekend havde jeg engang en voldsom oplevelse.

En sen aften rejste jeg alene med bumletog tilbage til plejefamilien på landet. Der var kun mig i vognen, men snart stod en fem-seks store knægte på toget, vel 15-16 år gamle. Jeg selv var 11. De ænsede mig ikke, men så var jeg så uforsigtig at spørge om klokken, da jeg ikke havde ur på. De talte "elsässertysk" indbyrdes. Derfor spurgte jeg på tysk – "reichsdeutsch". De gloede på mig, og inden jeg vidste af det, kom de truende nærmere. Jeg var straks klar over faren og forklarede, at jeg var hollænder, men den troede de ikke på. Jeg var "fremmed", det var nok. Elsass var blevet indlemmet i "Das Reich" efter Frankrigs kapitulation. Befolkningen var dog overvejende fransksindet, og tyskerhadet var stort. Drengene kom med nedsættende bemærkninger, og en begyndte at spytte mig i ansigtet. Et øjeblik efter spyttede de alle sammen og skubbede til mig. Spyttet løb mig ned ad øjne, kinder og mund, og jeg var stiv af skræk. I det samme holdt toget på banelinjen,

jeg rev en dør op og sprang ud i den sorte nat. Der var langt ned, og jeg rullede rundt på den våde mark, mens toget satte i gang igen, og drengenes skældsord fortonede sig i det fjerne. Jeg var flere timer om at finde landevejen i øsende regnvejr og kom hjem hen ad morgenstunden. Mine værtsfolk slog min beretning hen: ”Herregud, det var bare drengestreger, der var jo ikke sket mig noget”.

Men ved en anden lejlighed handlede de meget ansvarsbevidste. Familiefaderen reddede faktisk Nennes liv. Hun havde fået en akut blindtarmsbetændelse. Natlægen mente, det var alvorligt, men kunne ikke indlægge hende før næste dag. Men hvis manden selv ville køre rundt til hospitalerne i området og forklare dem sagen ..... Det gjorde han i sin gamle pickup med Nenne og konen på ladet. Det tredje sygehus tog imod hende og opererede omgående, kort før det muligvis havde været for sent. Moenge kunne dog læse fra vore breve, at Elsass ikke var lykken for os. Derfor hentede hun os hjem til Italien igen.

I Italien bliver der indført rationeringsmærker efter tysk mønster. Der findes ikke noget folkeregister med folks adresser. Rom bliver derfor opdelt i distrikter, som efter tur får besøg af nogle myndighedspersoner, der noterer, hvor mange der bor i hver husstand. Et par uger senere får man tilsendt sit rationeringskort. Mirka, vor kokkepige, sørger for at være hos venner og bekendte i syv forskellige distrikter på de respektive datoer, der har stået i avisen, og får selvfølgelig tilsendt syv rationeringskort. Hun tilbyder os et ekstra kort, men det afslår Moenge som umoralsk, noget, Mirka morer sig kosteligt over. Hvor er udlændinge mærkelige! Et år senere bliver fejlen opdaget, og Mirka får besked på at møde på politistationen. Hun vender beskyldningen mod politiet og mener, at det må være myndighedernes fejl, hun var jo bare ”tilfældigt” på besøg, da der var optælling hos hendes bekendte. Og ”il Maresciallo” tror vel ikke, hun er så dum, at hun sender de sølle kort tilbage? Man får jo næsten ingenting på

dem alligevel. Politiet kan ikke hamle op med hendes snakketøj og slår en streg over hele affæren, hvorefter de beder om hendes permanente adresse. Måneden efter får hun tilsendt *otte* kort – det nye samt de syv gamle, som de har glemt at slette! Denne gang tager Moenge med sindsro imod et ekstra kort. Efter et års tid udebliver ekstrakortene uden yderligere kommentar. Der bliver også indført identitetskort, som vi alle skal have på os og vise frem på forlangende. Unge betjente går altid på gaden to og to, efter sigende ”fordi den ene kan læse og den anden skrive”. De fleste vender kortet på hovedet, indtil de ser ens billede, så der er vist noget om snakken.

Jul var helt speciel hos os, fordi vi fulgte forskellige landes juleskikke. Den startede allerede den sjette december, hvor Santa Claus blev fejret i den hollandske klub. Den gode biskop kom i egen høje person fra Spanien med sin negertjener ”zwarte Piet”, der bar sækken med gaverne. Men op af sækken stak også et par fødder af en uartig dreng. ”Gud ved, hvornår det bliver Killys tur?” tænkte jeg ofte med bange anelser. Om aftenen stillede vi en sko frem med en gulrod og gammelt brød til Santa Claus` hest, for så red han over tagene og lagde slik i skoene. Tænk, han var så dygtig, at han kunne finde ud af, hvor de hollandske børn boede i Rom. Under krigen blev den hollandske klub opløst, og dermed stoppede Santa Claus sine besøg i Italien. Fjorten dage før jul tog barnepigen os med til forskellige kirker, hvor der ved et sidealter var opstillet en krybbe med Bethlehem, stalden og den hellige familie i centrum. Nogle krybber forestillede hele landskaber. Ofte holdt præsten et lille Jesusbarn frem i form af en voksdukke, som alle defilerede forbi og kyssede på panden. Det skulle vi selvfølgelig også prøve, men hemmeligt, fordi Moenge var bange for smitte og havde forbudt det.

Og så var der julemarkedet på Piazza Navona. Der var stillet masser af boder op med juleslik og kager samt med alle mulige forskellige krybbefigurer og legetøj på den store plads. Et

sandt Eldorado! Vi fik lov til at invitere en klassekammerat med, og så fik vi et fast beløb og måtte selv gå rundt en times tid. Hver af os skulle dog også købe en ny figur til krybben derhjemme. En hyrde, en vaskekone, et får, en engel eller noget helt tredje. Derefter tog vi hjem, og så byggede vi vor egen krybbe i stuen på en slags repos ved terrassedøren. Herodes' borg stod på "bjerget" lavet af en omvendt spand beklædt med krøllet brunt papir og påklitret mos. For foden af bjerget lå Bethlehem med huse og gader, kærter, æsler og mennesker. De nye figurer kom også med. Midtfor stod stalden med Maria, Josef og dyrene. Krybben forblev dog tom, for Jesus blev jo først født juleaften. Men i nærheden af stalden var der et lille bål, lavet af rødt silkepapir med en lommelygte under. Her ventede de Hellige Tre Konger med deres gaver. Når julekrybben var færdigbygget, blev bålet tændt, og så fik vi kakao og kage. Det var en uforglemmelig eftermiddag.

På selve juleaften blev juletræet tændt, mens vi ventede uden for døren. Så fik vi hver et lille gavebord med julepapir over, gaverne var ikke pakket ind hver for sig. En jul havde Moenge fået en snedker til at lave en købmandsbutik, som var så stor, at en af os kunne stå i den. Der var en reol bagtil og en disk foran. Den kom frem hver jul. Der var et kasseapparat, der kunne ringe, og små bolsjeglase, der lignede de store hos den rigtige købmand. Og på reolen stod bittesmå sække med mel, ris og tørrede ærter. Varerne blev fornyet hver jul, og første juledag kom Moenge altid og købte ind hos os til aftensmaden, sagde hun, og betalte med rigtige småpenge. Julen varede til den sjette januar, hvor de Hellige Tre Konger bar den ud, og så kom "Befana", den gode fe, der besøger italienske børn om natten. Hængte man en strømpe op ved sengen om aftenen, var der lidt slik i næste morgen. Derefter var det uigenkaldeligt slut – bortset fra nytår. Det fejrer man i Rom ved at spise sig mæt i linsesuppe med salamiskiver. Denne ret symboliserer små og store penge, og jo mere man spiser, des rigere bliver man i det nye år.

Ved midnat sker det så. Gaderne er som blæste, for på slaget 12 smider folk porcelæn og glas ud ad vinduerne, fordi skår betyder lykke. De gemmer alt det, der er gået i stykker i det forløbne år til denne aften, og man kan også købe billigt porcelæn til lejligheden. Der er en infernalsk larm – og næste morgen kan man ikke gå på gaden, før gadefejerne har været der.

Korte ferier holdt vi ofte i nærheden af Rom. Jeg husker en påskeferie ved Bracciano-søen, hvor vi boede på byens eneste hotel, der var den stolte ejer af et toilet med træk og slip. Toilettet befandt sig synligt for alle på repos'en op til første sal. Moenge var imponeret, indtil hun opdagede, at der manglede en dør! Da hun påtalte det over for ejeren, så han måbende på hende og sagde: "Jamen, signora, hvis vi sætter en dør i, kan ingen jo se det!" Det var indlysende logik, så "la Signora" tronedet tappert på vidunderet med frit udsyn til sit beundrende publikum. Den normale procedure der var, at man satte sig på gaden over rendestenen. Det var, før turismen holdt sit indtog, så hele byen betragtede os som hædersgæster. På landet er det skik, at man går fra hus til hus og ønsker hinanden "god påske", hvorefter man bliver budt indenfor på hårdkogte æg. Alle ville gerne beværte os, "la Signora" og hendes følge. Men efter et par af de hårdkogte kunne "signoraen" ikke klare flere - og så måtte vi holde for. "Nej tak" duede ikke, det var for uhøfligt. Sikke en mavepine! Det varede flere år, før jeg spiste hårdkogte æg igen.

Da fronten rykkede nærmere, blev den tyske skole i Rom flyttet og genopstod som kostskole i Merano i Sydtyrol. Vi flyttede med, da ingen vidste, om Rom ville blive krigsskueplads. Den blev heldigvis senere erklæret "åben by" og skånet, men alle frygtede et nyt "Monte Cassino", som var kampens midtpunkt i flere måneder, og som blev jævnet med jorden. På den tyske skole i Merano skulle alle hjælpe til med at "vinde" krigen. Vi børn blev sat til at strikke sokker og

vanter til soldaterne i skoletimerne. Drengene strikkede skaffer og pigerne fødder eller hænder med to fingre, så vanterne kunne bruges til at skyde med. Vi skulle også hjælpe til med høsten, da alle mænd var ved fronten. Til sidst blev hele skolen indrettet til lazaret, og vi store piger hjalp med at made og vaske de krigssårede. Der var både tyske og allierede soldater, og mange var slemt tilredte. De gjorde krigen meget håndgribelig for os. Den sidste måned, før krigen sluttede, tog vi tilbage til Opa og Oma. Tyskerne havde konfiskeret "Bühlerhof" og brugte den som kommandocentral og oplagringsmagasin. Vi fik lov til at bebo tre værelser og et lille tekøkken. Tyskerne havde et antal krigsfanger fra Kaukasus som tjenestefolk. De talte kun russisk, var flinke og smilende og kendte ikke meget til moderne faciliteter. En dag hældte en af dem kartofler i toilettet på tredje sal og trak i snoren, hvorefter han løb ned til anden sal for at fiske de "vaskede" kartofler op af kummen. Det grinede vi meget af. De elskede at lege tagfat med os.

Endelig sluttede krigen. De tyske befalingsmænd blev ført bort som krigsfanger. Deres magasin i vores kælder viste sig at indeholde store mængder kaffe, tobak og brun sæbe i stænger, noget, vi ikke havde set i årevis. Opa plejede under krigen at køge dyrekogler ind til en ulækker sæbe, som vi skulle vaske os med. Vi byttede tyskernes værdifulde lagervarer bort for mel, kød, mælk og andre madvarer. Sikke festmåltider – og så kunne vi hjælpe venner i nød. Vi overtog også tyskernes hund "Teddy", et charmerende gadekryds, der blev vor bedste legekammerat. Den fik hvalpe i min seng, hvilket jeg var meget stolt af. Den spiste kirsebær og spyttede stenene ud. Killy drog et par gange over grænsen til Østrig ad skovstier for at smugle mad til vore ungarske venner, der var anbragt i en lejr der. Det lykkedes ham at komme helt hen til dem. Han var utrolig behændig og kendte alle kneb. Han opsporede bl.a. et stort lager af bildæk, som han solgte på det sorte marked. Moenge var meget bekymret, det var

jo tyveri og kunne ikke tolereres. Den 12-årige Killy blev som straf låst inde i sit værelse på tredje sal. Men alt var så kaotisk på den tid, at han ikke kunne forstå, hvorfor han skulle straffes. Herregud, sådan gjorde jo alle. Derfor flygtede han om natten ved at fire sig ned med sammenbundne lagner og var sporløst forsvundet i tre måneder. Moenge var fortvivlet. Politiet kunne heller ikke hjælpe. Endelig kom der brev fra gode venner i Rom: Killy havde tomlet den lange vej med militærkøretøjer og transporter og havde fortalt, at Moenge havde "sendt" ham. Han havde oplevet en masse og klaret alle forhindringer, blandt andet havde han været hos en partisangruppe i bjergene. Han fortalte de utroligste ting, da han kom hjem igen – og Moenge var jo stolt af sin søn, selvom hun havde bange anelser vedrørende hans fremtid.

Om efteråret kom vi på en italiensk skole i Bressanone. Da var alt nogenlunde normalt igen. Et lille års tid senere drog jeg for første gang til Holland som 15-årig, sammen med Opa. Her begyndte et nyt kapitel i mit liv.

"Kvækerskolen EERDE" 1946-48 - en international, engelsksproget kostskole

Da jeg i 1946 tog til Holland som femtenårig, var jeg fuld af forventning. Jeg skulle endelig se mit "fædreland" for første gang. Rejsen fra Sydtyrol tog over 30 timer. Grænserne var først for nylig blevet åbnet igen efter krigen, men ved alle grænseovergange - Italien / Schweiz / Frankrig / Luxembourg / Belgien og Holland - skulle vi ud af toget med al vor bagage. Oven i købet to gange, nemlig på hver side af det "ingenmandsland", der lå imellem landene. Det tog mindst to timer hver gang at snegle sig igennem pas- og toldkontrol. Jeg rejste sammen med Opa på 85, der ikke kunne forstå, hvorfor det skulle være så omstændeligt. Han havde rejst meget og set det meste af verden, men aldrig oplevet noget lignende. Havde vi glemt noget i toget, blev det smidt ud på perronen, og alle vore kufferter blev endevendt hver eneste gang. Det var en drøj tur. De fleste passagerer tog det fra den humoristiske side, og vi lykønskede hinanden med, at krigen nu var slut, og at vi sådan "uden videre" kunne krydse grænserne igen.

Moenge havde bedt mig starte min besøgsturné i s'Hertogenbosch, tæt ved den belgiske grænse, hvor jeg skulle besøge hendes sagfører og gode ven Adelmeijer. Han og hans kone var alle tiders. De boede i et rummeligt parcelhus med 8 børn og var dybt troende katolikker. Jeg følte mig meget velkommen og fik et indblik i hollandsk familieliv, når det er bedst. Dernæst drog jeg rundt til mine onkler og tanter og deres familier, som jeg dårligt kendte, og som jeg var så spændt på. Men dér var der kold luft, skal jeg love for. Tyskerhadet var - forståeligt nok - enormt efter krigen. Især Moenges familie kunne ikke tilgive hende, at hun havde giftet sig med en tysker - og sendt os på tysk skole. Mit hollandske var ikke meget bevendt, spækket som det var med tyske vendinger. Det øgede deres modvilje. De håned mig, og selv børnene ville ikke have noget med mig at gøre.

Jeg havde mest lyst til at rejse tilbage til Italien med det samme, men det havde jo været en falliterklæring. Moenge havde advaret mig.

- Vakkens familie var lidt mere overbærende og sagde, at jeg jo ikke kunne gøre for alt det, der var sket. Fra dem hørte jeg for første gang om alle de uhyrligheder, der var overgået hollandske plantagebestyrere og deres familier i de japanske koncentrationslejre i Indonesien. En onkel havde været med til at bygge en berygtet jernbanelinie. Engang blev han under et forhør afstraffet ved, at der blev ført strøm gennem hans tænder. Han kom aldrig til at tale igen. Min kusine, der var på alder med mig, havde som straf for at have svaret en japansk vagt igen, måttet stå to timer i den glohede middagssol fem dage i træk, hvorefter hun lå syg i en måned. Hun havde hungerødem. Hendes krop og ben var så fyldte med vand, at hvis man borede en finger i hendes lår, var fordybningen stadig synlig efter en halv time. Hun havde været for lille til at sende til Holland ved krigens begyndelse. Af hendes tre brødre, der var kommet på skole i Holland, var to unge knøse blevet skudt på åben gade af tyskerne, fordi de var med i modstandsbevægelsen. Uden rettergang af nogen art. Den slags familietragedier var der mange af.

Det var Adelmeijer, der fandt frem til "Kvækerskolen Eerde" og anbefalede den som en god skole til mig. Den var blevet oprettet af amerikanske kvækere for at hjælpe tysk-jødiske børn, som blev smuglet i sikkerhed i begyndelsen af krigen, da Holland endnu ikke var besat af tyskerne. Kvækerne er modstandere af krig og vold. De har været pionerer på en række humanitære felter og modtog Nobels Fredspris i 1947. Skolen var indrettet i et slot, som familien van Pallandt, der var rettroende kvækere, havde stillet til rådighed. Den lå godt gemt af vejen i et stort skovområde med vidunderlige omgivelser. Efter krigens ophør blev det en international kostskole for børn, hvis forældre opholdt sig i udlandet. Der begyndte jeg i efteråret 1946.

Lærerstaben var også international. Foruden hollandske lærere havde vi engelske, amerikanske, franske og en enkelt dansk lærerinde, Åse. Vort forstanderpar, Mr. og Mrs. Eaton, var amerikanere. Undervisningen foregik på hollandsk og engelsk, og sprogundervisning var sat i centrum. Blandt andet havde vi tysk og fransk, men til eksamen kunne vi vælge at gå op i alle de sprog, vi beherskede. Alene i min klasse på ti elever var der fire forskellige nationaliteter, og til den endelige eksamen gik vi op i hollandsk, engelsk, tysk, fransk, ungarsk, kinesisk og italiensk og bestod alle med fine karakterer. Min første hollandske stil var - til min lærers forbløffelse - fejlfri, men skrevet efter den retskrivning, der brugtes på vore bedsteforældres tid. De gamle slægtsromaner, som jeg havde læst hos Opa og Oma, havde sat deres spor. Skolen dækkede aldersgruppen 10 til 17 år. Som afslutning tog man "English schoolcertificate", en eksamen, der giver adgang til engelske universiteter og amerikanske "high-schools".

Slottet Eerde tilhørte familien Van Pallandt. (Frederik fra "Nina & Frederik" er i familie med dem). Under krigen havde de, som rettroende kvækere, stillet slottet til rådighed for tyske jødebørn. Derfor lejede kvækerne det

efter krigen af dem til vores internationale kostskole.

Her trivedes jeg fra første færd. Eleverne havde udpræget selvstyre og var med til at udforme husregler og fritidsaktiviteter. Blandt andet indførte vi en høj grad af selvjustits, hvor man selv satte kryds på en af de tavler, der hang allevegne, når man havde forbrudt sig mod en af reglerne. Også lærerne skulle sætte et kryds, hvis de f.eks. kom for sent til spisning. "Glemte" man det, skulle de andre nok gøre en opmærksom på det. Om lørdagen blev disse tavler gjort op, og så fik alle "syndere" tildelt forskellige opgaver. Man kunne blive sat til at slå græs, feje gårdsplads, muge ud i grisestalden, luge i køkkenhaven eller rense friluftsbassinet. Det var sjovt at arbejde i fællesskab og gav et godt sammenhold lærere og elever imellem. Større forseelser blev taget op ved et fællesmøde og diskuteret, så synderen kunne se det rimelige i at ændre sin opførsel. Vi følte alle, at vort system var retfærdigt, og at vi selv var med til at præge skolen.

Om morgenen startede vi med gymnastik ude i det fri eller en løbetur i skoven. Derefter var der morgenmad, vi dækkede selv bord og ryddede til side. Vi spiste ved mindre borde med hver sin lærer, og her måtte man kun tale det sprog, læreren talte. På den måde kunne man forbedre sit fransk, tysk eller engelsk. Derefter skulle vi rede vore senge og gøre rent på vore værelser, hvor vi boede fire sammen. Kl. 9 startede skoletimerne og varede til kl. 12. Så var der middagsmad, og om eftermiddagen var der biologi og geografi i lokaler, der lå ca. et kvarters gang fra skolen. Der var ekstra sprogtimer, sport, håndarbejde samt mange former for sløjd og havebrug. Disse fag var på tilvalg, men man skulle binde sig for et kvartal ad gangen. Søndag formiddag var der en "kvæker-meeting" i slottets gobelinsal, hvor en af lærerne fortalte en historie fra det virkelige liv, helst fra vores egen verden, som vi kunne forholde os til. Det var frivilligt at deltage, men næsten alle mødte op. Den sluttede med

10 minutters stilhed, og så blev der spillet et stykke klassisk musik. Lørdag aften dansede vi til grammofonmusik, eller vi engagerede en spændende foredragsholder. Ofte var det en kendt skuespiller eller forfatter. Også det stod elevrådet for. Vi havde en meget aktiv idrætsforening, der arrangerede turneringer med skoler i omegnen. Vandpoloturneringerne i vort eget friluftsbad, som var blevet bygget af elever under krigen, var en af vore favoritter. Disse turneringer foregik altid om søndagen. Og så opførte vi et friluftsspil hver sommer på forældredagen.

Der blev også arrangeret nogle formidable forhindringsløb i de store skovområder, hvor vi blev delt i mindre hold, der hver skulle finde vej ved at følge forskellige spor eller gå efter kompas. Undervejs skulle der løses opgaver. Der var rebusser, navne på træer og blomster, der skulle gættes, eller vi skulle finde en papkasse med krus og bestik, der var gemt i noget krat. Og så gjaldt det selvfølgelig om at være først ved målet, hvor der ventede et formidabelt måltid i form af kakao, friskbagt brød med lækkert pålæg og frugt. Engang startede forhindringsløbet med, at vi alle blev lokket ned i spisesalen, hvorefter døren blev låst udefra. Spisestuens vinduer havde tremmer for og gik ud til voldgraven. Vi fik nu at vide, at en af os måtte kravle ud ad et af vinduerne, svømme over voldgraven og kravle op i det store træ på den anden side, hvor vi havde set en lærer kravle op og hænge en pose med den nøgle, der kunne låse os ud. Vi sendte den mindste, en otteårig dreng, af sted, efter at vi havde mast med at få ham presset ud gennem tremmerne. Det tog ham en lille time at nå frem til nøglen. Samme voldgrav var for øvrigt en fortrinlig skøjtebane om vinteren, hvor vi, der ikke havde prøvet det før, kunne øve os ved at skubbe en stol foran os.

Et af årets højdepunkter, "Santa Claus aften" den 6. december, blev fejret efter alle kunstens regler. Alle på skolen, lærere, elever, køkkenpersonale, gartner m.m. skulle trække et navn i en hemmelig lodtrækning. Alt i alt

var vi ca.120 personer. Så skulle man lave en gave til den, man havde trukket. Det måtte ikke være en købt ting, og man havde tre uger til det. På selve Santa Claus` aftens dag gemte man så gaven på et spidsfindigt sted, og ved hjælp af flere små vers skulle man dirigere sit "offer" hen til findestedet. Legen startede lige efter aftensmaden, var utrolig sjov og tog flere timer. For eksempel fik jeg engang et lille vers, der bad mig lede på toilettet i kælderen. Det næste vers fandt jeg langt om længe skrevet på toiletrullens allersidste blad. Der stod selvfølgelig, at jeg skulle rulle det hele op igen, før jeg fortsatte. Næste vers lå i en lille medicinflaske på loftet, som jeg efter flere forsøg måtte knuse for at få sedlen ud. Efter mange vers fandt man så forhåbentlig sin gave. Lykken var at blive udtrukket af en dygtig lærer i sløjd eller håndarbejde. Man måtte desuden gerne lave så mange 'drillegaver', man ville. For eksempel var der en dreng i min klasse, der elskede at spise tandpasta. Han fik mindst 50 mere eller mindre tomme tandpastatuber, gemt de mærkeligste steder. Det gjaldt om at finde en lille svaghed hos modtageren, men drillerierne måtte aldrig blive ondskabsfulde. Man plejer ikke at give hinanden kostbare gaver til Santa Claus. Efterspillet gik ud på at finde ud af, hvem man havde fået sine gaver fra - især "hovedgaven". Giveren var altid anonym. Det var svært, men som regel fandt alle ud af det efter nogle dage.

Vor afgangsklasse på Eerde var ret international. Bl.a. var der en kinesisk dreng samt en ungarsk og en amerikansk pige. Jeg er nr. 2 fra venstre.

Aftenen før vi rejste på juleferie, gik vi ud i

skoven i gåsegang, hver med et tændt stearinlys i hånden. Vi endte ved et højt grantræ, hvor alle vore lys blev sat på grenene af nogle voksne med stiger. Det var et fantastisk syn i den mørke vinternat. Derefter sang vi alle de kendte julesange og ønskede hinanden "Happy Christmas", hvorpå vi fik vore lys igen og gik hjem, stille og højtidstemte.

En vinter havde vi en forfærdelig kulde, der bare blev ved og ved. Der var ikke nok brændsel til de mange kakkellovne, som alle klasseværelser i slottet blev varmet op med. Vore værelser lå i to sidefløje, der blev varmet op på anden vis. Så vi drog ud i skoven, hvor vi samlede afbrækkede grene, som vi slæbte hjem ved fælles hjælp. Ofte måtte vi grave dem ud af sneen, og mange fik forfrysninger i hænderne. Men vi reddede undervisningen.

Hvert år i påskeferien blev et antal elever inviteret til England af kvækerfamilier. Vi startede ud sammen, og efter en rundvisning i London blev vi sat på toget og måtte fortsætte alene. Jeg var så heldig at komme til en ung familie med to mindre børn, som tog mig med på en uges ferie i "Lake District", et pragtfuldt naturområde syd for den skotske grænse. De tog mig til sig som et medlem af familien, og vi skrev sammen i flere år.

Også blandt mine klassekammerater fik jeg venner for livet. En engelsk pige, Heather, kom flere år senere til Danmark og boede hos mig et stykke tid. Og min bedste veninde fra dengang, Joyce, har jeg stadig forbindelse med. Vi har besøgt hinanden flere gange med vore respektive familier.

Hvert femte år er der komsammen på skolen, der i de mellemliggende år er flyttet. Her mødes gamle elever og lærere. Det er altid meget festligt. De nuværende elever laver festmiddagen og opfører et teaterstykke. Jeg har kun været med to gange på grund af afstanden. Måske er jeg også lidt bange for, at noget af fortryllesen ved Eerde skal gå tabt.

Gensynet med klassekammeraterne er selvfølgelig højdepunktet. Det kan dog knibe med at huske navne. Jo, det har virkelig været en skole efter mit hoved. Året efter mig kom Killy, og det år, jeg rejste til Danmark, kom Nenne. For dem har skolen også været en god oplevelse. Vakke tjente stadig godt i de år ved sin handel med kunst og muliggjorde denne ret dyre skole. Det skal han have tak for.

Mit første år i Danmark på "Kolle Kolle" 1948/49

17 år gammel kommer jeg første gang til Danmark direkte fra Eerde, hvor jeg har været på kostskole i to år. Mit højeste ønske er at blive sygeplejerske. Men for at komme på sygeplejerskole skal man være fyldt atten og have været "et år i huset". Vor skolelæges kone, der er dansker, har skaffet mig en plads på en dansk gård i nærheden af København. Det lyder spændende, synes jeg.

Familien Fisker: fra venstre den ældste datter Annelise, hr. Fisker med Thora og fru Fisker. Sønnen Keld er ikke med på billedet.

"Kolle Kolle" er en forsøgsgård under Landbohøjskolen. Bestyreren, Svend Fisker, er

professor på Landbohøjskolen. Der kommer mange udenlandske gæster, der vil studere dansk landbrug, og blandt andet derfor vil de godt have en sprogkyndig ung pige som mig. Hovedvægten er lagt på malkekvæg, og "Kolle Kolle" leverer en stor del af "børnemælken" til Storkøbenhavn. Man pasteuriserede ikke børnemælk dengang, derfor skulle hygiejnen være i top. Arbejdskraften består af elever fra Landbohøjskolen, der skal have et års praktik. Eleverne på malkeholdet må ikke komme i stalden, når de er forkølede, eller hvis de har det mindste sår på hænderne. Og stalden er malet blå indvendig for at holde fluerne væk.

En solskinsdag i august 1948 ankommer jeg med tog til København, hvor Else og Svend Fisker tager imod med en blomst i knaphullet. Else er nordmand, men begge taler heldigvis engelsk. Og så kører vi til Lille Værlose, hvor "Kolle Kolle" ligger ned til Furesøen. Jeg er bleg og mager. I Holland er de tildelte rationer små, og jeg har ikke spist mig mæt i flere år. Men undervejs igennem Tyskland opdager jeg, hvad nød og elendighed er. Jeg havde ikke drømt om, at det stod så slemt til her, tre år efter krigens ophør. I nærheden af Hamborg holder vort tog ude på banelinien. Det er forsegleet igennem Tyskland, og vi må ikke komme ud. Neden for togvinduerne står "krigens børn" - blege, radmagre, lasede små skikkelser som gennemsigtige spøgelse - og strækker tavse og med bedende øjne armene op imod os. Folk rækker mad ud til dem langs hele toget. De får alt, hvad folk har med. Byen er stadig en ruinhob. Hvordan skal de nogensinde komme på fode igen?

Jeg kommer i snak med en dansk pige, Karen. Hun taler esperanto og har været til kongres i Holland. Hun fortæller begejstret, at dette nye fælles sprog måske kan være med til at forene Europa igen. Det er meget nemt med ingredienser fra flere europæiske hovedsprog og næsten ingen grammatik. Hun bor i Korsør og siger, at jeg skal komme og besøge hende. Hun fortæller, at man som "esperantist" er med i et internationalt fællesskab. Overalt,

hvor man kommer frem i verden, kan man komme i kontakt med ligesindede, der hjælper en. Hun har set store dele af Europa og Afrika på en billig måde ved at bo og spise hos esperanto-folk, der kan kende hinanden på et emblem, som de bærer i knaphullet. Da jeg senere besøger hende, viser hun mig sin omfattende korrespondance med ligesindede venner fra hele verden. Den forening må også være noget for mig - men jeg får aldrig taget mig sammen til at melde mig ind i den.

På "Kolle Kolle" bliver jeg først vist rundt i hus og have og hilser på en masse nye mennesker, blandt andet Fisker-familiens tre børn: Annelise, Keld og lille Thora, som jeg skal passe. Jeg får lov at plukke ribs i haven - vi skal nemlig have "rødgrød med fløde", som Karen har lært mig at sige i toget. Alle er venlige imod mig, og de første dage kniber jeg mig selv i armen for at være sikker på, at dette ikke bare er en drøm. Thora er min første dansklærer, og ved aftenbordet fortæller jeg stolt, at "allesammen muh muh spiser mam mam" - joh, det skal nok komme, mener mine værtsfolk. De siger, at Thora er to år "gammel", nu har jeg hørt det med. Det samme ord findes på hollandsk, hvor det dog betyder "faldefærdig", "lige ved at skvatte sammen". Om en hytte for eksempel. Der er flere pudsigheder i det danske sprog: tænk, at ordet "gift" kan betyde to så vidt forskellige ting.... Jeg opdager mange ligheder mellem de to sprog og kommer hurtigt efter det. En lidt døv dame spørger, hvor jeg kommer fra? "Fra Holland." "Nå, Lolland," siger hun. Ikke dårligt efter tre måneder, vel?

Vi er fire "piger" på gården: økonomaen, kokkepigen, stuepigen, der er nordmand, og mig. En af mine daglige pligter er at dække bord til familien, servere maden, tage ud og vaske op efter måltiderne. Jeg spiser ofte med ved bordet, også den dag, der er udenlandske gæster. Midt under suppen beder Svend Fisker mig hente en wienerstige. Hvad nu? Men jeg henter den selvfølgelig. Han beder mig kravle op på den. Alle kikker undrende på ham. Da

jeg står øverst oppe, spørger han - med glimt i øjet: "Kan du se *saltet* deroppefra?" Det havde jeg glemt som sædvanligt. Det lo vi meget af, og jeg har aldrig glemt det siden.

Da jeg kom til "Kolle Kolle", vidste jeg intet om husligt arbejde. Hjemme i Rom havde vi jo altid haft to piger, og på kostskolen skulle vi kun holde vore egne værelser, så for mig var "Kolle Kolle" en slags husholdningsskole. Jeg lærte at gøre rent, lave mad, vaske og stryge, sy tøj, sylte, slagte og bage kager. Jeg elskede det hele. Alle var flinke, men de var også enige om, at jeg skulle have mere sul på kroppen. Jeg spiste ikke - jeg åd. Jeg var umættelig. Det bedste, jeg vidste, var øllebrød med tyk fløde på. Det blev skummet fra de store fade med mælk, som stod til afkøling i spisekammeret. Jeg drak masser af mælk og tog tykt smør på brødet, indtil jeg bulede ud til alle sider. Det fik jeg ros for, men snart kunne jeg ikke passe mit tøj mere. Så lærte Else Fisker mig at sy kjoler og nederdele.

En gang om måneden var det vaskedag. Foruden alt til familien på fem og os fire piger var der sengetøj, håndklæder og arbejdstøj til de 14 landvæsenselever, der boede i karlefløjen. Deres private tøj tog de med hjem i weekenderne. Dagen før lavede økonomaen mad til flere dage, og tøjet blev sorteret og lagt i blød. Kl. seks næste morgen startede vi fire så i vaskehuset sammen med Else Fisker. Det hvide blev kogt i to gruekedler og trukket skoldhedt op med to lange stokke og lagt over i store baljer. Når alt det hvide var kogt, blev sæbeluden brugt til noget af det kulørte, som vi gnubbede med håndkraft på et vaskebræt, mens vi pjattede og sang. Alt tøj skulle skylles ved, at vi hev det op og ned i store kar under iskoldt, rindende vand. Og så skulle det vrides i hånden. De store lagner og dynebetræk og meget af arbejdstøjet måtte vi være to om. Derefter blev det hængt op udenfor på lange snore. Det tog mindst to dage at få det hele tørt. Om vinteren tog vi det stivfrossent ind og kunne til sidst slet ikke mærke vore fingre. Ind imellem drak vi kaffe ved køkkenbordet og

spiste håndmadder. Selvom det var et slid, havde vi det enormt sjovt - og som vi fik snakket.

Så kom flere dages rulning og strygning. Duge, servietter, sengetøj og undertøj blev rullet op på rundstokke, der blev anbragt under en træslæde fyldt med tunge sten, som vi trak frem og tilbage med håndkraft. Dugene blev så blanke og fine. Skjorter, kjoler, børnetøj og vore hvide forklæder skulle stænkes og stryges. Når alt dette var overstået, og tøjet lå pertentligt sammenfoldet på hylderne, kom gamle Malene fra nabolaget og blev installeret i børneværelset ved symaskinen. Hun reparerede alt det, som trængte: syede bændler og knapper i, lappede lagner og børnetøj - og jeg fik lov at hjælpe. Jeg lærte meget af hende, bl.a. at stoppe strømper. Imens fortalte hun om gamle dage. Det hændte også, at hun inviterede os fire piger hjem til kaffe og kage. Jeg beundrede alle hendes fotografier på væggene og hendes hyggelige, skinnende køkken med det blankpolerede komfur. Hyldepapiret i spisekammeret var lavet af gamle aviser, som hun havde klippet i "tunger". For min første månedsløn købte jeg en sparegris hos den lokale købmand - sådan en havde jeg aldrig set før. Og en lille vase, som jeg stadig har.

*"KOLLE KOLLE" 1948-49
Jeg sidder som nr. fem fra venstre*

I vinterhalvåret kom alle landvæsenselever til kaffebord en gang om måneden i deres fine tøj. Så blev der dækket op i den store spisestue med hvid dug og de fine kopper. Højskolesangbøgerne kom frem, og jeg lærte mange af sangene. "Jeg er havren, jeg har

bjælder på", var min favorit. Derefter blev der holdt et landbrugsfagligt foredrag, ofte af gæstelærere fra Landbohøjskolen. Jeg husker engang en stout kvinde, der skulle undervise i malketeknik. Vi piger sad jo med til bords, og det kunne ikke skade, at vi også hørte efter, mente hun. Vi fik alle en stor kokkeslev i venstre hånd. Den skulle holdes med skaftet nedad, og så skulle vi først køre højre håndflade op ad skaftet og så begynde at klemme "patten" oppefra med pegefingeren først og slutte med lillefingeren. Næste dag skulle vi selvfølgelig prøve det lærte af på en ægte ko i stalden, og jeg fik da også et skvæt i spanden. Efter foredraget var der kaffe med smurte, hjemmebagte boller og lagkage - samt mere sang.

I løbet af vinteren tog familien mig med i teater. Vi så "Frøken Nitouche", og jeg forstod næsten det hele. Sikke en oplevelse. De to store børn var også med inde at se "Holiday on Ice". Næste dag lavede vi en skøjtebane ved at oversprøjte et stykke jord. Vi øvede og øvede, men kunne ikke gøre stjernerne fra showet kunsten efter. Mærkeligt - det havde set så let ud. Da det var blevet sommer, nærmere den femte juni 1949, var vi til 100-års festligholdelse af grundloven i København. Hele byen var pyntet, og der var et storslået optog, der sluttede på Amalienborg Slotsplads - og kongen kom frem på balkonen. Tænk, jeg havde set den danske konge!

Nogle gange inviterede landvæsenseleverne os til bal i forsamlingshuset. Vi piger fik citron- eller appelsinvand, karlene en øl - og så gik det ellers til levende musik under megen larm og latter. Jeg lærte "Skæve Thorvald" og alle de andre gode "gammeldaws" danse. Engang inviterede stuepigen os allesammen hjem til sin fødegård, der lå ret langt væk. Vi kørte i overfyldte biler og havde det enormt sjovt. Hendes mor havde lavet rødgrød med fløde til os, kan jeg huske, og jeg spiste stadig som en tøndetærsker. Til sidst vejede jeg næsten 180 pund. Om sommeren badede vi i Furesøen efter fyraften og legede tagfat med ungerne.

Og vi gik måneskinsture omkring søen sammen og sang: ”Flyv, fugl, flyv over Furesøens vove...”.

Jeg var også med til at hakke roer. Vi fik 25 øre pr. række, kan jeg huske. Og jeg var med til at slagte gris. Den skulle parteres, og flæskesiderne skulle saltet ned i store, aflange trækar med låg på, der blev holdt nede af tunge sten. Vi lavede blodpølse, medister, rullepølse og leverpostej. Medisteren skulle sprøjtes i lange tarme, der først blev rensset ved at vende dem med skaftet af en træske. Under høstarbejdet gik to af os piger ud på marken et par gange dagligt med en spand saft samt krus og håndmadder. Vi var altid velkomne. Om aftenen sad jeg ofte med ungerne oven på hølæsset, når det skulle køres i lade.

Else Fisker tog kørekort, mens jeg var der. Dagen efter at hun havde bestået, syntes hendes mand, hun skulle køre en tur til København med mig. Så kunne vi passende tage en pattegris med hjem, som han havde afleveret til undersøgelse ”forleden”. Vi satte en solid papkasse til kræet på bagsædet - og havde en fin bytur. Men da vi skulle hente ”grisebassen” på Landbohøjskolen, kom de med en ordentlig tamp. Svend Fisker, der til tider var meget distræt, havde afleveret den et par måneder før. Den kunne ikke være i papkassen, men blev dog installeret på bagsædet, hvor jeg prøvede at holde på den. Sikke et leben - og sikke et svineri. Og hvor vi grinede...

Juleaften tog de fleste elever hjem, men de, der skulle malke kl. tre morgen, var med til at danse om juletræet. Det var en ny oplevelse for mig. Julegås, ris-á-la-mande med mandelgave og så det, at man tog hinanden i hånden og dansede om juletræet, der var pyntet med små dannebrogssflag... Aldrig havde jeg set noget lignende. Og kl. seks julemorgen skulle vi servere grønlangkål med hjemmelavet medister og brunede kartofler til malkeholdet . Hvor var der mange mærkelige skikke til...

Inden læreåret var omme, blev der taget et par gruppebilleder, hvor vi blev stillet op efter rang og alder. På et af dem fik jeg lov til at sidde på en stor belgierhingst med lådne ben, og jeg var hunderød for at falde af.

Sidst i juli 1949 tog jeg toget tilbage til Holland og videre til Rom for at besøge min mor. Men i 1951 vendte jeg tilbage til Danmark - og har været her siden. I årene, der fulgte, har jeg ofte besøgt Fiskerfamilien på ”Kolle Kolle”. Det føltes som at komme hjem. De har foræret mig et af de bedste år i mit liv.

Den svære kunst at blive voksen... Rom, 1950-51

Efter "Kolle Kolle" drog jeg om efteråret tilbage til min gamle kostskole, hvor jeg blev reservehusmor for "de små". Jeg hjalp med at passe de syv- til ti-årige. Vi boede i en stor bungalow i skoven, 10 minutters gang fra skolen. To af mine forhenværende lærere var henholdsvis husmor og husfar. Jeg hjalp børnene med lektier, puttede dem i bad, ordnede deres tøj, tog med dem på udflugter, læste historier for dem om aftenen og trøstede dem, når de havde hjemve. Det blev et dejligt "skoleår".

Derefter tog jeg til Rom for at bo hos Moenge et stykke tid. Vi havde ikke set meget til hinanden de sidste fire år, men vi havde ført en livlig korrespondance. I stedet for den erfarne veninde og verdensdame, hun åbenbart havde forventet, fik hun en 19-årig teenager på halsen, der stadig var klodset, buttet, ufiks og barnligt naiv. Tænk, at jeg ikke for længst var blevet voksen. Det var ikke til at forstå. Hun var nærmest chokeret over, at jeg endnu ikke havde lært at klæde mig elegant og bruge makeup, noget enhver italiensk teenage-pige var fuldt bevandret i. En af hendes mandlige kolleger havde et stort hus på Capri, og Moenge sørgede for, at jeg fik en invitation til at komme der i 14 dage. Der var også andre unge mennesker, blandt dem en ung, tysk journalistaspirant, Rudi. Capri er en utrolig smuk ø, ideel til en dejlig ferie. Vi gik på opdagelse i de små maleriske byer, vinmarker, olivenlunde og den berømte blå grotte. Vi læste den svenske læge Axel Munthes erindringer højt for hinanden og besøgte hans villa "San Michele" på vej op til Anacapri, hvor vi boede. Vi svømmede hver dag i de azurblå bølger fra klippestranden og klatrede op på det højeste bjerg en tidlig morgen for at se solen stå op over havet - et betagende syn.

Men Moenge havde en bagtanke: Capri siges jo at være "kærlighedens ø" par excellence, og hun håbede vist på, at jeg der endelig ville

blive "kvinde". Det blev jeg sandelig også, hvis man kan kalde det det - men på en meget ubehagelig måde. Rudi nærmest overfaldt mig en nat, mens jeg sov. Jeg anede ikke, hvad han var ude på, og blev så forskrækket, at hverken min nysgerrighed eller lyst blev vakt. Det gjorde også pokkers ondt, og han nærmest truede mig til ikke at skribe. Alligevel fik han sat et eller andet i gang, som bragte mig et skridt nærmere det ønskede mål. Og Moenge fik sin vilje.

Efter denne voldsomme oplevelse tog jeg hjem til Rom. Jeg skulle prøve at finde ud af, hvad jeg ville uddanne mig til. Sygeplejekarrieren havde jeg alligevel ikke lyst til efter at have læst alle de skrappe restriktioner, man var underlagt i sin læretid. Ingen skulle bestemme over mig mere. Moenge havde flere ideer. Var skønhedsekspert måske noget? Jeg var meget usikker, men noget skulle jeg jo lære. Hun brugte sine forbindelser til at få mig ind i Elizabeth Ardens mondæne klinik - på prøve. Jeg blev klippet og permanentet og fik en lyseblå nylonkittel. Jeg startede med at smøre dameben, der var skæmmet af lange sorte hår, ind i varmt voks - helt op til skridtet, uf. Når voksen var stivnet, skulle den rykkes af med et snuftag. Så fulgte hårene med, men det gjorde jo ondt. Det var jeg ikke særlig god til, kunderne klagede, og så var min prøve(lses)tid heldigvis overstået.

Næste forsøg var et job som medhjælp i et filmstudie. Det krævede overblik og organisationstalent, noget jeg absolut ikke var i besiddelse af, så den karriere blev der heller ikke noget af. Der fik jeg ellers en sjov veninde, Mikala, der var "scriptgirl" (regissørens højre hånd) og ungarer. Hun var alt andet end køn, lidt fedladet, men meget kvik og rap i replikken. En dag, da vi kørte i en af Roms overfyldte busser sammen, blev hun befamlet af en mand, der trykkede sig tæt op ad hende. Det sker ofte i Italien. Mikala fik dog muligvis kureret ham ved den lejlighed. Hun tog blidt hans hånd og førte den langsomt op langs sin krop. Han troede selvfølgelig, at

hun var villig, og lod det ske, indtil hun pludselig løftede hans hånd højt op, kikkede på den, mens hun rystede på hovedet og sagde: "Fy lille hånd, hvad var det, du gjorde?" Fyren blev ildrød i hovedet, og hele bussen skraldgrinede.

Jeg indså, hvor umuligt det var at leve op til Moenges drøm om en charmerende datter, der kunne begå sig overalt. Efter nogle gevaldige sammenstød accepterede hun mig nogenlunde, som jeg var, sådan da. "Nogen skal jo bruge mere tid end andre til at blive voksen", kunne hun sige til sine veninder og trække opgivende på skuldrene. En gang bad hun mig gå et par skridt bag sig på gaden. Hun havde set en fjern bekendt nærme sig og ville ikke have, han skulle tro, at jeg var hendes datter. Jeg var fuldstændigt knust, tænk at hun ikke ville være mig bekendt. Det havde vist ikke været hendes mening at såre mig.

Efterhånden fandt vi dog ud af det sammen, vi holdt nemlig meget af hinanden. Vi kunne grine sammen, og jeg hjalp hende ofte med at være fremmedfører eller fungere som tolk for de mange hollandske gæster, som hendes avis sendte. Det var sjovt, og jeg lærte Rom at kende på en helt ny måde. Foruden de klassiske seværdigheder fik gæsterne ofte tilbudt at overvære en italiensk fodboldkamp. Den giver Italien i en nøddeskal - især når det lokale hold er med og vinder. Publikums medleven er fuldkommen ubeskrivelig.

Engang skulle jeg hjælpe en fin, amerikansk dame, der ville leje en luksuslejlighed på Via Veneto, et af Roms mondæne strøg. Da hun kom ud i badeværelset, fik hun øje på noget hun aldrig havde set før, et *bidet*. Hun slog hænderne sammen og udbrød: "Oh, how sweet! Is it to wash the baby in?" Hvorpå italieneren, der viste frem, svarede: "Oh no, madam, it is to wash the baby out!" Det varede lidt, før ti-øren faldt, og damen rødmede dybt.

En anden gang havde vi besøg af en flok døvstumme, hollandske børn, der blev ledsaget

af nonner. De skulle overvære en højmesse i Peterskirken med kirkemusik og sang. Nonnerne fortalte, at børnene sagtens kunne få noget ud af messens lydside. De fik hver en bowlerhat i hånden, som de holdt op over deres hoveder. På den måde kunne de opfange musikkens svingninger. Det var det flotteste, de nogensinde havde "hørt", sagde de begejstret. Vi var sammen med dem i en hel uge, og det var en stor oplevelse for os.

Jeg ledsagede også min mor, når hun skulle lave større reportager. For eksempel til Norditalien, hvor en ung, italiensk præst med ganske små midler havde startet et hjem for forældreløse gadedrenge fra Milano. Med to små barakker og en ældre enke, der lavede mad og var "mor" for dem. Moenges artikel var den første, der bragte historien, og den gav ham så megen goodwill, at frivillige bidrag fra Holland hjalp ham til at realisere drømmen om en regulær "børneby". Mange af børnene havde lært de kneb, der skulle til for at overleve på gaden, og hørte ikke til Guds bedste, men i børnebyen var der udbredt selvstyre, og de blev selv gjort ansvarlige for, at hverdagen fungerede. Mange rettede sig efterhånden og levede op til præstens forventninger. Byen fik så godt et ry, at forældreløse drenge fra hele Italien søgte op til den. En nyankommen fik en "ledsager", et af de andre børn, der skulle følge ham i den første tid, indtil vedkommende var faldet til. Børnene kunne frit forlade byen, når de ville, men meget få gjorde det. De blev integreret i de lokale skoler, og mange af dem fik en håndværkeruddannelse. Byen blev kendt ud over landegrænserne og blev rost for sine åbne og utraditionelle metoder. Moenge var stolt over at have ydet sit lille bidrag.

Med hensyn til, hvad jeg ville beskæftige mig med, gav hun mig nu frie hænder. Noget med dyr - helst hunde - stod øverst på min ønskeseddel. En prøvemåned hos en mondæn dyrlæge var dog ikke sagen. Blandt andet skulle jeg holde Ingrid Bergmans to franske bulldogger, mens de fik rensset ører. Der kom

mange berømtheder og fine folk på klinikken. Mange virkede affekterede og snobbede, og jeg trivedes ikke. Men så fandt jeg selv et alsidigt hundetræningscenter, der reklamerede med vagthunde, førerhunde, cirkushunde, filmhunde og familiehunde, der skulle lære lydighed osv.. Det var indrettet i et hjørne af Roms zoologiske have. Jeg fik lov at arbejde der som frivillig i tre måneder. En boxer skulle lære at spille fodbold med snuden, til en film. Nogle små, kvikke hunde øvede sjove kunster til et cirkus. En belgisk schæfer skulle lære at angribe en imaginær tyv ved at bide sig fast i hans højre arm. En af mændene fik en slags måtte om armen, som hunden hev og sled i, til den fik ordre om at slippe. Det var lidt for voldsomt efter min smag. Der var også en slags agilitybane, hvor hundene lærte at klatre over høje bræddehegn, kravle gennem rør, osv.. Desværre var der ingen blinde, der skulle bruge førerhunde i den tid, jeg var der. Det var det, jeg allerhelst ville beskæftige mig med. Jeg var eneste pige og ville gerne lære efter prøvetiden. Men de beklagede - kun drenge kunne komme i betragtning. Derfor henvendte jeg mig et andet sted, som reklamerede med førerhunde til blinde. Men de oplærte heller ikke piger.

I den udenlandske presseklub, ”Stampa Estera”, hvor min mor ofte kom for at træffe kolleger og drikke en cappuccino, og hvor jeg tit var med, mødte jeg en dansker, der ved en tragisk ulykke havde mistet to af sine børn og sin kone. Vi kom i snak, fordi jeg talte dansk, og efterhånden udviklede vort bekendtskab sig til et kærlighedsforhold - mit første. Han var betydeligt ældre end mig, og Moenge var betænkelig. Hun lod det dog passere, fordi hun kunne lide ham, og det måske kunne bidrage til min ”udvikling”. Vi boede sammen i et halvt år, hvor han nænsomt og erfarent førte mig ind i kærlighedens vidunderlige univers. Det er jeg ham stadig taknemmelig for. Han fik langsomt løst op for min generthed, forknythed og nogle af mine mange komplekser. Men jeg blev jo aldeles håbløst forelsket i ham og var knust, da han skulle

tilbage til Danmark. Vi var meget glade for hinanden, og han gik med til, at jeg kunne følge efter, når han havde fundet en bolig i København. Men der fandt han også en gammel ungdomskæreste, og mine luftkasteller styrtede i grus. Det var næsten verdens undergang.

NORGE sommeren 1951

Jeg besluttede derfor alligevel at drage tilbage til Danmark, hvor jeg havde befundet mig så godt før. I mit stille sind håbede jeg at finde ham og måske overtale ham til at fortsætte, men inderst inde vidste jeg jo godt, at vort kærlighedsforhold var dødsdømt. Aldersforskellen var for stor (34 år), og hele hans verden var så forskellig fra min. Trods ihærdige forsøg fandt jeg ham ikke i den store by København. Under min søgen boede jeg på "Kolle Kolle", hvor jeg blev modtaget med åbne arme. Jeg havde fået en splinterny cykel af min bedstefar og brugte den flittigt. Else Fisker på "Kolle Kolle" kom fra Bergen, "the doorway to Norway", og hun overtalte mig til at cykle til hendes elskede Norge. Det kunne bringe mig på andre tanker, mente hun, og så skulle jeg nok komme mig af min kærestesorg og blive "gode, gamle Bobby" igen, som hun sagde.

Det var tidligt forår og ret koldt endnu. Flere steder lå der stadig sne. Men hvor var det en smuk tur. Jeg tog færgen fra København til Malmø og cyklede derfra først til Lund med den smukke domkirke og så langs Vættern nordpå til Stockholm. Der ville jeg gerne være blevet lidt, men vandrehjemmet, som dengang var indrettet på et skoleskib ude i havnen, var optaget flere dage forud, så jeg cyklede videre. Jeg havde ikke råd til hoteller og spiste meget spartansk, for at spareskillingerne kunne slå til så længe som muligt. Nogle steder var vandrehjemmene lukkede endnu, men ofte fik jeg alligevel husly og blev forkælet som eneste gæst. I en by, hvor vandrehjemmet også stadig var lukket, henvendte jeg mig på politistationen. Det øsregnede, natten var ved at falde på, og jeg var dødtræt og forfrossen. Jeg spurgte, om de kunne anvise mig et superbilligt natlogi. Det endte med, at de tilbød mig en celle - gratis! Men tænk, de låste døren udefra (for at beskytte mig mod de andre indsatte, sagde de). Det var meget ubehageligt. Jeg fik dog en briks at ligge på og sov som en sten. Tøjet beholdt jeg på - også

støvlerne. De kunne jo kikke ind til mig gennem et lille hul i døren. Kl. seks næste morgen blev jeg vækket og skulle ud af vagten. Nul morgenmad. Så havde jeg prøvet det med.

Jeg krydsede grænsen til Norge over et ret højtbeliggende pas. Vejen var lige blevet åbnet efter den snerige vinter, og folk, jeg mødte, modtog mig med åbenlys glæde som et pust fra den store verden. Deres dialekt var ret uforståelig, og de sagde "morn", selv om aftenen. Her blev jeg nærmest halet ind på en gård, fik seng og mad, varme og hygge og skulle bare fortælle. Hvor var de søde allesammen. Så jeg blev lidt i det område, fik set utrolig meget flot natur og oplevede livet på landet. Fra hver gård blev jeg dirigeret videre til den næste og kom på den måde langt om længe til Oslo. Her mødte jeg mange Norgesfarere på det hyggelige vandrehjem og fik gode tips om, hvor det var godt at cykle hen. Først op til Lillehammer. En naturskøn, men dårlig "sti" gik igennem et skovområde over en bjergryg. Vejen var ikke blevet ryddet efter vinteren endnu, og der lå stadig væltede træer over det hele. Et sted måtte jeg klatre over et kæmpe træ og løfte cykel og bagage over. Jeg mødte ikke en sjæl, da de lokale jo vidste, at vejen var spærret. Ensomheden passede mig fint. Jeg skulle jo pleje min kærestesorg og fik det bedre i takt med, at kræfterne og velværet voksede.

På et vandrehjem slog jeg mig sammen med et par norske cyklister, og vi tog turen til Rjukan, hvor tyskerne under krigen havde hentet "tungt vand", der brugtes i forbindelse med udvinding af uran, tror jeg. Her så vi også Norges største kraftværk. Og hvor var bjergene stejle. I Norge kontrollerer politiet for øvrigt jævnligt bremserne på cyklerne, da de bratte nedture kan være livsfarlige. Rjukandalen er så snæver og dyb, at solen aldrig skinner om vinteren - den kan simpelthen ikke nå derved. Så her var koldt.

Da pengene for alvor var ved at slippe op, tog

jeg tilbage til Oslo og henvendte mig på Norsk Kennelklub for at søge et sommerjob i en hundekennel. Mit højeste ønske var stadig at lære at træne førerhunde. I Norge (og i Danmark, fandt jeg senere ud af) udføres dette job af politiet, ofte af pensionerede betjente, der har arbejdet med hunde. Også her lød beskeden: Ingen piger. Jeg ville godt have været i en schæferkennel, men det eneste arbejde, der var at få, var i en cockerspanielkennel i Slepanden, lidt uden for Oslo, hos familien Petterson. Det var et barnløst ægtepar i 50'erne, han trivelig, rund og flink med et, til tider, voldsomt temperament, hun lille og husmoderlig. Hvis bare man gjorde, som fatter Petterson sagde, var alt godt. De levede og åndede for deres 26 hunde: 23 cockerspaniels, to springerspaniels og et gadekryds kaldet "FN". Spaniels er meget legesyge hunde, selv når de bliver ældre. Og det var utroligt sjovt at passe dem.

Hr. Petterson var ejendomsmægler og havde flere udlejningsejendomme i Oslo, og fru Petterson ejede en manufakturhandel. De var derfor hjemmefra det meste af dagen. Mit eneste arbejde var at passe hundene, der gik i to kæmpestore hundegårde, en til hanhunde og en til tæver. I hver gård var der et langstrakt træhus med båse i to etager. Halmen, der lå i båsene, skulle skiftes hver dag. Der skulle vaskes gulv, og så skulle de have mad og rent vand. Jeg tilberedte selv maden af kogt kullan og en tyk grød af forskellige slags grove gryn. Dertil vitaminer og mineraler samt af og til gnaveben. "FN" var meget drillesyg, og i starten prøvede den mig af ved at vælte spanden med vand, så jeg skulle tørre hele hytten op efter den. Det hjalp, da jeg tog den med op til mig selv om natten. Det var en stor gunst, og den fornøjelse gik selvfølgelig på skift. Jeg boede i en lille bjælkehytte for mig selv, og når den hund, der havde været med mig oppe om natten, kom ned til flokken, spankulerede den stolt omkring og blev behandlet med respekt af de andre, der snusede interesseret til den.

Den ældste, en 17-årig hanhund, der havde vundet mange præmier på udstillinger, var den ubestridte fører, selvom den var affældig og tandløs. Når den havde spist så meget, som den kunne, af sin skål, lettede den ben og sprøjtede resten til, så de andre holdt sig på afstand. Når den af og til var inde hos sit herskab, overtog den stærkeste hanhund førerskabet, men så snart den grå eminence kom tilbage, lagde den unge førerhund sig på ryggen som tegn på underkastelse, hvorpå den gamle lettede benet og stænkede på dens mave. I hunhundeflokken var førerskabet ikke så tydeligt. To, der mente, at denne værdighed tilfaldt dem, kom af og til op at slås og måtte skilles ad. En gang bed den ene den andens snudespids af, så den måtte til dyrlægen og have den syet på igen.

På Petterssons private ø i Risør-fjorden. Jeg står med en flok cockerspaniels ved en af de klipper, hvorfra jeg dagligt tog en svømmetur med hundene.

Da sommeren med ferietiden nærmede sig, skulle vi flytte på landet, eller rettere til Sørlandet, inderst i Risør-fjorden. Der ejede Pettersons nemlig en klippeø med en stor bjælkehytte, gæstehytter og hundehuse. De havde bygget det hele selv, og de havde igennem mange år fragtet store læs jord, savsmuld og spagnum over til øen, så der nu groede blåbær, græs og birketræer mellem

klipperne. Øen var så stor, at det tog en lille time at gå rundt om den. Hundene skulle transporteres af en vognmand, og ham skulle jeg køre med. Hundene blev læsset i bure, to-tre stk. sammen, og så blev burene stablet op på en åben lastbil og bundet forsvarligt. Turen ville tage en hel dag, og min opgave var at hjælpe chaufføren, hvis der opstod problemer undervejs. Han talte en ret uforståelig dialekt, så det var svært at kommunikere med ham. Et sted skulle vi passere under en vejbro, der var for lav til læsset. Vi måtte have det øverste lag bure ned. Et af burene sprang op, og to hunde strøg, da de fik muligheden. Det tog sin tid at få dem kaldt tilbage, og jeg besluttede, at der ikke skulle "luftes" flere hunde på den tur. Pettersons selv kørte i deres dollargrin med den gamle hanførerhund hos sig. På grund af det lille uheld ved vejbroen kom vi lidt senere frem end beregnet, og Pettersons var ved at bide negle af nervøsitet. Kl. 10 aften var vi fremme ved et lille bådebyggeri, hvorfra vi blev sat over til øen i en Pram. Det tog vel en halv time at sejle over, og vi havde vores hyr med at berolige de ophidsede hunde, der nu ikke var i bur mere. Men Pettersons autoritet hjalp - nu var det sandelig ham, der var førerhund.

Selvom vi først var fremme ved midnat, ville jeg have mig en svømmetur i den lyse sommernat. Det trængte jeg til efter dagens varme og strabadser. Så jeg løb op til mit anviste hummer og skiftede til badedragt, så snart jeg så mit snit til det. Petterson råbte noget om, at vi først skulle lukke hundene ind i deres respektive huse, men nu var jeg blevet træt af hans evindelige kommanderen og sprang fra klippen ud i det dybe vand. I samme sekund gik det op for mig, hvorfor Petterson ville have lukket hundene ind først. De sprang nemlig alle som en i hovedet på mig for at redde mig. De troede jeg var ved at drukne. Det var lige ved at blive farligt. Hver gang jeg stak hovedet op af vandet, prøvede flere hunde at bide sig fast, så jeg måtte dykke ned igen. Petterson prøvede forgæves at kalde dem på land. Men så gav jeg mig til at slå vildt

omkring mig med knytnæver - og det hjalp. Så snart det gik op for hundene, at jeg kunne svømme selv, blev alt idyl. Petterson var himmelfalden. I alle de år på øen havde han lukket hundene ind, før nogen gik i vandet. Det her var som et mirakel, sagde han. Jeg svømmede hver dag med hundene, alle 26. Vi svømmede over til mennesketomme skær, der lå spredt omkring, gik i land og soled os under højlydt protest af måger og terner, der jo havde deres reder der. Efter et hvil svømmede vi så hjem igen. Hvis jeg blev træt, tog jeg bare fat i pelsen på de to store springerspaniels og kom således på slæb. Hvis jeg havde svært ved at finde hjem blandt de mange skær og rev, kunne hundene altid finde vej.

Sikke en sommer. En af de bedste i mit liv. På øen var hundene ikke i løbegård - de kunne jo ikke stikke af. Mod forventning kom hunhundene dog i løbetid (det smitter; når en begynder at bløde, kommer de andre også i løbetid), og i den tid måtte vi lukke det ene hold ind i hundehuset, mens det andet hold muntrede sig ude. Vi var på øen i otte pragtfulde uger. Engang fik vi besøg af en kendt hundedommer, en meget fin dame, der efter at have vasket sit flørlette nylonundertøj hængte det på tørresnoren og glemte at løfte snoren op med støttepinden. DET kunne hundene ikke stå for. Da de fik øje på det fine stads, sprang de op efter tøjsnoren, og i løbet af få sekunder var herlighederne revet i småstykker. Heldigvis havde damen humoristisk sans.

Om natten fangede vi taskekrabber på klipperne, hvor de kravlede op for at sove. De lå musestille, hvis man lyste på dem med en stærk lommelygte. Vi satte også ruser ud og fik alle mulige slags fisk. Vores rare kogekone udvalgte de mest velmagende til os - resten gjorde jeg i stand til hundene. Når de var rensset for indvolde, blev de kogt i flere timer på et gasblus udenfor, med ben og hoveder og det hele. Når fiskebenene var blevet til gelé, blev der hældt forskellige grove gryner i "suppen", og den grød elskede hundene. Efter

måltidet defilerede de forbi en spand med vand og fik vasket ørerne, der havde hængt ned i grøden, så de ikke skulle generes af størknede grødklumper. Hver morgen roede jeg over til nabøen med en mælkejunge for at hente frisk mælk på gården. Jeg havde altid et par hunde med, og jeg fik lært at ro i al slags vejr. Mælken måtte ikke skvulpe over. Petterson kørte af og til til Risør og fik et læs kallun med fra slagteren. Dem rensede vi i fjorden og kogte i timevis, sikke en stank. Vi fangede også af og til hummere i hummertejner. En nysgerrig hund kom engang lidt for tæt på sådan en. Det havde nær kostet den snuden, men Petterson hakkede resolut kloen af hummeren med øksen. Sikke et festmåltid, når vi skulle have friskkogt hummer med ristet brød og smør - uhhh!

I løbet af sommeren var jeg også med til at bygge en ny bjælkehytte. Den oprindelige var blevet gammel og utæt. Vi fik tilhugget tømmer fra bådebyggeriet, og i løbet af to dage klarede en professionel tømrer resten - det var fantastisk at se det vokse. Vi hjalp alle med at tætte mellemrummene med mos, hvorefter "indmaden" blev bygget. Så vidt jeg husker, kom der græstørv på taget. Jeg fulgte med familien tilbage til Slepden, da sommeren var gået. De ville gerne have mig til at blive, men jeg besluttede at drage tilbage til Danmark for at finde ud af mine muligheder. Enten et arbejde eller en uddannelse.

I børnehavelære 1952 - 1954

Godt og vel 20 år gammel kom jeg til København igen. For at få midlertidig opholdstilladelse i Danmark skulle jeg have et arbejde - men først en arbejdstilladelse. På Københavns politikontor fik jeg at vide, at jeg kun måtte arbejde på fabrik eller i huset. Det var de to områder, hvor man manglede ufaglært, kvindelig arbejdskraft. Jeg fandt en stilling som enepige hos en ung familie. Konen var børnehavelærer, og der var to børn på fem og syv år - og så var der geden Mads, der boede i cykelskuret og åd søndagsbrødet, hvis mælkemanden ikke lagde det på den høje hylde. Her lærte jeg properhed, så det forslår. Jeg troede ellers, at jeg havde lært alt om rengøring på "Kolle Kolle", men ak nej. Håndvasken i badeværelset skulle skrubbes med skurepulver to gange dagligt, ungerne kom ustandselt i bad, og en gang ugentlig skulle alle møbler i stuen trækkes ud fra væggen, og der skulle støvsuges ekstra grundigt - ikke kun den daglige omgang. Det var et nyere parcelhus med store vinduespartier. Engang havde jeg fået besked på at pudse vinduerne - men ordentligt. Fruen havde anvist mig den flaske i kosteskabet, som jeg skulle polere efter med, når afsæbning og skylning af vindueskarme og ruder var overstået. Jeg sled i det meste af dagen. Sikke et mas, men blanke blev de, ruderne. Fruen var imponeret, og jeg måtte lige tage den anviste flaske frem igen. Da hun så den, spruttede hun af grin. Jeg havde poleret ruderne i mopolie... Så kunne hun bedre forstå, at jeg ikke havde nået mere den dag.

Jeg lærte også at lave mad. Jeg havde familiestatus, og for det meste var alle flinke, men engang kom jeg til at tabe bakken med de fine tekopper, da der var gæster. Det blev fruens virkelig ærgerlig over - nogle af hendes fine kopper slået itu. Jeg fik at vide, hvor klodset jeg var, og efter den dag ville intet rigtigt lykkes for mig mere. Værst var det, at hun ved sin hjemkomst altid spurgte: "Nå, hvad har du så slået i stykker i dag?" Ofte

nåede jeg at købe tingen i den lokale isenkram, før hun kom hjem. En stor del af min løn gik op i potteskår, og jeg fik flere og flere komplekser. Jeg bedyrede gang på gang, at jeg normalt ikke tabte noget. Jeg trivedes ikke og fik heldigvis min afsked. Men hun overtalte mig til at få en uddannelse som børnehavelærer. Det ville jeg egne mig til, mente hun. Først tog jeg dog en tiltrængt ferie, blandt andet på "Kolle Kolle", hvor jeg altid var velkommen.

Så begyndte jeg på Montessori Børnehaveseminar i Hellerup i efteråret 1952. Uddannelsen var to-årig dengang. Det var under Frk. Hoff's ledelse. Hun havde mødt Maria Montessori personligt og brændte stadig for denne kendte pædagog's geniale ideer. Maria Montessori var en ener og blev i flere år mit ideal. Hun var født i 1870 og var den første kvindelige universitetsstuderende i Italien. Kvinder var forment adgang til de højere læreanstalter dengang, men hun indskrev sig under sin fars navn, som mand altså. Da hun havde bestået medicin- og psykologistudierne med glans, fik hun - forsøgsvis - tilbudt et job i Roms fattigkvarter. Her skulle hun prøve at rette op på de lovløse børnebander, der terroriserede kvarteret. Trods skolepligt var det aldrig lykkedes myndighederne at få disse børn i skole, bl.a. fordi de skulle gå i skoleuniform, som forældrene ikke havde råd til. De drev rundt i gaderne og lærte at klare sig selv. Maria Montessori fik oprettet en skoleklub - og ved at udnytte børns videbegærlighed og udvikle et righoldigt undervisningsmateriale, som var bygget logisk op og tiltalte de yngre elever, skabte hun den nødvendige kontakt. Hendes resultater vakte opsigt i vide kredse, og metoden bredte sig fra Rom især til Holland og England, hvor man videreførte systemet helt op til studentereksamen. I Danmark blev der oprettet en del Montessori-børnehaver, så det var en spændende uddannelse, jeg var gået i gang med.

Igennem en veninde, der studerede medicin og

var lige så fattig som jeg, havde jeg fået et værelse i Smallegade på Frederiksberg til kr. 25,- om måneden. Vi boede i en gammel ejendom i kvistlejligheden, der var udstykket til fire udlejningsværelser med fælles toilet og køkken. ”Etagevasken” foregik på værelset i et vaskefad med en spand til spildevand. Der boede også en lille ældre dame med kulsort, farvet hår og et voldsomt forbrug af sminke, som vi kaldte ”Dronningen af Saba”. Hun var meget nævenyttig, og når vi tømte vore spande på toilettet, skulle vi huske at slå sædet ned igen, ellers bankede hun på vores dør og beskyldte os for at have mandfolk på besøg. Min veninde tjente til studierne ved at sortere kuponer for Dansk Tipstjeneste hver mandag - manuelt - et arbejde, der var forbeholdt universitetsstuderende. Der var ikke indlagt varme på kvisten, så jeg havde fået fat i en brugt petroleumsovn, der var tændt dag og nat. Den var lidt utæt og sodede ofte til. Så lugtede mit tøj, mine bøger, alt af petroleum. Men jeg har aldrig haft flottere stueplanter, de elskede petroleumssod.

Jeg cyklede fra Frederiksberg til Hellerup hver morgen, og undervejs tog jeg en lille fire-årig pige med bag på cyklen til Montessoribørnehaven. Det fik jeg 15 kr. for om måneden plus lidt aflagt tøj fra hendes mor. Jeg havde også et weekendjob i en kiosk i Havnegade, lige ved Sverigesbåden. Den var åben, til den sidste båd var sejlet, så det blev sent lørdag aften. Ofte kom der fulde svenskere, der kunne være ret generende. Men fra politistationen, der lå nærved, havde jeg fået en gummiknippel, som jeg havde liggende under disken. Den fik jeg nu kun brug for én gang. Hvis nogen ville ha' en ”dejlig dame”, henviste jeg dem til Nyhavn. Aftenen, før de nye ugeblade udkom, var der også længe åbent. Folk stod i kø uden for kiosken, da vi ikke måtte sælge bladene før kl. 24.

Jeg var ringforlovet med Erik dengang. Ham kendte jeg fra ”Kolle Kolle”, hvor han havde været landbrugselev, og ved en sammenkomst derude mødtes vi igen. Han læste på

Landbohøjskolen og ville giftes på sin 25-års fødselsdag, fordi vi så kunne slå hans 50-års fødselsdag og vort sølvbryllup sammen. Han var meget økonomisk og kunne lide at have orden i sin tilværelse. Han ville gerne arbejde nogle år i Kenya som landbrugskonsulent, når han var færdig. Det lød spændende, men foreløbig boede han hjemme hos sine forældre med en yngre søster og bror. Hans far arbejdede på FDB's lager på Amager og tog ofte konservesdåser med hjem, hvor etiketterne var faldet af. Dem fik jeg mange af, og så holdt vi ”surprise-party” på studenterhybelen i Smallegade. Det var aldrig til at vide, om vi fik ”pærer i egen saft”, ”labskovs” eller ”forloren skildpadde”. Ellers stod menuen som regel på dag gammelt brød (til halv pris) og en kop suppe lavet af en maggitering og en skefuld svinefedt. Min manglende madpakke i frokostpausen forklarede jeg med et ”jeg er såmænd ikke sulten”, mens maven knurrede. Men hver weekend var jeg hjemme hos Erik og spiste mig mæt i hans mors flæskesteg, æblekage og andre lækkerier. Hans mor spillede klaver på den danseskole, der ejedes af Britt & Bo Bendixens mor, og der blev ofte sunget og spillet i hjemmet. Der følte jeg mig godt tilpas. Gennem danseskolen fik jeg et lokale stillet til rådighed, hvor jeg to eftermiddage om ugen holdt legestue for bl.a. Britt og kvarterets børn. Vi fremstillede en masse sjove ting, og jeg afprøvede det, jeg havde lært på seminariet.

Erik var et overordentligt fint menneske, dertil ”voksen” og ansvarsbevidst. Men vort samvær bestod ofte i, at jeg skulle høre ham i landbrugsfaglige spørgsmål eller terpe forskellige græssorter og køernes mælkeydelser med ham. Noget af det mest festlige, han kunne finde på, var at tage mig med til dyrskue på Bellahøj, hvor han forklarede mig forskellen på en ”John Deer” og en ”Ferguson” traktor. Der skulle ske lidt mere, syntes jeg. Vi havde ikke mange interesser tilfælles, og efterhånden groede vi fra hinanden. Hans mor og søster prøvede at holde sammen på os, men forlovelsen gik altså

over styr. Ih, hvor jeg savnede hans mor. Vi var så gode til at grine sammen og havde altid noget at snakke om.

Lejrskoleophold på Falster med børnehavebørn.

Det andet skoleår fik jeg et stipendium på 250 kr. for hele året. Min far besøgte mig på en af sine gennemrejser. Da han så, med hvor lidt jeg måtte klare mig, lovede han at sende 200 kr. om måneden, men de kom kun én gang - så havde han glemt det igen. Ved den lejlighed blev "Dronningen af Saba" forelsket i ham. "Sikke en dejlig far", sagde hun til mig - jo tak. En veninde skaffede mig et job på "Danske Pelsauktioner" ved december- og januarauktionen, hvor jeg skulle bruge mine sprogkundskaber i receptionen til telefon- og kundebetjening. Da opkøberne kun var i København få dage ad gangen, arbejdede de til sent om natten. Jeg tog aftenvagterne, som kunne kombineres med skolen om dagen. Det var et levende arbejdsmiljø med mange udenlandske opkøbere, hvor alverdens sprog fløj om ørerne på os.

På "Danske Pelsauktioner" mødte jeg Villy, som jeg senere blev gift med. Han var bogholder og med-auktionarius og 11 år ældre

end mig. Han var utroligt charmerende, altid festens midtpunkt i vennekredsen, og jeg var meget forelsket. Vi tog til Rom sammen, og min mor var vildt begejstret, sikke en varm og dejlig mand. Der var en lille hage ved ham - han drak. Men det gjorde min mor jo også af og til... I min naive, forelskede tilstand så jeg ikke noget problem i det. Han var jo morsom, når han havde fået en tår over tørsten, og så var han Eriks diametrale modsætning. Så snart vi havde stiftet hjem og fået børn, holdt han nok op, mente jeg. - Go'morn!

Kort før eksamen var jeg så uheldig at brække benet. Det var ærgerligt, fordi jeg gik glip af en studietur til Holland, hvor vi skulle besøge Montessori-institutioner. Jeg skulle have været tolk på turen og kunne være kommet gratis med. Jeg var oppe til sygeeksamen og bestod med fine karakterer. Benbruddet var ret kompliceret. Derfor lå jeg flere måneder i stræk på Bispebjerg Hospital, før skinnebenet blev sat sammen med en skrue og en metalring. Så fik jeg endelig gips på, og så snart jeg kunne gå igen, fik jeg job i en børnehave.

Men benet ville ikke gro ordentligt sammen. Da jeg fik gipsen af og blev erklæret for rask, gik det hurtigt ned ad bakke. Jeg havde mange smerter og haltede mere og mere. Moenge satte mig stævne ved Bodensøen i Sydtykland, hvor vi skulle holde ferie sammen. Jeg "tomlede" derned - det var jo så moderne dengang, og jeg havde ikke meget at slå til Søren med. Da hun så mit ophavnede, skæve ben, tog hun mig resolut med til Rom. Sådan noget kunne de åbenbart ikke klare deroppe i Danmark. I Rom kom jeg omgående til en berømt tysk knoglespecialist, der ordinerede operation. Nu er den slags jo ikke gratis i Italien, og min mor havde ikke de store midler. Men hendes venner fandt på råd: I Via Margutta, en gade midt i Roms kunstnerkvarter, blev der afholdt en månedlig kunstauktion, hvor hele gaden var lavet om til et slags maleri- og skulpturmarked. Historien om mit uheldige ben rygtedes vidt og bredt, og

en masse kunstnere gav et af deres værker til en støtteauktion - og tænk, der kom penge nok ind til at betale min dyre operation. "La Signora Norah"s ældste datter skulle have den bedste behandling, der kunne købes for penge! Moenge var dybt rørt, og jeg var glad. Skruen og ringen i benet blev fjernet. De havde været årsag til hele miseren, fordi jeg var overfølsom over for metal. Benet blev rettet ud, og jeg kom i gips igen. Det skulle jeg gå med i et halvt år. Det viste sig desværre også at være for kort tid, så der måtte endnu en lille operation til, og fornyet gipsbandage - og endelig var benet stærkt nok. Da var der næsten gået tre år, og kønt var det ikke - lidt skævt og lidt for kort. Alle vore italienske venner mente, at Villy måtte holde utroligt meget af mig, siden han virkelig ville giftes - en kvindes ben er trods alt en vigtig detalje... Det var vist "den **store** kærlighed".

Ægteskab og børn 1955 - 60 etc.

I juli 1955 blev Villy og jeg gift på Københavns Rådhus. Nogle af vore bedste venner var vidner, og bagefter var vi ude at spise en dejlig middag sammen. Vi var meget forelskede og meget, meget lykkelige, men forinden havde jeg revet den blanket i stykker, som man skulle udfylde før vielsen, hele tre gange. Hver gang nemlig, når en af hans sædvanlige drukture fik mig til at overveje, om jeg nu mon gjorde det rigtige. Jeg var kun 24 år gammel, uerfaren og naiv og så forelsket, at jeg troede, kærligheden kunne overkomme alt. Og det skortede ikke på forsikringer fra hans side om, at vort liv ville blive en dans på roser. Han var jo 11 år ældre end mig, mere erfaren og desuden ”mand”, det kloge og stærke køn. Og jeg ville gerne tro på ham.

Villy, mine børns far, ved auktionen på ”Danske Pelsauktioner”. Han var skrap til lynhurtigt at regne priserne ud på den gamle ”hånd-svinger”.

Vi boede til leje på anden sal i et rækkehus hos en ældre herre og hans husholderske. Hen på efteråret blev jeg gravid, og vor glæde kendte ingen grænser. Villys familie i Århus havde ofte spurgt, om der var noget på vej? Hans

gamle mor, som vi besøgte jævnligt, var elskelig og meget glad for mig. Hans far levede også endnu, men var ret senil og kunne dårligt kende sin egen søn. I samme hus boede hans søster Tove med mand og to søde teenage-døtre, Grete og Anni. Så havde han en bror i Horsens, også gift og med tre børn. Dem besøgte vi af og til. Villy var familiens efternøler, og alle fulgte levende med i, hvordan det gik os. Graviditeten forløb normalt uden store problemer, og vi meldte os ind i et socialt boligbyggeri, der var i gang med at opføre forskellige slags rækkehuse og beboelsesejendomme i et helt nyt område i Gladsaxe. I begyndelsen af 1956 fik vi at vide, at vi kunne regne med at flytte ind i et af de nye rækkehuse til april / maj. Vi var henne at besigtige byggeriet og var begejstrede. Pengene til indskuddet lånte vi i banken, og den første maj flyttede vi så ind.

Den 20. maj 1956, en pinsesøndag, blev Gurli født. Det var en voldsom oplevelse. Værne begyndte lørdag morgen, og lørdag eftermiddag tog vi en taxa til fødeklinikken i Høje Søborg. Men ak, selvom der kun var fem minutter mellem værne, fik jeg at vide, at det kunne vare længe. Først skulle ”vandet nemlig gå”. Jeg var meget uvidende, der var ikke noget, der hed fødselsforberedelse dengang. Værne kom med kortere og kortere mellemrum og begyndte at gøre mere ondt. Villy sad hos mig noget af tiden, men tog på et tidspunkt hjem for at sove og vente på klinikkens telefonopkald. Jeg var blevet lagt i en slags lydisoleret celle, så de ikke kunne høre mine råb og smertenshyl. Jeg råbte gang på gang: ”Gå så, vand!” men lige meget hjalp det. Det var en af de længste nætter i mit liv. Endelig, hen på morgenstunden om søndagen kom vandet, og så gik det stærkt. Jeg blev kørt på fødestuen og fik lattergas, og så fik jeg ellers besked på at presse. Min ryg føltes, som om den var ved at knække, men så var der en, der sagde, at hovedet var på vej - og pludselig var Gurli født! Jordemoderen havde spurgt mig under forløbet, hvad jeg ønskede mig. ”Bare det er rask og velskabt”, svarede jeg –

”men den første er vel for det meste en dreng”
- jeg lå under for den samme skrøne som min mor, da hun fik mig.

Da jeg nu spurgte, hvad det var blevet, sagde hun, meget spagfærdigt: ”Kun en pige”. Så brød jeg ud i jubel - det var jo lige, hvad jeg allerinderst havde håbet på. Villy fik lov at komme ind i fødestuen - dengang måtte faderen ikke overvære fødslen - og han strålede. Tænk, så havde vi endelig fået det lille menneskebarn, vi havde glædet os til så længe. Med hud og hår, småbitte fødder og hænder og de mindste negle, man kunne forestille sig. Hun var 53 cm lang og var lige, som hun skulle være. Jeg blev på klinikken en lille uges tid og fik lært at skifte og amme hende. D.v.s. det med amningen gik ikke så godt, for Gurli ville ikke rigtigt sutte. Så jeg lærte at malke mælken ud med en slags sugekop, idet jeg samtidig skulle massere mit bryst. Og så blev Gurli madet med en ske, når hun var blevet træt af at sutte selv. To dage efter at jeg var kommet hjem, fik jeg ”mælkebetændelse”, fordi jeg ikke havde malket rent. Mit ene bryst var en stor, øm byld, og jeg havde høj feber. Jeg fik penicillin, og der kom en utrolig sød, ældre hjemmehjælp, som sagde, at Gurli ikke var større end ”en lille flæskesteg”. ”Herregud”, sagde hun. Hun måtte kun made Gurli med en teske og vand, mens det stod på, for at hun ikke skulle tabe lysten til at sutte. Hun tabte sig, men heldigvis blev jeg hurtigt rask, og Gurli blev en sund og glad baby. Villy var stadig den stolteste fader på jord og kom altid direkte hjem fra arbejde. Det var en dejlig tid.

Efter barselsorloven begyndte jeg igen i børnehaven, og Gurli kom i vuggestue. Nogle gange var hun med i børnehaven, hvor pigerne legede ”far, mor og børn” med hende, sikke et dukkebarn. Farmor i Århus var umådelig glad for hende. Hun var en mild og glad baby, og når hun en sjælden gang skreg, skulle man bare stikke hende en snor. Den lod hun så løbe gennem fingrene, mens hun udstødte små, tilfredse knurrelyde. Det var et helt

cirkusnummer, som alle morede sig over. Villy og jeg tilbragte al vor fritid med hende. Legede og sang, cyklede og læste historier, da hun blev lidt større. Og gik op og ned ad gulvet i timevis med hende, når hun havde kolik, var ulykkelig eller syg.

Villy begyndte så småt på sine ”fredagsudflugter” igen, når han havde fået ugeløn - men det tog ikke overhånd, og jeg lod det passere. De skulle jo bare have et par bajere og et spil billard, han og gutterne. Han var hjælpsom, kærlig og utrolig glad for os. Huset viste sig at fungere perfekt. Der var en lille have til og store græsarealer mellem rækkerne. Naboerne var rare, og alle havde mindre børn. Vi passede hinandens unger og holdt fine fødselsdagsfester for dem. Til bebyggelsen hørte også en byggelegeplads med god plads til dyr. Der var et par geder, kaniner, høns, marsvin m.m.. Gurli havde mange venner, og der var altid masser af liv hos os. Da hun blev lidt større, lavede vi Mester Jakel-dukke af papmaché sammen, og jeg lavede et sammenklappeligt dukketeater. Vi øvede os, Gurli og jeg, og inviterede nabobørnene. Det blev tilløbsstykker, og senere skrev Gurli selv stykkerne, fik et par andre børn til at spille med, lavede billetter og stillede stole op på række til tilskuerne. Hun var formidabel til at efterligne Anders And's stemme, og det gjorde lykke. Vi fik også selv et par husdyr, selvom det egentlig var forbudt at holde dyr. Vi havde jo byggelegepladsen til den slags, blev der sagt. En kat, jeg havde fået fra et barn i børnehaven, måtte vi af med igen, men en kanin havde vi ret længe. En grå Jaco-papegøje med rød hale, der boede i et stort bur i stuen, var vores kæledægge i flere år. Den sad på min skulder, når jeg gik over i vaskekælderen, og vi fik lov at beholde den. Om sommeren sad den i æbletræet i haven og kom, når vi kaldte. Og så kunne den sige en hel masse ord og efterligne vore forskellige stemmer. Vi havde stækket dens vinger, men de gror jo ud igen - og en morgen fløj den sin vej. Vi kaldte og ledte og efterlyste den i lang tid, men forgæves. Det var en stor sorg.

Vakke kom af og til på uanmeldt besøg, når han var på gennemrejse, og han forærede Gurli et jordegerm, som fik navnet ”Chip”. Det var en sjov lille fætter. Det boede i et bur, men det varede ikke længe, før vi slap det ud, når døre og vinduer var lukkede. Når det fik korn, solsikkekerner og nødder, puttede det dem i kæberne og skyndte sig at gemme dem forskellige steder. Vi havde også to hamstere på det tidspunkt, så der var nok, det kunne få fat i. Hvis man løftede en sofapude, lå frøene i en nydelig lille rundkreds, og alle vendte spidserne ind mod midten. Vi havde lånt et gammelt, opretstående klaver, og det byggede Chip en rede i med det tynde papir, man fik franskbrød i dengang. Derinde havnede også en masse frø. En dag havde vi glemt et åbent vindue, og Chip var væk. Vi kaldte og lokkede, men nej. Vi havde åbnet altandøren for det, indtil vi - hen under aften - hørte små lyde ved det åbne vindue, som sad temmelig højt for den lille fyr. Man skal selvfølgelig ind samme vej, som man er gået ud. Det havde vi glemt, så det fik en slags stige op til vindueskarmen. Efter den tid boede det i haven i en forladt fuglerede om sommeren. Men om efteråret huggede det naboens tre hasselnødder, der sad på hendes nye, lille busk. En anden nabo klagede over, at Chip kom ind ad hendes altandør og gemte frø i potteplanterne, så der lå jord i vindueskarmen. Så Chip måtte ned på byggelegepladsen. Skildpadder, marsvin og hvide mus havde vi også i perioder. Gurli kunne finde på at tage to øre i entré, når børn fra området ville se vort dyrehold, og der var altid søskenderabat. Dyr spillede en stor rolle i vor dagligdag, men - som sagt - var de egentlig forbudt at holde.

Efter en af flere naboklager skrev Gurli et brev til Gladsakses borgmester, som dengang var Erhardt Jacobsen. Hun argumenterede for, at det burde være en menneskeret at holde kæledyr - og hun fik et forstående og venligt brev tilbage. Det var hun meget stolt af. Et år fik hun også ”Årets Dyrepris” fra Dyreværnet, fordi hun havde fodret en solsorteunge op, der var blevet smidt ud af reden af en rovfugl.

Gurli gravede efter orme til den i haven og fik lov til at gå hjem i hvert frikvarter for at fodre den. Det var hendes lærer, der havde indstillet hende til prisen. Ungen boede i en papkasse lige inden for altandøren, der som regel var åben, og efterhånden kom solsortefatter og mutter ind for at fodre, når de hørte dens pippen. Ungen fulgte Gurli overalt, da den blev lidt større - og til sidst fløj den, men kom af og til tilbage i starten.

Mens alt dette stod på, havde vort ægteskab lidt skibbrud. Villys hang til flasken var blusset voldsomt op, og alle forsøg på at begynde på en frisk mislykkedes. Cirka fire år efter Gurlis fødsel var jeg gravid igen, og nu kunne Villy slet ikke styre sig. Jeg havde af og til talt om, at han måtte flytte, hvis han blev ved at bruge hele sin ugeløn på bajere. Men da jeg ventede mig, hoverede han og mente, at jeg måtte finde mig i alt, fordi jeg ikke kunne klare mig uden ham i den tilstand. Vor økonomi var en katastrofe. Vi var altid i restance med huslejen, og min lønningspose var som regel tom, fordi ”herskabet” ikke havde betalt skat, som man dengang betalte bagud. Vi havde den aftale, at han betalte skat og husleje - han tjente betydeligt mere end mig - og jeg tog mig af husholdning, børnehave, tøj og alt det andet. Jeg var kommunalt ansat, og ergo trak de vor samlede skattegæld fra min løn, så jeg kun fik en kvittering. Den gav ikke mad på bordet.

Da Villy foreslog, at vi bare kunne flytte til en billigere bolig på Nørrebro eller Vesterbro, sagde jeg stop - og denne gang hjalp hans forsikringer om, at han ”aldrig drak en dråbe mere”, ikke. Jeg fik fornyede kræfter under graviditeten, og jeg skulle nok vise ham, at jeg kunne stå på egne ben. Vi blev separerede om efteråret 1960, og Anja blev født i januar 1961. Det var hårdt. Fødslen gik nemmere, og jeg var lige så lykkelig som første gang for denne dejlige lille fine pige, der lå i mine arme. Villy kom stadig på besøg og var lige så stolt som første gang over at være blevet far på ny. Han holdt så umådelig meget af os, og det

var hårdt at se ham ulykkelig, men fornyede forsøg på at få det til at gå alligevel endte stadig i fiasko hver gang. Dengang vidste man ikke, at alkoholisme er en sygdom. Vor læge ordinerede antabus-piller, som Villy nægtede at tage efter få dage. De havde dog en ubehagelig virkning. Så henviste lægen os til familierådgivningen, hvor en socialrådgiver, en præst og en psykolog skulle hjælpe os. Men efter èt besøg kunne ikke ti vilde heste få ham derhen igen. Det var jo ikke ham, der havde "et problem" – det var mig, der var "hysterisk", fordi jeg gjorde hans ugentlige druktur til et problem. Herregud, sådan gjorde de fleste af dem, han kendte – og deres koner fandt sig troligt i det, sagde han.

*Min ven Niels med Anja og Gurli ved hans sommerhus på Samsø. Hummerne havde vi selv både fanget og kogt !
I baggrunden vor tamme papegøje "Jaco", der altid var med på ferie.*

Efter den påbudte separationstid på 1½ år blev vi rigtig skilt. Fire år senere fik jeg endelig en kæreste igen, Niels. Men så blev Villy jaloux og ringede tidligt og silde for at genere os, og til sidst måtte jeg sige telefonen op. Trods et par polititilhold opsøgte han os stadig, når han var fuld. Vi var ofte bange for ham og turde ikke besvare dørklokken efter mørkets frembrud. Han og jeg forstod ikke den kunst at være "lykkelig skilt". Kærlighedens smerte er voldsom, og frigørelsesprocessen tog syv år, godt og vel. Ak ja – "det sku' vær' så godt, og så ...". Måske var jeg stadig for ung og umoden til at hamle op med "Kong Alkohol"?

Niels var en rolig og tålmodig ven, der hjalp mig igennem de vanskelige år, men han kunne ikke gøre stort andet end at være kærlig mod mig og børnene, og vi havde seks gode år sammen. Niels havde en sejlbåd, så Gurli og jeg fik lært så nogenlunde at sætte sejl og navigere efter kompas, når det vel at mærke var "tantevejr". Blæste det for stærkt, blev vi søsyge. Gurli og Anja fik en gummibåd, som de sejlede rundt i, når vi var i havn, og da Anja havde lært at svømme, fik hun sin første lommekniv af Niels. Nej, hvor var hun stolt. Niels havde også et sommerhus på Samsø, lige ned til vandet. Et herligt sted til vore sommerferier – vi roede i kano, fiskede og havde det vidunderligt.

Igennem alle årene var Gurli og Anja selvfølgelig regelmæssigt sammen med Villy, men de har begge lidt under vort indbyrdes dårlige forhold. Især Gurli, der jo oplevede de værste optrin i starten. De traumer, der opstod hos dem, var vanskelige at slippe af med. Jeg selv fik bearbejdet de værste konflikter ved hjælp af min vrede, men pigerne har nok følt angst og afmagt. Det var vigtigt, syntes jeg, at børnene forstod. Derfor fortalte jeg dem sagens rette sammenhæng, når han havde talt nedsættende om mig. Hans bitterhed var forståelig, hans verden var styrtet i grus, men han har, set med mine øjne, ødelagt meget for vore piger, der skulle have haft en mere harmonisk barndom. Selvfølgelig var jeg ikke selv uden skyld. Det er ikke rart for børn at høre deres forældre rakke hinanden ned – og jeg lagde ikke fingrene imellem.

Som voksne holdt både Gurli og Anja kontakten vedlige med ham indtil hans død mange år senere. De satte pris på hans mange gode kvaliteter, ligesom jeg engang havde gjort, og han var stadig så stolt af sine piger og elskede dem højt.

På kontor 1960 - 71

Johannes Hansen - Gutenberghus - Femø

Jeg var blevet ansat på ”Johannes Hansen's Møbelsnedkeri”, der fremstillede håndlavede Wegner-møbler. Vi havde mange udenlandske kunder, så der blev virkelig brug for mine sprogkundskaber. Foruden telefonen passede jeg korrespondancen og bogholderiet med fakturering og værkstedets lønningsregnskab.

Hjemme haltede vort samliv som sagt mere og mere. Jeg lod mig separere to måneder før Anjas fødsel. Det var hårdt for os allesammen. Jeg ville så nødig gøre mine børn til skilsmissebørn, det havde jeg jo selv været. Jeg tog tre måneders barselsorlov, som jeg nød sammen med den stolte storesøster Gurli og den dejlige, lille Anja. Men det var trist og hårdt at være alene med pigerne, og jeg kunne simpelthen ikke forstå, at Villy ikke bare kunne tage sig sammen. I mine øjne var han et pjok med en svag karakter.

Anja kom i vuggestue, og jeg var tilbage hos ”Johannes Hansen”. Efter nogle år sagde jeg mit job op på grund af uoverensstemmelser mellem svendene og ledelsen. Jeg stillede mig solidarisk med svendene. Min chef rystede på hovedet, hvad f... kom værkstedet mig ved? Men jeg kunne altså ikke acceptere en oplagt uretfærdig behandling.

Det var nemt at få andet arbejde. Jeg kom på et shippingkontor i den indre by, hvor jeg dog kun blev i to måneder. Det var dødtrist rutinearbejde, og jeg forstod for første gang, hvorfor mange synes, at kontorarbejde er kedeligt. Shippingkontoret lå i Bredgade et par huse fra ”Johannes Hansen's Møbelsnedkeri”. Der var jeg tit i min frokost for at snakke med mine gamle kolleger. Til sidst fik min forhenværende chef mig overtalt til at komme tilbage til dem.

I 1961, samme år som Anja blev født, fik jeg dansk statsborgerskab. Dengang skulle man

have "boet i Danmark i ti år" eller "have været gift og boet med sin ægtefælle under ét tag i fem år", før man kunne søge om det. Jeg opfyldte begge kriterier. Man skulle også have en ren straffeattest, tale dansk, fremlægge to forskellige udsagn fra danske statsborgere om, at man ikke havde sagt noget ufordelagtigt om Danmark - og ikke være for fremmedartet. Vi fik uanmeldt besøg af en politimand, der skulle vurdere, om jeg nu også opfyldte kravene for at kunne blive dansk. Han roste husets indretning, de danske bøger i reolen og den danske kop kaffe, som vi hyggede os med. Jo, jeg kunne godt gå an. Alligevel tog det over et år at få det eftertragtede papir fra Indenrigsministeriet. Man skulle tilmed godkendes i Folketinget. Men nu havde jeg stemmeret og - vigtigst for mig - samme nationalitet som mine børn. Jeg havde i slutningen af krigen set eksempler på splittede familier på grund af forskellig nationalitet.

Min næste arbejdsplads blev Gutenberghus, hvor jeg blev redaktionssekretær hos ”Anders And & Co”. Mange af historierne blev produceret i Italien dengang. Dem skulle jeg gennemlæse og beskrive i korte resuméer, før der blev taget stilling til, om de kunne bruges i Danmark. Det var et sjovt job og en dejlig arbejdsplads. Vi boede dør om dør med ”Fart & Tempo”, der hver uge bragte nye Asterix-historier. Chefredaktøren dér - Per Daa - oversatte selv serien fra fransk. I kaffepauserne, som vore to redaktioner holdt sammen, fandt vi ofte på navne til de nye figurer: ”Mirakulix”, ”Idefix”, ”Linealis” osv.. Alle gallere skulle ende på ”ix”, romerne på ”is”. Det var sjovt. Jeg blev også populær hjemme på vejen med den ugentlige pakke Gutenberghusblade, bl.a. ”Anders And & Co.” og ”Fart & Tempo”. Gurli og Anja kom i høj kurs hos deres venner. På Gutenberghus var alle i fagforening, og jeg meldte mig ind i HK.

I den periode var der også gang i Rødstrømpebevægelsen. Jeg meldte mig ind i en basisgruppe, hvor vi var seks kvinder, der støttede og ”bevidstgjorde” hinanden. Der var

nok at tage fat på. Først og fremmest ”lige løn for lige arbejde”. Det var oplagt uretfærdigt, at vi fik så meget mindre end mændene, men også avancementsmuligheder for kvinder, længere barselsorlov, halvdagsjob for mødre med småbørn osv. var vigtige punkter. Og så kendte vi alle til den ”bløde sexchikane” på arbejdspladsen: ”Gider du lige tage 550 fotokopier til mig, lille skat?” og så fik man et klap bagi. Kopierne skulle tages på en gammel Xerox-maskine med ildelugtende væske, i et lille rum uden udluftning. Og når man hverken var ”lille” eller vedkommendes ”skat”, var det altså ”surt show”. Vores gruppe deltog i flere rødstrømpemøder, hvor Bente Hansen var en meget inspirerende ordfører. Vi besatte en tom ejendom, der var dømt til nedrivning, i Gothersgade tæt ved Gutenberghus. Her indrettede vi en café og et værested for voldsramte kvinder. De mange basisgrupper skiftedes til at passe caféen eftermiddag og aften. Der kom mange kvinder, der trængte til en snak. Vi serverede kaffe og te ved stearinlys og petroleumsovnsvarme. Der var ingen el i huset, men heldigvis var der ikke lukket for vandet. Vi slæbte nogle gamle møbler dertil og anbragte madrasser og tæpper, som vi havde fået forærende, i nogle af rummene. Så kunne kvinder, der ikke turde gå hjem til deres voldelige ægtefælle, overnatte med deres børn. Det var, før der var blevet oprettet krisecentre.

Nogle kvinder fandt mod og kraft til at tage vare på deres eget liv, men mange drog tilbage til manden. Jeg kunne godt genkende den håbløshed, de følte, selvom Villy ikke havde været særlig voldelig over for mig. Jeg vidste af erfaring, hvor svært det er at gøre sig fri af et menneske, man har holdt af, og som er far til ens børn. Mange af disse kvinder havde desuden aldrig prøvet at stå på egne ben og var usikre på, om de kunne klare det. Nogle var kede af at bede familien om hjælp, de følte det som en falliterklæring. Det gjaldt om at give dem selvtillid og troen på, at der fandtes en anden måde at leve på. Vi havde også en sagfører og en socialrådgiver knyttet til stedet

og satte os efterhånden ind i, hvilke rettigheder kvinder havde, og hvilken hjælp de kunne få fra det offentlige. Det var ikke meget dengang, især gifte kvinder var dårligt stillede. Og en skilsmisse kunne være et uoverskueligt skridt, når man var opdraget i ”flinkeskolen” som mandens ”undersåt”, og når ”socialhjælp” var noget, man skammede sig over.

Femølejr juli 1971. Jeg sidder i fællesteltet, tegnet af Charlotte Clante, der havde illustreret en artikel om rødstrømpebevægelsen i dagbladet ”Information”.

Mere end 700 kvinder og børn havde deltaget den første sommer (én uge ad gangen - lejren varede i 6 uger).

Denne ø-lejr, hvor mange kvinder for første gang i deres liv fandt et fristed og ikke følte sig domineret af mænd, blev en fast tradition i mange år.

Gurli, Anja og jeg var også med på den første kvindelejr på Femø. Ølejr- bevægelsen var startet et eller to år før. Vejret var vidunderligt den sommer, og det var en formidabel oplevelse. Mange havde deres børn med. Vi boede i store militærtelte på en græsmark lige ned til vandet med en børnevenlig sandstrand. Den største oplevelse var de andre kvinder. Mens nogle tog sig af børnene hver formiddag, satte vi andre os i teltgrupper, diskuterede

kvindepolitik og fortalte hinanden om de kriser, vi havde været igennem, og hvordan vi havde klaret skærene. For nogle kvinder var det første gang, de var væk fra deres mænd. De følte det befriende. Jeg husker en nydelig husmor, der aldrig havde smidt nylonstrømperne om sommeren i haven, fordi hun havde åreknuder. Nu rendte hun rundt i trusser og så dejlig ud ligesom alle os andre. Hun havde aldrig følt sig så fri før, sagde hun.

Vi lavede afspænding, legede med børnene, gav hinanden massage og havde det vidunderligt uden det pres, som mange ligger under for i kampen om mænds gunst. Der opstod ægte ”søstersolidaritet” i ordets bedste forstand, noget mange af os ikke havde oplevet før. En eller anden havde hængt en stor reklameplakat op for brystholdere, der kunne ”rette op på alle skavanker”. Pigerne på plakaten havde selvsagt alle flotte bryster. Man viser ikke grimme bryster på den slags reklamer. Vi kikkede på hinanden - og grinede. Næsten ingen af os kunne leve op til idealet, men vi blev enige om, at der ikke var noget at rette op på her - hver af os havde de bryster, der passede perfekt til den enkelte. Spejle var bandlyst. Vi spejlede os i hinandens øjne. Mødte man et smil, vidste man, at man var dejlig. En aften holdt vi bal i spiseteltet med en rejsegrammofon og en stak plader. Jeg har aldrig været med til en mere løssluppen fest. Børnene nød at se deres mødre så glade og pjankede, ingen følte sig udenfor, og stemningen var i top. Tænk, at man kunne have det så sjovt uden mænd. Det var befriende.

En søndag eftermiddag havde vi inviteret øens kvinder og koner til kaffe og kage. En håndmalet plakat hos købmanden gjorde dem nysgerrige, og der kom mange. De havde taget deres børn med. Vi sang kvindesange, børnene opførte et teaterstykke, og vi var anstændigt klædt på til lejligheden. Vi fik en god diskussion i gang, og de var begejstrede. De forklarede, hvorfor man på landet havde en anden holdning til kvindebevægelsen - mand

og kone måtte have et fornuftigt samarbejde for at kunne passe bedriften, arbejdsdeling var nødvendig. Men de kunne godt forstå mange bykvinders problemer. Og de var rystede, da vi fortalte om den vold i hjemmet, der skyldtes druk, arbejdsløshed og en lav social status. Tænk, de stakkels koner, der måtte holde sammen på familien under sådanne forhold.

Da Rødstrømpebevægelsen var kommet i en fast gænge, lod jeg mig engagere i kollektivbevægelsen. Gurli blev også fyr og flamme. Vi meldte os ind i en kollektivgruppe, der fortrinsvis bestod af lærere og børnehavepædagoger. Nogle weekender lånte vi et tomt hus i Nordsjælland, sov sammen med børnene på madrasser på gulvet, lavede herlige udflugter i skoven, roede og fiskede i søen, bage pandekager med brændenælder i og prøvede at finde ud af, om vi ville egne os til et bofællesskab. Nogle var enlige med børn ligesom jeg og mente, at en ”storfamilie” ville være sagen. Gurli var i pubertetsalderen og var ved at frigøre sig fra mig med al den uro, det fører med sig. Jeg håbede på, at kontakten med andre voksne ville kunne hjælpe hende. Vi holdt sammen i et par år og havde mange dejlige oplevelser sammen, men vi oplevede selvfølgelig også uoverensstemmelser, der gjorde os lidt betænkelige ved projektet. Det blev aldrig til et fælles huskøb, selvom vi var rundt at se på store, tomme villaer, der trængte til ”en kærlig hånd”. Det måtte jo ikke være for dyrt. Der var ingen håndværkere i flokken, og fællesøkonomien, som vi diskuterede ivrigt, voldte os mange kvaler.

En dag fandt vi en stor annonce i ”Information”, der hemmelighedsfuldt opfordrede til et ”spændende projekt”. Det skulle prøves. På den angivne adresse fik vi udleveret en tandbørste som adgangsbevis og besked på at møde op den efterfølgende lørdag aften med en sovepose og en madpakke. Så blev vi kørt i busser ud til et tomtstående slot i Nordsjælland. Vi ankom i bælgmørke, indkørslen var kun oplyst af nogle stearinlys. Dette slot skulle vi ”besætte”. Det havde stået

tomt i årevis og var en hån mod den store boligmangel. Der var fugtigt og uhumskt derinde, ingen vand eller lys. Vi prøvede at hygge os ved stearinlys og diskuterede, hvorvidt man kunne besætte tomme ejendomme inde i byen. Andet kom der ikke ud af denne lidt uhyggelige nat. Næste morgen havde nogen set politibiler, og vi fandt hurtigst muligt vore busser. Gurli mødte ved denne lejlighed en flok unge, der holdt sammen i et boligkollektiv på Nørrebro. Hun nærmest rømmede hjemmefra og boede sammen med dem i et halvt år, så vidt jeg husker. Til min store bekymring, da der både blev røget hash og måske foregik andet, som blev til alt muligt farligt i min fantasi. De holdt blandt andet sommerferie sammen i Rold Skov, hvor de sov i telte og vistnok havde det meget fornøjeligt. Så kom hun hjem med en slem underlivsbetændelse, som hun havde pådraget sig i nattekulden. Efter en langvarig penicillinkur kom hun et år på efterskole ved Kalundborg. Men den underlivsbetændelse viste sig senere at være årsag til, at hun ikke kunne blive gravid. En stor sorg for min dejlige Gurli.

Derefter fik Gurli en rigtig god ide, som også faldt i Anjas og min smag - nemlig at flytte **på landet**. Det gjorde vi så i 1972, hvor vi flyttede til Mols.

Jørgen Bitsch Safari 1974-80

Flytningen til Mols har vi aldrig fortrudt. Vi var så heldige at leje et stuehus på Helgenæs af en vognmand, der kun brugte stalden og laden. I stalden havde han forskellige dyr: et par køer, grise og nogle heste. Det var en helt ny verden for os tre. Vi fik lov at være med, da grisen skulle fare, og tørrede de små nyfødte pattegrise af med halm. En kalvefødsel var en voldsom oplevelse, og da "Musse", Svends elskede hoppe skulle fole, fik vi minsandten også lov at overvære det, hvis vi forholdt os musestille. En hest kan nemlig godt holde sit føl tilbage, hvis den ikke føler sig tryk. Det var fantastiske oplevelser for os byboere!

Svends kone Bodil hjalp os med at sætte stuerne, der havde stået tomme et stykke tid, i stand. Jeg tog kørekort og fik job i Ebeltoft. Jeg husker, at jeg på rådhuset blev tiltalt med fornavn, da jeg engang henvendte mig på socialkontoret - sådant noget ville aldrig være sket på rådhuset i Gladsaxe. Jeg følte mig bare hjemme her i Jylland. Vi blev også inviteret med til konfirmation og fødselsdage. Det følte næsten, som vi havde fået nye familiemedlemmer. Jeg lånte penge til en brugt bil, og nu følte vi os frie som fugle. Jeg kunne køre pigerne og deres veninder til gymnastik, skolefester osv.. I nogle år arbejdede jeg på kontor i Ebeltoft hos firmaet Kvadrat, der handler med møbeltekstiler. Det var en dejlig arbejdsplads, men så skete der noget ganske særligt.

Jørgen Bitsch og hans kone Kirsten, der også bor på Helgenæs, kontaktede mig en dag og spurgte, om jeg var interesseret i at arbejde hos dem. Igennem vore fælles teenage-børn, der var venner, havde de hørt, at jeg var sprogkyndig. Eventyrlige rejser har altid haft min særlige interesse, så jeg slog til med det samme. Det blev til seks dejlige år, godt og vel. Først og fremmest skulle jeg tage mig af kunderne i ind- og udland. "Jørgen Bitsch Safari" havde flest skandinaviske, men også tyske, hollandske, østrigske og schweiziske

rejsedeltagere. Der var en omfattende korrespondance og telefoniske forespørgsler at tage vare på. Jørgen satte pris på, at det skete på en personlig måde, så kunderne fik et tilhørsforhold. Det gjorde det til en hyggelig arbejdsplads.

Jørgen Bitsch og jeg ved et veteranmøde.

Kundekredsen var utraditionel. Safarier til vanskeligt tilgængelige egne ligger ikke i den billige ende, men som regel får folk, der er bidt af den slags eventyrlige rejser, alligevel råd. Således havde vi ofte Pouly med. Hun var en usædvanlig foretagsom pensionist, der om sommeren rejste Danmark rundt med sin "oliesheik" (han var repræsentant for et oliefirma og besøgte tankstationer). Han tog dog aldrig med på safari, men foretrak at blive hjemme, "og", som hun sagde, "så er vi næsten nyforlovede, når jeg kommer hjem". Når Pouly mødte op i lufthavnen på vej til Ny Guinea, Mongoliet eller Syd Yemen, var hun som regel iført bermudashorts og en farvestrålende T-shirt (damen var over 80), og så var hun behængt med plastikposer i alle størrelser. De udgjorde hovedparten af hendes bagage. Disse poser gjorde hendes lille, tætte figur aldeles uformelig, men hun havde en sådan udstråling, charme og gåpåmod, at alle elskede hende og jublede, når hun var med på holdet.

Læger, tandlæger og lærere var ofte blandt deltagerne. Kendetegnende for dem alle var, at de opsøgte utraditionelle oplevelser og "jomfruelige", ukendte rejsemål. Jo mere

primitiv, des mere spændende. En kvindelig deltager var så begejstret for Sahara, at hun havde været med 11 gange. Især de berygtede sandstorme, der nedsætter sigtbarheden til nul, og hvor man får sand i øjne, næse, ører og mund, var hun betaget af. Da hun var med til et veterantræf på Helgenæs på sin fødselsdag, fik hun en pose Saharasand og en føntørrer forærende - så kunne hun lave sin egen "sandstorm" hjemme i stuen. Sahara-deltagerne fortalte ofte, hvilken luksus det var ved hjemkomsten at have mere end én kop vand til rådighed om dagen. "Ressourcespild" kaldte mange af dem vort hjemlige vandforbrug. Sand er for øvrigt glimrende til at rense sig med - det er sterilt og sliber alt rent.

Vi tog altid hensyn til kundernes individuelle ønsker, når det var muligt. Safarirejser til eksotiske og vanskeligt tilgængelige steder kræver som regel specialtilladelser fra myndigheder samt visa og tidlige reservationer, men også en samvittighedsfuld planlægning, som tager højde for de mange situationer, der kan opstå undervejs. For eksempel skulle de små både, som vi sejlede med mellem Galapagos-øerne, reserveres mindst et år i forvejen. De fleste grupper sejler nemlig med større både, som kun kan lægge til på større øer, der af samme grund er ret overrendte. Små øer får sjældent besøg, dyrene er mere tillidsfulde, og man kan ofte komme i nærkontakt med dem under dykning. Safarien til Syd Yemen krævede visum til to forskellige lande. Det tog ca. tre uger at få ét visum, der kun var gyldigt i fire uger, derfor måtte hver deltager have **to** pas. Sådanne spidsfindigheder var der mange af.

Der var også en omfattende korrespondance med myndighederne i de ofte meget lukkede lande, vi rejste til: Sovjetunionen, Mongoliet, Kina, Syd Yemen og mange afrikanske stater. Ofte var der brug for det højere diplomati for at opnå indrejsetilladelse, men det var et af Jørgens specialer. De fleste ture bød ikke på megen luksus, men til gengæld lå oplevelserne helt i top, og det skulle de blive ved med. For

eksempel overnattede vi i Sahara i små to-mands telte, de såkaldte "igloer". I brochuren stod, at vi ikke kun benyttede tre- og fire-stjernede hoteller, men "million-stjernede", når det var muligt. Ebba fra Sverige havde således ligget under åben himmel i sin sovepose for at kunne nyde alle disse mange stjerner og vågnede om morgenen ved, at en kamel slikkede hende på næsen. "Det var toppen!" mente Ebba. Det bedste ved en safari for mange er kontakten med de "indfødte".

Der var altid plads til programændringer, hvis disse indebar en ekstra oplevelse. En landsbyfest, et bryllup, en barnedåb eller en begravelse, men også arkæologiske udgravninger eller et statsbesøg. Safarilederen havde altid antennerne ude og ændrede ruten eller tidsplanen, hvis det indebar en "programforbedring". Og så skulle udstyret til hver safari være i orden, da man sjældent kunne supplere det undervejs. Telte, liggeunderlag, køkkengrej, vanddunke, reservedele m.m. skulle være tip top til de grønlandske slædehundeture. På den mongolske steppe havde safarien sine egne yourter med. På de mange safarier i Afrika, hvor vi kørte ud i bushen eller i ørkenområder i egne landrovere, kunne der være 600 km. til nærmeste tankstation.

Der blev afholdt et årligt veterantræf, hvor tidligere deltagere kom til en weekend på Helgenæs, med overnatning, festmiddag, gensyn med rejsefæller og en snak om gamle og nye ture. Det foregik på "Franz Andersson's Feriegård" (ja, operasangeren) - et herligt sted med ferielejligheder og en vidunderlig stor pejsestue, lige ned til Ebeltoft Vig. Her mødtes gamle og nye deltagere, mange kom langvejs fra. Det gik livligt til: der blev snakket og fortalt, vist lysbilleder og smedet nye rejseplaner natten lang, mens ilden buldrede i pejsen, og rødvinen gik på omgang. Hvis vejret var til det, fik vore udenlandske gæster en tur til Mols Bjerge i landrover.

Der skulle fremstilles et nyt katalog hvert år,

ikke kun på dansk, men også på tysk og hollandsk i samarbejde med udenlandske rejsebureauer. Et par gange årligt udkom "Safari-Nyt", et blad, der fortalte om kørte og fremtidige ture, og som blev tilsendt alle gamle og nye deltagere. Jørgen Bitsch holdt lysbilledforedrag rundt om i Danmark, og dem skulle jeg holde styr på. Jeg mødte mange forskellige mennesker, og mange blev mine venner. Når de kom eller ringede, blev de behandlet som familiemedlemmer. Det samme gjaldt den håndplukkede skare Safariledere.

Jørgen og Kirsten havde en utrolig arbejdsdisciplin. Vi startede kl. 8 morgen og sluttede kl. 16. Under formiddagsmødet blev alle dagens arbejdsopgaver drøftet over en kop kaffe, og Jørgen var hurtig til at tage de nødvendige beslutninger og give klare beskeder. Når han og Kirsten var på safari sammen, var jeg alene på skansen og måtte selv tage stilling til de problemer, der kunne opstå. Jeg husker engang, hvor den transsibiriske jernbane var blevet afbrudt af en naturkatastrofe på strækningen, så toget til Mongoliet ikke kunne nå frem til tiden til den årlige "Naadom-festival" i hovedstaden Ulan Bator. Det er de berømte sportslege, et af rejsens højdepunkter. Hoveddisciplinen er hestevæddeløb, hvor rytterne står op i stighøjlerne - uden sadel - mens de skyder på mål med bue og pil. Brydning er også meget populær. Når årets vinder er kåret, springer han rundt på den kæmpestore plads som "Ørn" med vinger bundet på armene. Det er en mageløs folkefest og et utroligt farverigt show, hvor etniske grupper iført folkedragter fra hele Mongoliet mødes. Jeg fik "Intourist", det officielle russiske turistorgan, til at sørge for, at vores gruppe blev fløjet derud og nåede frem til tiden.

Hos Jørgen Bitsch fik jeg brug for mine sprogfærdigheder. Jeg var også med på en safari til Borneos indre, hvor vi sejlede i de indfødtes kanoer til Ibanernes langhuse dybt inde i junglen. Selvom Iban-folket har været hovedjægere så sent som under Anden

Verdenskrig, hvor de dræbte indtrængende fjender med giftige pile, og selvom de bor i primitive langhuse bygget på pæle, har de en høj moral. Hensynet til medmennesket er for dem første og vigtigste bud. Det var spændende at få et indblik i deres levevis og deres Gudetro, der sætter mennesket i centrum, som det enestående væsen det er. Vi følte os i den grad beskyttet mod naturkræfterne af disse guder og af Ibanstammen, der tog vare på os, mens vi sejlede på Scrangfloden og boede i deres langhuse.

Jeg sidder i et langhus på Borneo sammen med nogle Ibanbørn. Ballonerne, som vi havde haft med til dem, gjorde lykke.

Tre år senere bad Jørgen Bitsch mig lede en tur til Borneo sammen med Arne, der gerne ville være guide hos os. Gruppen var på 15 personer og var sammensat af fem nationaliteter: dansk, svensk, hollandsk, tysk og schweizisk. Det var lidt af en udfordring og meget spændende. Gensynet med mine ibanske venner var betagende. Jeg følte mig utrolig velkommen. En lille ibanpige, der blev født under mit første besøg, var blevet opkaldt efter mig. Det er en stor ære hos ibanerne, der tror på, at barnet får nogle karaktertræk efter den person, det er opkaldt efter. Jeg var fraskilt på det tidspunkt, noget, som ibanerne også kender til. Da det kom en ibansk enkemand for øre, tilbød han mig ægteskab - heldigvis blev han ikke fornærmet, da jeg takkede "nej".

Kontoret lå i Jørgen og Kirstens privatbolig, en

meget smukt beliggende gård med en formidabel udsigt over Ebeltoft Vig. Der var kun os tre. Efterhånden blev Safari-udbuddet udvidet i takt med den stigende interesse, og vi fik flere og flere samarbejdspartnere i ind- og udland. Arbejdsbyrden voksede, og vi fik en kontordame mere, Ruth, alle tiders kollega, der faldt godt til i vort team. På et tidspunkt blev kontoret flyttet til Rønne, som lå mere centralt for de mange udenlandske kontakter. Ved at få en stor del af telefon- og kontoraktiviteterne lidt på afstand kunne Jørgen og Kirsten også få lidt mere ro på hjemmefronten. Udvidelserne fortsatte, og i takt hermed opstod også flere problemer. Derfor valgte Jørgen Bitsch til sidst at trække sig tilbage og lukke kontoret. Dermed blev Ruth og jeg arbejdsløse. Jørgen og Kirsten fortsatte at køre nogle få, velafprøvede ture og lavede af og til nye ”pioner safarier”, der var utroligt populære hos den store kreds af veteraner, der trofast fulgte med i udviklingen gennem ”Safari-Nyt”.

Dermed sluttede en æra i mit liv, så afgjort den mest spændende arbejdsplads jeg nogensinde har haft. Vi holdt kontakten ved lige, idet jeg fortsatte med at oversætte ”Safari-Nyt” til vore tyske veteraner og derved fulgte med i aktiviteterne.

I Kollektiv på Djursland

Efter at have fået sin realeksamen var Gurli draget til England for at arbejde med heste i et år. Så fandt Anja og jeg ud af, at vi ville tage kollektivtanken op igen. Vi havde begge lyst til – og mod på - at prøve denne boform, som indebar mange oplagte fordele. Vi fandt et kollektiv på Djursland, en sand perle! Det lå i Feldballe ved Rønde og lød meget tiltalende. Der var plads til 14 personer inkl. børn. Huset var forholdsvis nybygget og fra starten indrettet til kollektivbrug, og så hed det Felagi, et oldnordisk ord for ”fælle” eller ”fællesskab”. I stueetagen var der et kæmpekøkken med et komfur, man kunne gå rundt om, og et stort spisebord, der havde været brugt til ”modeopvisningspodie” i Magasin du Nord i København, hvor Ib, en af grundlæggerne, havde arbejdet, før han kom til Djursland. Så var der to store, fælles opholdsstuer, fem bruserum med toilet samt et bryggers, vaskerum med vaskemaskine og et stort værksted. Ib var meget fotointeresseret, så der var også indrettet et mørkekammer.

Ovenpå var der mange rummelige værelser på to lange gange, der hed ”Adelgade” og ”Nedergade”, idet man havde fået fat i to gamle vejskilte fra Ebeltoft, da emaljeskiltene skulle udskiftes. Anja og jeg kunne hver få vort eget værelse – og vi slog til. Ibs kone, Kirsten, underviste på børnehaveseminariet i Århus, og flere af beboerne var pædagoger. Så var der en håndværker og endelig Palle og Annemarie. Annemarie kom også fra Nordsjælland og kendte Kirsten og Ib derfra. Palle arbejdede på Grenaa Dampvæveri som farvemester. Han hjalp os med at farve hvide undertrøjer med ”bindebatik” (så bliver der hvide ringe) i lige den farve, der matchede vort tøj. Det var højeste skrig dengang, så han var en populær bofælle. Og Palle kunne tilberede dejlig krydret mad, det havde han lært i Indien, hvor han havde rejst en del

Der var ikke fælles økonomi. Man betalte en månedlig husleje og et fast beløb til kost.

Morgenmad og frokost tog man selv, aftensmaden var fælles. Et madhold, der som regel bestod af to voksne og et barn, fungerede en uge ad gangen. De startede med at lave en madplan fredag aften til hele ugen og bestilte kødet hos slagteren, som pakkede det i dagsrationer med angivelse af koge/stegetid. Et madhold havde nemlig engang stegt en rå rullepølse som ”rullesteg” – den blev nærmest uspiselig.... Mens de købte ind lørdag formiddag i Rønde, gjorde resten af os rent i alle fællesrum. På den måde lærte også børnene at gøre ordentligt rent og at lave sund og lækker mad, og de elskede at arbejde sammen med de voksne og være med i fællesskabet. Når vi var færdige, satte madholdet en formidabel frokost frem på spisebordet. Det var et af ugens højdepunkter. Udeblev man fra et fælles måltid, skrev man det på den tavle i køkkenet, hvor ugens menu også var slået op.

Tilsammen havde vi fire store hunde, og hundeejerne skiftedes til at fodre dem og gå tur morgen og aften. Nytilflyttede katte kunne godt volde problemer. De strintede som regel alt til for at markere deres territorium. Og så var der en stor have, som vi holdt i fællesskab. I køkkenet hang en tavle, hvorpå ting, der skulle repareres eller ordnes, blev skrevet op: slå græsplænen, luge i haven, rense tagrender, udskifte pakninger, luften radiatorerne osv.. Man krydsede det af, man havde lyst til at lave, og som man var god til. Og tænk, det fungerede! Det hele var meget velordnet takket være Kirstens organisationstalent. Hun holdt virkelig styr på tingene. En gang om ugen var der husmøde, hvor vi diskuterede praktiske ting, bl.a. hvilken avis vi skulle holde, nødvendige nyanskaffelser, hvordan vi fik styr på telefonregningen osv.. Var der opstået konflikter af en eller anden art, blev de også drøftet. Der blev ført protokol, og tingene blev fulgt op.

Nye beboere skulle lave en slags portræt af sig selv og fortælle deres livsforløb i store træk. På den måde prøvede vi at lære hinanden at

kende. Mange boede der i flere år, men af og til var der en, som fik en kæreste uden for kollektivet eller et andet arbejde og flyttede. Der var plads til gæster, og så var der altid en at snakke med – man behøvede ikke at tulle rundt alene med sine problemer. Vi havde det meget afslappet og hyggeligt.

Engang, da jeg blev meget syg og akut blev indlagt på Århus Amtssygehus, kørte Kirsten med mig, og jeg vidste, at Anja var i gode hænder. Da jeg var på Borneo med Jørgen Bitsch første gang ligeså. Det var virkelig betryggende. Mange af os havde bil, og ude i byen blev vi ofte kaldt ”luksuskollektivet”. Når der var fodboldkamp i TV, sad vi og heppede sammen og fik ostemadder og rødvin, og når der var valg, fulgte vi spændte kampens gang til den bitre ende. Af og til holdt vi en stor fest, hvortil vi også inviterede nogle af Feldballes beboere. I et anneks var der indrettet et musikrum med mange instrumenter, og efterhånden fik de unge med Henrik i spidsen et ”Felagiband” op at stå, så havde vi egen musik. Da Gurli kom hjem fra England efter sit ”hestear”, kunne hun også flytte ind. Så vidt jeg husker, boede vi der i lidt over tre år.

I to vintre havde jeg et hold i tysk på aftenskole i Rosmus. Det var et sjovt hold med bl.a. Ib, som var uddeler i Gravlev Brugs. Han udtalte konsekvent tyske ord på jysk. Det lød meget charmerende, og vi spåede ham en stor salgsvremgang i turistsæsonen. En tankpasser var kommet med på holdet, fordi han gang på gang havde sendt tyskere over til købmanden, når de bad ham fylde ”öl” på bilen! Da holdet havde lært det mest elementære, fik Ib en god ide. En aften tog han en masse købmandsvarer med, og så satte vi bordene sammen, så det lignede en butik med disk og det hele. Nu skulle Ib og to medhjælpere være sælgere, mens de andre var kunder. Al handel skulle foregå på tysk. Det fik vi meget grin ud af. Til sidst dækkede vi et lækkert bord med varerne: sild, brød, rullepølse, øl, snaps osv.. Folk fik tungen på gled, skal jeg love for – og sikke de

kunne snakke tysk! Da sæsonens slutning nærmede sig, blev hele holdet enige om, at vi skulle holde afskedsfest en lørdag aften i kollektivet. Sådan et havde de nemlig aldrig set. Kunne det mon gå an? Mine medboere var med på ideen. Alle ryddede fint op på deres værelser, og hele huset skinnede. Mine elever havde taget maden med (stjerneskud, små frikadeller, hjemmelavet leverpostej og andre lækkerier), og Ib fra Gravlev sørgede for de våde varer. Holdet fik først en rundvisning i hele huset, og så havde vi dækket fint op på det store spisebord med lys og blomster og al den dejlige mad. Hele holdet var begejstret. ”Næh, kunne man bo SÅ fint i et kollektiv?” Vi havde en meget hyggelig aften, og de sidste kørte vist først hjem ved to-tiden om natten. Næsten alle blev enige om, at Ib skulle bygge brugsen om til kollektiv, når den engang skulle nedlægges. Så kunne de opleve det samme fællesskab hjemme i Gravlev.

På et tidspunkt flyttede Anja og jeg for os selv igen. Et problem i mange kollektiver er ”gennemtrækket”. Når folk flytter, og nye kommer ind, mister man venner og skal vænne sig til nye mennesker. Det var vi blevet lidt trætte af. Da Svend fra Helgenæs havde flyttet vort habengut til kollektivet, væddede han en flaske rødvin med mig om, at jeg højst ville blive boende der i èt år. Da han nu kom tre år efter og skulle flytte vore ting en gang til, troppede han minsandten op med rødvinen!

I 1986 solgte Kirsten dette dejlige sted til Mødrehjælpen. Det var ideelt til formålet, og det bruges stadig.

Turisme på Mols 1981-88

Min baggrund for at søge ansættelse som turistchef i Rønde var først og fremmest lyst. Jeg kendte Djursland og Mols, talte fem sprog, var serviceminded og havde masser af ideer til gode ferieoplevelser. Turistbureauet var placeret i den gamle, nedlagte rutebilstation i Rønde, her havde været ventesal. Jeg opdagede snart, at min forgænger på posten, en tandlægestuderende, ikke havde gjort meget ud af brochurer, vandreturkort eller andet relevant materiale. Der havde ikke været afsat større beløb til det. Desuden havde han kun været ansat halvdags i højsæsonen og skulle passe det hele uden medhjælp. Når han havde et ærinde, satte han et skilt i vinduet: "kommer snart" - og det havde folk i byen vænnet sig til.

Det tog derfor lidt tid, før turistbureauet blev "synligt" i bybilledet igen. Turisme var ikke særligt højt prioriteret i kommunen. Jeg betingede mig en længere sæsonåbningstid, en afløser og et fast beløb til brochuremateriale. Men i vinterhalvåret blev der stadig holdt lukket, og så måtte jeg gå på understøttelse.

Da turistforeningens bestyrelse, der bestod af repræsentanter fra handelsstanden og byrådet, fornemmede, at jeg virkelig havde lyst til at gøre en indsats, blev den mere aktiv. Vi fik et fint samarbejde, og vi fik meget op at stå i løbet af nogle år.

Den første sommer bestod mit arbejde først og fremmest i at udlevere sommerhusnøgler for et udlejningsbureau om lørdagen, der var indflytterdag, og derefter fortælle de nyankomne om alle herlighederne i området om mandagen, når de var "faldet lidt til". Der var ikke megen plads i det lille lokale, så jeg måtte inddele folk i hold, som så fik oplysningerne på de forskellige sprog. De ventende måtte være udenfor. Jeg lærte utrolig meget den første sommer blandt andet, at ikke alle var interesserede i kirker og kalkmalerier som jeg selv. Først og fremmest lærte jeg at lytte. Det er vigtigt. Folk, der ville købe

fiskekort til Kolindsunds kanaler, var ikke nødvendigvis interesserede i placeringen af diverse dysser og oldtidsminder i omegnen.

Christian og jeg i folkedragt foran "Rønde Turistbureau", lige før vi skulle af sted til en dansk turistmesse i Holland. Billedet blev taget til "Kalø Adresseavis".

Jeg havde også mange sjove oplevelser. For eksempel fik vi af og til indleveret kæledyr, som folk havde samlet op på deres ture: kattekillinger, en undulat, der var fløjet helt ud til Kalø slotsruin, og en legesyg hundehvalp. Disse dyr blev hjulpet tilbage til deres rette ejere. En ornitologisk interesseret hollænder havde fundet en død spurvehøg og ville gerne have den udstoppet, inden han skulle hjem ti dage senere. Efter nogle opringninger fandt jeg en pensioneret konservator i Randers, der klarede jobbet. Vor målsætning fra første færd var at finde ud af det, vi ikke vidste.

Med vor lokalhistoriske forenings bistand hjalp vi gennem årene flere amerikanere med at "finde deres rødder". Et ægtepar blev endda budt til kaffebord på den gård, hvor konens bedstefar stammede fra. En amerikansk privatskole, der var blevet stiftet af en mejerist fra Røndeegnen, skrev til os og bad om oplysninger om skolens ophavsmand. Det lokalhistoriske arkiv fandt billeder og forskellige data frem om hans familie, som vi

oversatte og sendte "over there". De blev meget glade og sendte os en hel bog om skolen og dens stifter samt et gruppebillede af skolens elever - det hele blev videregivet til lokalhistorisk arkiv.

I samarbejde med Grenaa Turistbureau blev der også etableret kanosejlads på Kolindsunds kanaler. Hver kano havde plads til tre voksne, eller to voksne og to børn. En dag kom der en tysk familie, som gerne ville leje en kano. Familiefaderen så normal ud, børnene var to store knægte på 10-11 år, men fruens størrelse var enorm! De havde aldrig siddet i en kano før. Jeg udtrykte en forsigtig tvivl om, om der var plads nok, eller de måske skulle leje to kanoer, men det skulle nok gå, mente de og betalte glade de 140 kr., det kostede. På sejldagen stod himmel og jord i ét, og jeg tænkte med bange anelser på den stakkels familie. Men næste morgen kom de alle fire tilbage i strålende humør. Det havde været feriens bedste oplevelse. Tænk, at sidde i en lille kano midt ude i et forrygende uvejr - fantastisk. Sikke en naturoplevelse. De ville have en tur mere, og heldigvis stod vejruddisigten stadig på "ustadig". Jeg solgte mange kanoture den sommer.

To familier på i alt ti personer mødte engang op på turistbureauet for at købe en sviptur til Sverige. De skulle næste morgen kl 5.30 møde på Rønne rutebilstation, hvorfra bussen kørte til færgen i Grenaa. Det var tidligt, syntes de, men det gik an. Da de var gået, opdagede jeg til min skræk, at disse ture ikke sejledes mere. Ugen før havde været den sidste i sæsonen. Nu var gode råd dyre. Jeg havde hverken adressen på sommerhuset, hvor de boede, eller deres navne. Jeg måtte så møde op næste morgen, før en vis herre fik sko på, og bekende min brøler. Friske rundstykker, en pakke smør og et pund kaffe til hele sjakket skulle formilde dem lidt, og ud over at få refunderet turen til Sverige, fik de differencen til en tur i Djurs Sommerland, der heldigvis endnu havde åbent. De jublede og opførte sig, som om de havde vundet i lotteriet.

Da Rønnes forhenværende rutebilstation var blevet for lille i sin tid, havde DSB overtaget en større bygning midt i byen på Ceresvej. Der var der plads til de syv rutebiler, som mødtes en gang i timen i Rønne, der er et af knudepunkterne for Djursland. I 1983 fandt DSB ud af, at de ikke længere havde råd til at bemane rutebilstationen, selvom de havde pligt til at opretholde en varmerestue med toilet og kaffemaskine til chaufførerne. Rønne Kommune kunne have købt rutebilstationen af DSB for det symbolske beløb af én krone, men så skulle de også overtage vedligeholdelsen og driften. I stedet lejede de bygningen billigt af DSB, og det blev bestemt, at turistbureauet kunne overtage lokalerne samtidig med, at chaufførerne beholdt deres varmerestue i baglokalet.

Turistbureauets personale skulle herefter også varetage rutebilstationens funktioner, og det blev en ordentlig udvidelse af opgaverne. Men jeg var lykkelig. Nu kunne og skulle vi holde åbent hele året, og vi fik meget mere plads. Vi kunne have brochurer stående fra hele Danmark, endda på flere sprog. Der var vægplads til et generalstabskort, og vi kunne være to bag disken uden at træde hinanden over tæerne. Men - ventesal og toiletter fulgte med, og de skulle holdes rene. Det var ikke altid lykken om vinteren, når folk slæbte sne og sjap ind, og vi måtte skovle smeltevand ud i spandevs. Desuden var der flere telefoner at passe - en turisttelefon og en DSB-telefon, der kimedede uafbrudt.

Alt muligt skulle vi vide og kunne svare på: Bus- og togtider, fragtpriser på banepakker, hunde, cykler og meget andet. Vi skulle tage os af glemte ting, strandede børn og så videre. En landmand ringede jævnligt for at spørge til sin forsendelse af ornesæd, for nu var soen altså "tjenlig". Det hændte også, at busrejsende kom ind for at klage over forsinkelser, når de ikke kunne nå Molsfærgen. Så fik de en taxa på DSB's regning, efter at jeg havde haft en ilter diskussion med hovedkontoret i Århus, der havde lavet

køreplanen uden tanke på dårligt vejr og glatte veje. Det godtede chaufførerne sig over, for de måtte leve med disse umulige køreplaner, der gjorde dem stressede.

Jeg fik hver sommer tildelt en fast langtidsledig som medhjælp og har igennem årene haft et godt samarbejde med flere prægtige mennesker. De skulle helst kunne lidt tysk og engelsk og ikke have noget imod at gøre rent. Chaufførernes faciliteter skulle også holdes. Der var dage i højsæsonen, hvor vi ikke fik frokost og dårligt nok havde tid til at gå på toilettet, og hvis én af os var syg, var fanden løs. Jeg husker en sommer, hvor jeg havde forstrakt knæet og gik med benet i gips i fire uger, og hvor min medhjælp samtidig lagde sig syg. Pyha...

Men der var også sjove oplevelser. Som dengang nogle turister en sen eftermiddag havde fulgt mit råd og var gået op i den øvre etage i Thorsager Rundkirke. De var så betaget af det smukke rum, at de glemte tid og sted, og da de kom ned, var kirken låst. Efter nøje granskning måtte de konstatere, at døre og vinduer var hermetisk lukkede. De kunne kigge ud ad et vindue ved at stå på ryggen af hinanden, og så kunne de se folk gå derude på kirkegården. Men deres banken og vinken bevirkede kun, at folk smilede og vinkede tilbage, idet vinduerne var totalt lydisolerede. To store hunde ventede på dem ude i bilen, og til sidst gik de i deres fortvivlelse op ad trappen igen og begyndte at ringe med kirkeklokken. Det hjalp. Præsten kom i egen person og befriede dem - og historien kom i avisen. Det var ganske vist... Artiklen fik de selvfølgelig sendt til Tyskland - i oversættelse. De holdt ferie i vort område flere år i træk.

En gang fortalte jeg en ældre, tysk dame om sommerfesten i Ebeltoft, hvor der blandt andet skulle være et eventyroptog med mange udklædte personer - "ausgekleidet" forklarede jeg og gentog det, da det virkede, som om hun ikke forstod mig. Jeg troede derfor, at hun var lidt døv. Men "ausgekleidet" betyder

"afklædt". - "Verkleidet" havde været det rigtige ord på tysk. Det fandt jeg først ud af senere. Ak ja og jeg, som troede, jeg var god til tysk.

Et ældre tysk ægtepar havde mistet en håndtaske med hele ferieformuen samt pas og billetter til hjemrejsen. De havde siddet på en bænk på Århus rutebilstation, og konen havde glemmt at få tasken med, da bussen kom. Manden havde betalt turen til Rønne, og først der savnede hun den. En opringning til Århus politi gav pote. Der havde lige været en urmager for at aflevere en taske, som han havde fundet på en bænk. Indholdet var det bemeldte. Nej, hvor ægteparret jublede, og Danmark havde fået to nye fans. Har man kendt mage til et land, hvor en taske med penge på et offentligt sted ikke bare forsvinder?

Vi fik flere og flere aktiviteter i gang. Cykeludlejning, udlejning af "egne" sommerhuse ved Følle Strand, én-dags ture til København gennem rejsebureauet i Ebeltoft, havfisketure, bondegårdsferie og meget andet. Der var meget at holde styr på, og jeg elskede det hele. Men uden for højsæsonen kneb det stadig med at kunne få lov at arbejde på fuld tid. Kommunen ville spare penge på vore lønninger, og den langtidsledige blev sløjftet i vinterhalvåret. Åbningstiden blev kortet ned til det halve, og lørdag var der lukket. Det gav problemer at være alene ved sygdom, møder, som der var en del af, messer, en tiltrængt ferie og så videre. En DSB-chauffør på efterløn brugte nogle af sine tilladte 200 timer på at hjælpe mig, men af gode grunde kunne han jo ikke give oplysninger om sommerhusudlejning på tysk, og han følte i det hele taget, at han ikke kunne udfylde jobbet på en kompetent vis. Det var utilfredsstillende for alle parter.

Ordningen indebar også, at jeg skulle have supplerende dagpenge om vinteren, fordi jeg da kun havde et halvdagsjob. Det gik godt i en årrække, men så kom der nye regler. Man måtte ikke have et fast mønster i sit arbejde

med tilbagevendende sæsonbestemte, supplerende dagpenge. Nu var gode råd dyre. Her havde jeg mit ønskejob om sommeren, men kunne ikke leve af det om vinteren, og så kunne jeg pludselig ikke få supplerende dagpenge mere. HK i Grenaa kunne godt se mit problem og prøvede at skrive til A-kassernes hovedkontor i København og forelagde dem sagen. Men de var urokkelige. Regler var der for at blive overholdt, basta.

For A-kassen kom det til at betyde en klækkelig merudgift. I stedet for supplerende - og altså lav dagpengesats i halvdelen af året - skulle de nu betale den normale og højere understøttelse hele året, hvis jeg mistede mit job. Jeg var næsten 58, og et nyt arbejde var derfor ret usandsynligt. En gruppe mennesker i Rønne skrev under på en protestskrivelse, men lige meget hjalp det. Kommunen havde ikke råd til at betale en heldagsstilling om vinteren, og det endte med, at jeg måtte sige mit højtelskede job op og fik oven i købet fem ugers karantæne fra A-kassen. Turistforeningen, som var min arbejdsgiver, ville og kunne nemlig ikke fyre mig, da jeg jo hverken havde taget af kassen eller lavet noget andet ulovligt. Og en opsigelse skulle begrundes. Puha, mange syntes med mig, at det var en dum regel. Og en trist måde at skulle forlade sit elskede job på. Men hermed sluttede altså min æra som turistchef.

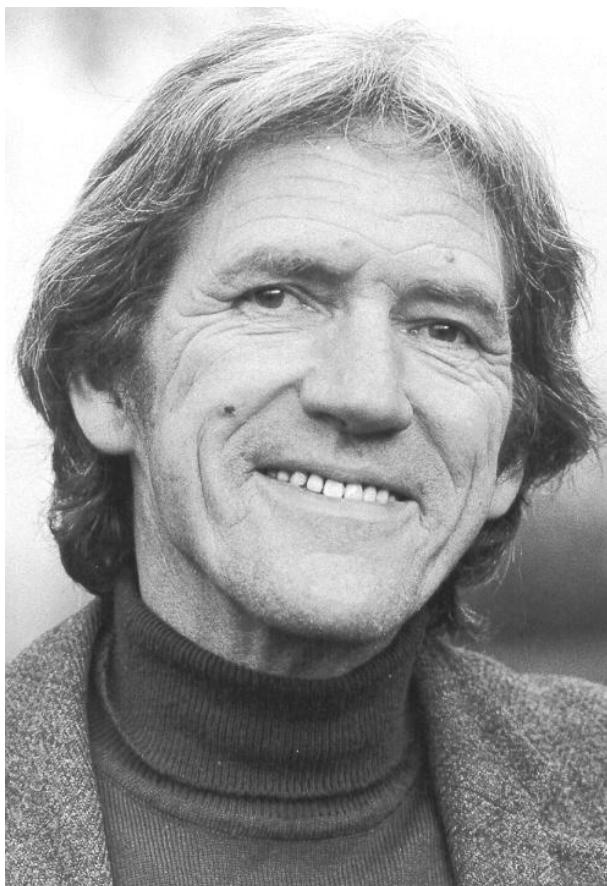
Jeg kom så ind i rumlen med at skulle søge det ene job efter det andet og få afslag uden begrundelser - udelukkende på grund af alderen. Det var nedslående og dræbende. De, der har fundet på det system, skulle have lov at være underkastet det. Man synes selv, at man har kundskaber og erfaring, og pludselig er det hele intet værd. Man får ikke engang lov til at nyde sin nyhvervede "fritid", fordi man med jævne mellemrum skal dokumentere, at man har søgt arbejde og fået afslag. Dermed bliver man hele tiden mindet om den håbløse situation, at man som 58-årig er for "gammel" til at få et job og for "ung" til at gå ledig. Det føles meget ydmygende.

Jeg meldte mig til et "grønt kursus" på Århus Daghøjskole, hvor vi blandt andet var tre uger i Finland på besøg i en økologisk kommune, helt oppe ved polarcirklen. Det var spændende, men efter tre måneder var kurset slut.

Efter et års tid fik jeg et job som langtidsledig på rådhuset i Midtdjurs Kommune, hvor jeg skulle prøve at få lidt gang i turismen ved hjælp af nogle vandre- og oplevelsesbrochurer. Det var såmænd udmærket, men for mig hang turistarbejdet sammen med personlig rådgivning og menneskelig kontakt, og det var der ikke noget af. Jeg sad foran en computer det meste af tiden, og mit hjerte var ikke rigtigt med i arbejdet. Et par måneder efter min 60-års fødselsdag gik jeg så på efterløn - og tak for den. Det var vidunderligt at blive fri for arbejdsregler, der i den grad ødelægger arbejdsglæden.

Christian 1979-1990

I 1979 slog lynet ned i os begge, da jeg mødte Christian. Det blev mit livs største kærlighed. Dejligt, voldsomt, fuldt af overraskelser. Blid som sommervinden og alt-med-sig-rivende som en orkan. En betagende "totaloplevelse" og aldeles fortryllende!

Min elskede Christian.

Fra det øjeblik, vi mødtes, var vi næsten uadskillelige. Efter få dage var han flyttet ind hos mig i det lille hus ved skovbrynet med alle sine bøger, båndoptagere og skriveredskaber. Jeg havde aldrig oplevet noget lignende. Et utroligt alsidigt, spændende - og *meget* kompliceret - menneske. Han kaldte sig filosof og forfatter og var et omvandrede leksikon. Dertil var han spillevende, med åbne sanser og evnen til at forundres og delagtiggøre sine omgivelser i alt, hvad han så og fornemmede. Jeg kunne lytte til ham i

timevis, blev aldrig træt af at drage ud på helt nye tankeekspeditioner. Han mente selv, at han havde fundet "De Viises Sten", der satte ham i stand til at tolke de gamle skrifter fra forlængst hensvundne kulturer. Som en slags film rullede han den viden ud for mine undrende øjne. "Jeg har talt til jer i billeder", står der i Bibelen. Det var disse billeder, Christian påstod at kunne "se". Jeg vandrede rundt i Babylons "hængende haver", lyttede til Sokrates' disputater på torvet i Athen, fulgte Karl den Store på hans erobringstogter og iagttog det togaklædte borgerskab på Forum Romanum i Det Gamle Rom. Men selvom han forklarede og forklarede, fattede jeg kun en brøkdel af det. Jeg kunne dog tydeligt fornemme, at han havde fundet en skjult kode - et "Sesam, luk dig op".

Engang havde vi blandt vore gæster besøg af en professor i kinesisk - og tænk, han forstod faktisk, hvad Christian talte om, men kunne heller ikke forklare det, så jeg kunne forstå det. For at kunne fatte al den viden, der forlængst er gået i glemmebogen, "må man selv gå vejen", som Christian udtrykte det. D.v.s. gennemgå alle de tankeprocesser, der fører til det nødvendige klarsyn. Det kræver lyst, energi og koncentration... men først og fremmest en hel speciel evne, som jeg ikke har. Han prøvede at åbne døren for mig - og jeg har siden prøvet at lirke ved låsen - men nej.

Christian var dog vant til, at folk ikke forstod ham, og fortalte ofte, hvilket slid det havde været for ham at nå så langt. Hans baggrund var såmænd de sædvanlige syv års skolegang. Alt det andet havde han læst sig til efterhånden af ren og skær interesse. Han mente oven i købet, at for mange kundskaber muligvis ville have blokeret ham i at kunne "se" og "forstå" de gamle skrifter med friske øjne. Over for mig var han utrolig varm og kærlig og fik mig til at føle mig som sit livs dronning. Og jeg blomstrede op.

Han havde i sin tid drevet "Lillebyen" i

Randers i mange år. Det var den byggelegeplads, der blev kendt ud over landegrænserne, og som bl.a. inspirerede Josephine Baker, der jo selv havde adopteret en hel børneflok. Hun blev så begejstret, at hun startede noget lignende i Frankrig efter flere "studiebesøg" i Randers. Det var han meget stolt af.

Byens trivsel var først og fremmest baseret på medansvar og børnenes aktive deltagelse. En gang om året blev der valgt en ny "borgmester", der sammen med "bystyret" skulle tage sig af den enkelte såvel som af fællesskabet. Tolerance og social bevidsthed skal læres fra barnsben, mente Christian. Nye børn, der gerne ville være "borgere", skulle aflevere en skriftlig ansøgning og gøre rede for, hvorfor de gerne ville have en byggegrund. Der var rift om pladserne, derfor skulle man slå sig sammen med andre. Når skødet var underskrevet, forpligtede man sig til at overholde et sæt ordensregler. Der blev også holdt dyr i "Lillebyen": kaniner, marsvin, høns, en ged m.m.. Børnene var med til at lave en "motor-ringvej" omkring byen og fik lov at bygge deres egen sæbekassebil eller go-cart på det veludstyrede værksted. Konkurrencer i "racerkørsel" med andre klubber var meget populære. De havde også et fodboldhold og spillede med andre klubber. Der blev afholdt byfester med musik og bålplads og et årligt teaterstykke. De havde en beredskabstjeneste, der kunne træde til i tilfælde af uheld, de gravede kabler ned til svagstrøm, så husene kunne oplyses, osv. osv.. Christian var sjælen i det hele, og når vi gik rundt i Randers, lød der ofte et "Dav, Olsen" fra gamle "Lillebyborgere".

Vi fik næsten 11 år sammen, vidunderlige år, som jeg priser mig lykkelig over at have oplevet. Han døde i januar 1990, 67 år gammel.

Om at turde vove springet 1991

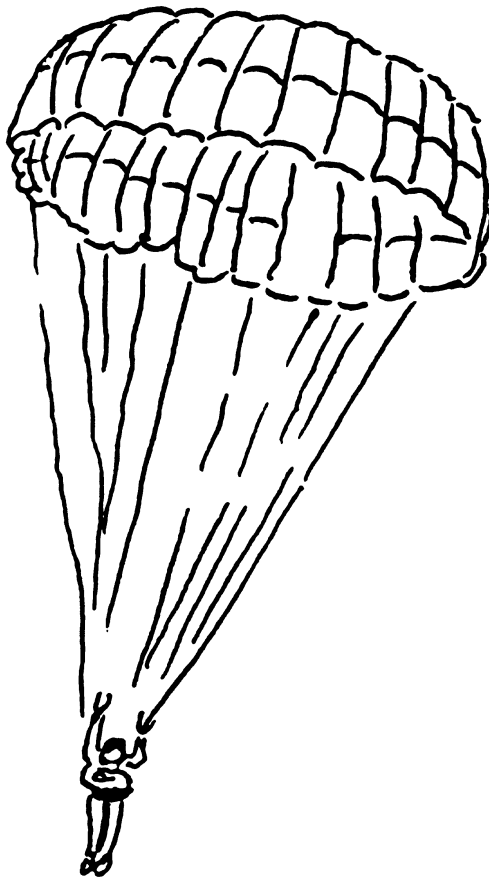
At springe faldskærm kaldes af professionelle for en "sport" - men at springe *alene* ud af et lille fly for første gang i sit liv er en "bedrift".

For mig var det blevet en besættelse, jeg skulle prøve det. Det skortede ikke på advarsler fra familie og venner. Jeg var fyldt 60 og havde en del rygproblemer, men efter sigende skulle sikkerheden være i top og selve landingen som "at hoppe ned fra en taburet". Så alle velmente råd og skrækhistorier blev fejlet til side. Spænding er jo et af livets krydderier, og ikke ti vilde heste kunne afholde mig fra at prøve. Det at svæve gennem luften og dale langsomt ned, mens man har det vide udsyn, måtte være lykken.

Vi var to kvindelige kolleger, der meldte os til et lille kursus i Randers Faldskærmsklub i august 1991, og vi var skam ikke de eneste. Cirka 35 andre havde samme ubændige lyst - og den skal man have! Vi blev delt op i mindre hold og skulle først lære, hvad en faldskærm består af, hvordan den fungerer, og ikke mindst, hvordan reserveskærmen udløses. De første gange, man springer, bliver skærmen gjort fast til bunden af flyet med en seks meter lang line, der ved rykket får den til at åbne sig. Det lød betryggende. Bare vi hoppede, så gik resten vel af sig selv? "Næhnej, ikke altid", fik vi at vide. Der kunne skam opstå komplikationer. Man kunne blive "efterhænger", linerne kunne sno sig eller filtre, og i værste fald kunne skærmen nægte at åbne sig. Men så har man jo reserveskærmen.

Også ved landingen kunne der ske noget uforudset: Man kunne f.eks. havne i vand, i et træ, vikles ind i en elledning eller andet. Men vi fik omhyggelig besked på, hvad vi skulle gøre i hvert enkelt tilfælde, og jeg mente, at jeg sagtens kunne klare alle de nævnte situationer. Der var heller ingen af de andre, der havde fået betæneligheder. Det vigtigste var at bevare roen og så følge anvisningerne til punkt og prikke. For øvrigt plejer alle gode

magter at stå mig bi, når jeg ønsker mig noget af hele mit hjerte.

Jeg har tegnet mig selv under faldskærmen.

Anden del af instruktionen foregik ude ved flyet. Foruden piloten var der lige akkurat plads til tre springere og en hopmester. Vi lærte at kravle ind, møve os på plads - og så kravle ud igen, sætte fødderne rigtigt og gribe fat i "stræberen", en firkantet stang, der går fra flyskroget hen til vingen. Denne stræber skal man så hænge frit i deroppe, og ved kommandoen "GO" giver man slip. Derefter "lægger" man sig i luften med strakte arme og ben, som et kryds. Et øjeblik efter vil skærmen folde sig ud, og man svæver under kalotten. I modsat fald skal man udløse reserveskærmen med et træk i snoren - no problem folks! Og så svæver man lydløst ned mod jorden - intet kan være skønnere. Det

bliver mit livs oplevelse. Man skal "bare" overvinde sig selv, men det er - som bekendt - også vanskeligere end at indtage en stad. Det sidste, vi skal lære, er at lande. Vi skal lægge os rigtigt i vinden, samle fødderne, bøje knæene let og så lave et "rullefald" om på siden. Det øver vi ved at hoppe ned fra den førnævnte taburet, indtil vores instruktør er tilfreds. Så ser vi en herlig videofilm - og høres i lektien igen.

Og så kommer ellers beskeden om, at vi er velkomne på Hadsund flyveplads i morgen - så hurtigt ? Indtil nu havde hele projektet været lidt uvirkeligt, en slags ønskedrøm, der måske aldrig gik i opfyldelse. Jeg kunne mærke et voldsomt sug i maven. Skulle jeg virkelig selv springe ud fra et fly i 800 meters højde? Tanken om dem, man eventuelt efterlader, strejfer en. Uha. Det er godt, at vi er to, ellers var jeg nok sprunget fra... Næste dag kørte vi til Hadsund, Pia og jeg. Det var næsten vindstille, ikke en sky på himlen. Perfekt hoppevejr. Desværre var der mange før os, men ventetid hører faldskærmssporten til, og nu fik vi rig lejlighed til at se folk gøre sig klar, kravle op i det lille fly og kredse over flyvepladsen. Lidt efter så man en lille skikkelse komme ud af flyet deroppe, hænge i stræberen - og give slip, wauw! Straks efter hang skikkelsen under den udfoldede skærm og blev langsomt større. Alle kom velbeholdent ned, en kæmpe oplevelse rigere. Efterspillet gik ud på, at man *selv* skulle folde sin skærm sammen, "pakke" den. Pia og jeg blev meget forskrækkede. Det kom helt bag på os, at vi første gang i vores liv skulle springe med en skærm, der var pakket af nybegyndere som os selv. Men som "medhjælper" blev vi snart overbeviste om, at intet overlades til tilfældighederne. Hver fold og hver snor skal ligge rigtigt, før den pakkede skærm bliver godkendt.

Endelig blev det så vores tur. Først skulle vi iføres stramme, højskaftede militærstøvler til at stive anklerne af, så man ikke forstuver en fod ved landingen. Derefter blev den store

skærm bundet på ryggen og gjort fast med remme omkring lårene og en tværrem over brystet. Så blev reserveskærmen spændt fast på maven, og til sidst fik vi styrthjelm på - og dér kom vort lille fly. Alt blev kontrolleret endnu engang, og vi fik de sidste formaninger med på turen: "Venstre fod på hjulet, højre fod på trinbrættet. Hold fast i stræberen, kravl så ud, til du hænger frit. Giv slip på hopmesterens kommando og læg dig som et kryds i luften. Træk i dette håndtag her, hvis din skærm ikke folder sig ud. Held og Lykke!" Og så trillede vi over banen, flyet lettede og lavede en flot runde over området mellem Randers og Mariager fjerde.

Pludselig var vi over flyvepladsen igen, fik udpeget kendingsmærkerne, og lugen blev åbnet. En stiv fartvind stod ind i flyet. Jeg skulle ud som den første, og mit hjerte sank helt ned i militærstøvlerne. NEJ - ikke endnu. Skulle jeg kravle ud ad den luge der og hænge i den tomme luft helt heroppe? Og oven i købet give slip ? UMULIGT! Men hopmesterens myndige stemme lød lige bag mig, desuden sad jeg i vejen for mine kammerater og kunne ikke bare kravle ind i et hjørne. Der var ingen plads. Altså steg jeg ud på hjulet og kiggede skrækslagen på hopmesteren, som nikkede opmuntrende. Man kan ikke tale sammen heroppe i den larm. Pludselig hang jeg i stræberen - uden fodfæste. Nede på jorden havde jeg været i tvivl om, hvorvidt jeg kunne holde fast i den stræber længe nok - nu vidste jeg, at jeg kunne blive hængende i timevis. Men hopmesteren nikkede - og pludselig havde jeg givet slip. Det føltes ikke, som om jeg faldt, nærmest som når man mister fodfæstet i stærk modvind. Jeg var stiv af skræk. Men så kunne jeg mærke skærmens blide ryk - og jeg svævede - det er fuldkommen UBESKRIVELIGT. Det skal opleves. Dernede lå det smukke, solbeskinnede landskab med småbitte mennesker - og heroppe svævede jeg. Jamen, tænk dog. Jeg fik fat i styrehåndtagene og kunne dreje skærmen, så jeg kunne kikke i alle retninger. Bare det her ville vare ved. Men

selvom minutterne kan føles lange, går det alt for hurtigt. Nu var jeg vist allerede i 100 meters højde og skulle dreje kalotten mod vinden. En stemme nedefra bad mig indtage landingsstillingen, et øjeblik efter rørte fødderne jorden, og jeg lod mig rulleflade. Det vil sige: det hele skete så hurtigt, at jeg faldt en smule uheldigt. Jeg slap uden knubs, men slog baghovedet og måtte sunde mig lidt. Landingsmesteren hjalp mig med bjærgning af den store skærm. Et øjeblik efter landede Pia, og vi begyndte vor vandring tilbage til de andre.

Vi var enige om, at denne oplevelse havde været det hele værd. Prisen, den lange køretur og ventetiden - men også angsten. Den er voldsom deroppe, i hvert fald første gang. Jeg tror ikke, jeg nogensinde vil glemme den. Men det at overvinde den er fantastisk. Og belønningen kolossal. Mon der er noget som helst, man ikke kan klare efter en sådan oplevelse? Jeg tror det næppe. Hvis bare lysten og viljestyrken er der, så sker miraklet !

Den tredje alder 1991 - ?

Som sagt gik jeg på efterløn, da jeg var godt og vel 60 år. Året før havde jeg mistet min elskede Christian, der døde af kræft efter længere tids sygdom. Det havde været utrolig hårdt at komme igennem sorgen. En overgang troede jeg, at jeg var ved at miste forstanden. Tænk, at min store kærlighed var død og borte for altid - jeg fattede det simpelthen ikke. Fortvivlelse afløstes til tider af vrede over, at han sådan havde forladt mig. Jeg flyttede fra vor fælles bolig, fordi jeg simpelthen ikke kunne holde ud at bo der uden ham. Der var dage, hvor jeg bare hamrede hovedet i væggen dagen lang og råbte hans navn.

I Kolind, hvor jeg flyttede til, følte jeg mig som en fremmed. Jeg meldte mig ind i en støttegruppe, der skulle bearbejde sorg, men det hjalp overhovedet ikke. Tværtimod blev jeg fortvivlet over, at andre havde det lige så forfærdeligt som jeg. Da min psyke var ved at krakelere fuldkommen, greb jeg til en radikal kur: Arbejde og hårdt slid, håbede jeg, ville kunne redde mig. Jeg ringede til en bekendt, der var ved at sætte sit gamle hus i stand og måske ville tage imod en hjælpende hånd. Og heldigvis sagde Else *JA* til at have mig gående et antal timer hver dag. Jeg ville ikke have penge, bare en mulighed for ikke at forsumpe i denne altfortærende sorg. Jeg hjalp hende med at sanere et loft, brække gulve op, save brænde, køre murbrokker væk samt andet fysisk hårdt arbejde. Endelig kunne jeg sove om natten igen. De måneder hos Else var min redning, og jeg skal *aldrig* glemme hende den vennetjeneste. Jeg var nemlig et deprimerende trist selskab, især i starten. Hun kom hverken med forloren opmuntring eller gode råd - lod mig bare leve min sorg ud. Det var ”ægte venskab” - tænk, at den slags mennesker findes !

I sommerferien inviterede min søster mig på en tre-ugers cykeltur til Irland, hvor vores mormor var kommet fra. Vi skulle prøve at ”finde vore rødder” som så mange andre, der

tager til Irland. Nenne, min søster, troede, hun kunne gøre mig glad igen, men selvom landet er smukt, og vi boede på hyggelige vandrehjem, hvor vi mødte mennesker fra alle verdensdele med eventyr i blodet, og selvom vi blev sunde og stærke af at knokle på cykel op og ned ad de mange bakker - ofte i regn og blæst - så hjalp det ikke på min sorg. Jeg var simpelthen ikke kommet langt nok i processen til at nyde noget som helst. Nej, det var det hårde slid hos Else, der fik mig på fode igen.

Min søster Nenne.

Hen på efteråret blev jeg så ansat på Kolind Rådhus, hvor jeg skulle ”fremme” turismen med nye vandre- og oplevelsesbrochurer. Det var et ensomt job. Jeg sad alene og gloede på min computer dagen lang. Efter et halvt år fik jeg alle tiders kollega i Gert, en arkæolog under uddannelse på Turistakademiet. Han havde mange gode ideer, og vi kunne inspirere hinanden. Han og hans kone, Annemette, der også arbejdede på rådhuset, blev mine kæreste venner. Og så var der heldigvis nogen, der foreslog, at jeg skulle melde mig til folkedans. Det havde jeg aldrig prøvet før og følte mig klodset og dum, da jeg begyndte. Men det varede ikke længe, før jeg kom ind i et dejligt kammeratskab, hvor vi ALLE var med, uanset hvor håbløse vi var. Jeg glædede mig hver uge til disse aftener og fik en masse nye bekendte, som tog mig, som jeg var, uden de store selskabelige forpligtelser. Det var en god sorgterapi.

Henad næste forår begyndte jeg at snakke lidt mere fortroligt med Jørgen, som jeg havde danset med i nogle måneder. Hans liv var heller ikke for muntert, og vort forhold udviklede sig langsomt til et varmt venskab. Hvor var det dejligt at have en ven igen, som man kunne holde om og grine sammen med.

Min dejlige ven Jørgen, der har gjort livet værd at leve igen.

Efter et års tid besluttede vi at se os om efter et billigt, ældre hus, som den ene af os kunne blive boende i, hvis nu samlivet alligevel ikke skulle vise sig at være sagen. Men heldigvis blev det en succes. Vi var - og er - meget forskellige og har ikke så mange fælles interesser. Men hvor er vi gode til at give hinanden plads og lade hinanden være, så hver af os trives. Det havde jeg aldrig oplevet før. Jeg synes, at vi har fundet ud af at kombinere det positive i en alenetilværelse, hvor man kan dyrke sine interesser - og så fællesskabet i et inspirerende parforhold, hvor man deler hverdagen med den, man elsker. Forholdet til fælles børn og børnebørn kan vi også finde ud af - men vi er ikke gode til at holde ferie sammen, fordi vi vil opleve så forskellige ting. Derfor har vi taget konsekvensen og holder ferie hver for sig - så er der også altid nogen hjemme til at passe menageriet. Jørgen elsker

at tage sydpå til sol og strand, og jeg har bl.a. været på en spændende tur til Vietnam med ”Ældre på Højskole i Udlandet”.

Vi bor i en landsby uden for Grenaa i et lille gammelt hus med en stor urtehave, høns, hund og kat samt en ”opholds-have”, som er vor ”dagligstue” om sommeren. Og nu har jeg tid til at dyrke mine mange interesser. Så snart vi var flyttet hertil, meldte vi os selvfølgelig til folkedans. Det var vi begge bidt af. Squaredans blev det også til, og igennem en af de andre deltagere kom jeg i forbindelse med Kattegatcentret i Grenaa, der lige var åbnet. Her blev jeg fra starten tilknyttet som guide - og en helt ny, forunderlig verden åbnede sig for mig. Jeg blev bare bidt af fisk, og arbejdet med turister på flere forskellige sprog er jo lige mig. Det har givet mig mange fornøjelige timer, og jeg håber at kunne blive ved længe endnu.

Jeg under en guidning i Kattegatcentret i Grenaa

Jeg har også taget nogle HF-fag på VUC, som åbnede nye døre for mig. Faget ”dansk” f.eks. har skærpet min interesse for litteratur - og nu har jeg jo tid til at læse. Jeg har forbedret mine fremmedsprog og fået indblik i geografi, filosofi og verdensreligionerne på en helt

anden måde end i skolen i sin tid. Interessen stiger med indsigten, og jeg kan efterhånden forstå flere sammenhænge i vor komplicerede verden lidt bedre.

Anja og Gurli ved vores strand i Ålsrode.

Noget af det bedste, som indtil nu er hændt mig i min ”tredje alder”, er HK-Seniors erindringsværksted, som jeg kom med i. Det havde til formål at belyse de sidste 100 års arbejdsliv i anledning af HK-jubilæet i år 2000. Vi var en gruppe på godt og vel 20 personer, der inspirerede hinanden under kyndig vejledning af Børge Kjær fra Grenaa Egnsarkiv. De to vintre, hvor vi mødtes en gang om måneden og diskuterede hinandens skrivelser, blev en inspiration for mange af os. Jeg meldte mig også til et højskolekursus – ”Skriv dit livs erindringer”. Det var første gang, jeg var på højskole, og dermed gik en stor drøm i opfyldelse. Det satte virkelig gang i skrivelysten hos mig. Hvor er det herligt, at man kan blive ved at lære nyt, når bare lysten og energien er til stede. Og der er jo så mange tilbud: Sommerhøjskole f.eks., forskellige foredragsrækker m.m.. Det er som at have fået et nyt liv forærende. Og så deler jeg det med en kærlig mand, der under mig det hele. Jo, jeg har virkelig været heldig.

At mine to ”piger” har skabt sig gode liv og kan klare de knubs, der følger med tilværelsen, glæder mig usigeligt. Det er hårdt at være tilskuer til problemer, man som ”forælder” står

magtesløs overfor. Når de trives, og tingene lykkes for dem, stiger mit humør adskillige grader.

Marcus i januar 1999, lige ankommet fra det varme Indien. Her sidder han godt pakket ind bag på cyklen mellem Thyge og Gurli.

Og nu er jeg også blevet mormor! Gurli og Thyge, der havde prøvet alt i flere år uden at kunne få det højt ønskede barn, adopterede en dreng fra Indien - Marcus. Og han er virkelig en oplevelse. Han kom her til landet som fire-årig, og allerede et år efter taler han flot dansk og er faldet godt til. Han er det, man kalder et ”ønskebarn”. Gurli er blomstret op, og Thyge trives med faderglæderne. Jeg kan bedre forstå alle de stolte og glade bedsteforældre nu, hvor jeg selv har fået sådan en guldklump.

Var der nogen, der sagde ”tredje alder”? I kan godt glæde jer til den, alle I, der har den til gode!

Og bagefter?

Vi spekulerer vel alle sammen af og til på, hvordan det hele mon ender ...

Jeg er fortrøstningsfuld. Det skyldes mennesker som Britt. Britt var svensker og noget af en fremmed fugl i vores lille landsby. Folk holdt afstand, fordi de ikke kunne forstå hendes svenske sprog. Jeg mødte hende på et kursus, og vi var straks på bølgelængde. ”Beslægtede sjæle?” Hun kunne være meget filosofisk og var betaget af Østens religioner, blandt andet buddhismen.

Britt var naturmenneske om en hals, og så var hun vinterbader. Fra maj til november cyklede hun de tre km. ned til stranden i al slags vejr og fik sin daglige dukkert. Hun levede for en stor del af det, hun dyrkede i sin have, og var vegetar. Men en dag blev hun syg. Det var kræft i bugspytkirtlen, og hun døde i løbet af få måneder, sidst i april 1999. Kun nogle få beboere fra landsbyen var med til hendes bisættelse, der var noget af det mest betagende, jeg nogensinde har oplevet. Hendes børn og børnebørn var kommet fra Sverige. Der blev afholdt en lille mindehøjtidelighed i Ålsø kirke, hvor urnen var anbragt midt i et væld af vilde markblomster, som vi alle havde plukket til hende.

Efter en kort gudstjeneste, hvor Ulla, vor præst, sagde nogle meget smukke ord om Britt, kørte vi i kortege ned til ”hendes” strand. Hendes søn Michael tog sko og strømper og de lange bukser af og vadede i badebukser et stykke ud med urnen i armene. Det havde været Britts ønske at få sin aske strøet ud i havet, så den kunne indgå i naturens kredsløb. Michael vendte sig om og fortalte om sin kærlighed til sin mor, om hendes altfavnende væsen og om, at hun ville efterlade et savn, men også et uudsletteligt minde. Så tog han låget af urnen og dryssede langsomt asken ud i vandet. Der var havblik den dag med en let fralandsvind, simpelthen perfekt vejr. Den lysegrå plet bredte sig og blandedes med

markblomsternes brogede forårsfarver, der varslede nyt liv efter den lange vinter. Der hørtes sagte bølgeskvulp mod stenene på stranden og af og til hæse mågeskrig.

Alle blev grebet af stemningen, en stille glæde og en følelse af, at Britt var iblandt os. Nu var hun, hvor hun gerne ville være. Sceneriet var helt i hendes ånd, og børnene gik rundt på stranden og fandt sten med huller i, dem havde hun også samlet på. Således havde vi i fællesskab givet Britt tilbage til naturen, tilbage til det Kattegat, der forbandt hendes to verdener, Sverige og Danmark. Idet blomsterne med hendes aske stille drev over mod Sverige, var vi sikre på, at hun var tilbage i ”det store kredsløb”, som hun så ofte havde talt om. Hun troede fuldt og fast på, at døden var porten til nye verdener, nye muligheder, et nyt liv. Det er jo naturens lov!

Tænk, om jeg engang kunne få en sådan oplevelse.... Og måske møde Britt og alle de andre dejlige mennesker, der har krydset mit liv!